

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

HUN-GERMEN İLİŞKİLERİ

Mustafa GAZEL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI**

ARALIK-2021

HUN-GERMEN İLİŞKİLERİ

MUSTAFA GAZEL

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ARALIK-2021

Mustafa GAZEL tarafından hazırlanan “Hun-Germen İlişkileri” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylamıyorum/onaylıyorum.

Başkan: Prof. Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylamıyorum/onaylıyorum.

Üye: Prof. Dr. İlhami DURMUŞ

Tarih Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylamıyorum/onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: 02.12.2021

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Ali DEĞİRMENDERELİ

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mustafa GAZEL

02 Aralık 2021

HUN-GERMEN İLİŞKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Mustafa GAZEL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Aralık 2021

ÖZET

Tez çalışması, Hunların kökeni ve Avrupa'ya göçlerini ve Hun-Germen ilişkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır. Hunların kökeni ve göçleri, Roma, Soğd, Hint ve Çin kaynaklarının sunduğu bilgiler ışığında ele alınmıştır. Ayrıca, Xiongnu-Hun özdeşliği teorisi hakkındaki tartışmalara değinilmiştir. Hunların Germen kavimleriyle olan siyasi ve askeri ilişkileri, Roma kaynakları ve modern çalışmalarda sunulan malumatlara göre, açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Araştırmada, Hunların Xiongnuların devamı oldukları ve Türklerin atalarını teşkil ettikleri görülmüştür. IV. yüzyılın ikinci yarısının başında, Altay Bölgesinden göç eden Hunların, Kazakistan'ı aşarak Volga Nehri havalisine ulaştıkları anlaşılmıştır. 370'lerin ilk yıllarında, Don Nehri'ni geçen Hunlar, ilk olarak Ostrogotları, daha sonra ise, Vizigotları mağlup etmişlerdir. Böylece Hunların Germen kavimleriyle olan münasebetleri başlamıştır. Bu ilişkiler, V. asrın son çeyreğine kadar devam etmiştir. Bu süreçte, Hunların siyasi, askeri ve sosyal alanlarda münasebet kurduğu Germen halklarının Ostrogot, Vizigot, Gepid, Herul, Scir, Rugi, Vandal, Süev, Burgund ve Franklardan müteşekkil olduğu görülmüştür. Hunların özellikle Vizigot ve Vandalların göçlerinde rol oynadığı; dolayısıyla Germenlerin Roma İmparatorluğu topraklarını ele geçirmelerine sebebiyet verdikleri anlaşılmıştır. Uldız döneminden itibaren Hunlar, egemenlikleri altındaki Germen kavimlerinden yardımcı kuvvet olarak istifade etmişlerdir. Attila devrine gelindiğinde, bilhassa Ostrogot ve Gepidler, Hun İmparatorluğu bünyesinde siyasi ve askeri alanlarda önemli roller edinmişlerdir. Ancak, Attila'dan sonra, Gepidlerin başını çektiği Germen kavimleri, Hun hâkimiyetine karşı harekete geçmişlerdir. Germenlerin bu teşebbüsünün Hunların çöküşünde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 111301
Anahtar Kelimeler : Hunlar, Germenler, Hunların kökeni
Sayfa Adedi : 110
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN

HUN-GERMANIC RELATIONS

(M. Sc. Thesis)

Mustafa GAZEL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

December 2021

ABSTRACT

This thesis study was carried out to examine the origin of the Huns, their migration to Europe and the Hun-Germanic relations. The origins and migrations of the Huns were discussed in the light of the information provided by Roman, Sogdian, Indian and Chinese sources. In addition, it has been referred to the discussions on the Xiongnu-Hun identity theory. The political and military relations of the Huns with the Germanic tribes were explained and evaluated according to the information presented in Roman sources and modern studies. In this research, it has been seen that the Huns were the continuation of the Xiongnu and constituted the ancestors of the Turks. At the beginning of the second half of the 4th century, it was understood that the Huns who migrated from the Altai Region crossed Kazakhstan and reached the Volga River region. In the first years of the 370s, the Huns crossing the Don River defeated the Ostrogoths first and then the Visigoths. Thus, the relations of the Huns with the Germanic tribes began. These relations continued until the last quarter of the 5th century. In this process, it was seen that the Germanic people with whom the Huns had relations in political, military and social fields were composed of Ostrogoth, Visigoth, Gepid, Heruli, Sciri, Rugi, Vandal, S evi, Burgundian and Franks. Huns played a role especially in the migration of Visigoths and Vandals; therefore, it was understood that the Germans caused them to seize the lands of the Roman Empire. Starting from the Uldiz period, the Huns benefited from the Germanic tribes under their rule as an auxiliary force. By the time of Attila, especially Ostrogoths and Gepids had important roles in the political and military fields within the Hun Empire. However, after Attila, the Germanic tribes led by the Gepids took action against the Hun domination. It has been determined that this attempt of the Germans was effective in the collapse of the Huns.

Science Code : 111301
Key Words : Huns, Germans, origin of the Huns
Page Number : 110
Supervisor Student : Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN

TEŐEKKÖR

Tez alıőması süresince fikir ve tecrübelerinden istifade ettiğim danıőmanım, hocam Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN'a; sağladıkları imkânlardan dolayı Araştırma Görevlisi olarak alıőtıėım Korkut Ata Üniversitesi Fen-Edebiyat Faköltesi Tarih Bölümü mensuplarına; eğitim hayatım süresince maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme; gösterdiği özveriye minnettar olduğum eőim Fatma GAZEL'e; doğumuyla hayatıma neőe ve huzur katan kızım Aybike Bilge GAZEL'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
HARİTALARIN LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. ANTİK KAYNAKLAR.....	9
2.1. Ammianus Marcellinus	9
2.2. Sardisli Eunapius.....	10
2.3. Eusebius Sophronius Hieronymus	11
2.4. Orosius	12
2.5. Thebialı Olympiodorus	13
2.6. Philostorgius.....	14
2.7. Socrates Scholasticus	15
2.8. Salaminus Hermeias Sozomenus	16
2.9. Chronica Gallica A. CCCCLII.....	16
2.10. Aquitaineli Prosperus	17
2.11. Hydatius	17
2.12. Paniumlu Priscus.....	18
2.13. Zosimus	19
2.14. Iordanes	20
2.15. Caesarealı Procopius	21

2.16. Agathias	22
2.17. Ioannis Malalas	23
2.18. Turonesli Gregorius	23
3. HUNLARIN ADI, KÖKENİ VE GÖÇLERİ.....	25
3.1. Xiongnu-Hun Özdeşliği Üzerine Tartışmalar	25
3.2. Geç Roma Kaynaklarındaki Bilgiler	29
3.3. II. Antik Soğd Mektubundaki Bilgiler	37
3.4. Budist Kaynakları Tathāgatağuhya Sūtra ve Lalitavistara’daki Bilgiler	41
3.5. Çin Kaynaklarındaki Bilgiler	45
3.6. Hun Göçünün Sebebi ve Güzergâhı	52
4. HUN-GERMEN İLİŞKİLERİ	57
4.1. Hun-Ostrogot Savaşı	57
4.2. Hun-Vizigot Savaşı	66
4.3. Gotların Göçü.....	70
4.4. Uldız’ın Gainas ile Savaşı.....	72
4.5. Vandal, Süev ve Alanların Göçü ve Batı Roma-Hun İttifakının Radagais ile Savaşı	73
4.6. Batı Roma-Hun İttifakının Burgund ve Vizigotlar ile Savaşı.....	75
4.7. Galya Seferi ve Catalaunum Muharebesi.....	78
4.8. Nedao Muharebesi ve Hunların Çöküşü	80
5. SONUÇ	83
KAYNAKLAR	91
EKLER.....	99
ÖZGEÇMİŞ	109

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 1: Orta Asya	99
Harita 2: Avrasya	100
Harita 3: IV. Yüzyılın Ortalarında Germen Kavimleri	101
Harita 4: Doğu Roma İmparatorluğu	102
Harita 5: Batı Roma İmparatorluğu.....	103
Harita 6: Ostrogot ve Vizigotların Göçü.....	104
Harita 7: Vandal, Süev ve Alanların Göçü.....	105
Harita 8: Attila Döneminde Hun İmparatorluğu Hâkimiyetindeki Germen Kavimleri	106
Harita 9: Hun İmparatorluğunun Çöküşü Esnasında Germen Kavimleri	107
Harita 10: Hun İmparatorluğunun Çöküşünden Sonra Germen Kavimleri.	108

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamalarıyla birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
BKZ.	Bakınız
ÇEV.	Çeviren
EDT.	Editör
HAZ.	Hazırlayan
KRŞ.	Karşılaştırınız
VB.	Ve benzeri
VD.	Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Bu bölümünde, ilk olarak, tez çalışmasının konusu, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları belirtilmektedir. Sonra, çalışmada yer alan bölümlerin muhtevaları; metnin dili ve terminolojiye dair bilgi verilmektedir. Son olarak, Avrupa Hunları hakkında yapılan çalışmalar açıklanmaktadır. Bu noktada, öncelikle Avrupa Hun tarihi çalışmalarının başat eserleri, akabinde Türkiye'deki çalışmalar ele alınmaktadır. Ülkemizde yapılan araştırmaların önemi ve tez çalışmasının içeriğiyle olan ilişkilerine özellikle değinilmiştir. Adları anılan, ancak haklarında bilgi verilmeyen tetkikler, muhteva olarak tez çalışmasıyla örtüşmemektedir.

Tez çalışmasının konusu, Hun-Germen ilişkileridir. Hunların kökeni ve Doğu Avrupa'ya göçleri, tezin muhtevası dâhilindedir. Bu sebeple tez çalışmasının amacı, Hunların kökenini ve Hun-Germen ilişkilerini açıklamak ve değerlendirmekten ibarettir. Ulusal literatürde, tez çalışmasının konusu ve amacını kapsayacak şekilde hazırlanmış çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu durum, tezin önemini ortaya koymaktadır. Hunların kökeni ve Hun-Germen ilişkilerini ele alan tez çalışması, mekân olarak Asya ve Avrupa'yı; zaman olarak ise, M.S. II-V. yüzyılları kapsamaktadır. Hunların Germen kavimleriyle ilişkileri, IV. asrın son çeyreğinde başlayıp, V. yüzyılın ikinci yarısında son bulmaktadır. Hunların kökeni ise, IV. asırdan öncesinde dayanmaktadır. Tez çalışması, Hunların ve Germenlerin birbirlerinden bağımsız olarak tarihlerini inceleme amacını taşımamaktadır. Yine Germen kavimlerinin erken tarihleri, araştırmanın kapsamının dışında kalmaktadır.

Tez, beş bölümden oluşmaktadır: Giriş; Antik Kaynaklar; Hunların Adı, Kökeni ve Göçleri; Hun-Germen İlişkileri; Sonuç. Birinci bölümde, tezin konusu, amacı, önemi, kapsamı ve metnin dili ve terminolojisi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca, çalışmanın muhtevasıyla bağlantılı araştırmalara değinilmeye gayret edilmiştir. Burada tanıtılan eserler, tezin konusu ve amacını doğrudan kapsamamaktadır, ancak Avrupa Hun tarihi çalışmaları hakkında fikir vermektedir. İkinci bölümde, Geç Roma müverrihleri ve eserleri tanıtılmaktadır. Buradaki amaç, okuyucunun Avrupa Hun tarihinin kaynakları hakkında fikir sahibi olmalarını sağlamaktır. Romalı müverrihlerin hayatları ve eserleri hakkındaki tartışmalara temel düzeyde değinilmiş; mümkün mertebe somut ve güncel bilgiler sunulmuştur.

Üçüncü bölümde, Hunların kökeni incelenmektedir. İlk olarak, Xiongnu-Hun özdeşliği teorisi tanıtılmaktadır. Bu teori lehine ve aleyhine sunulan bilimsel deliller irdelenmektedir. Böylece okuyucunun Hunların köken tartışması hususunda bilgi sahibi olması hedeflenmektedir. Daha sonra, Hunların kökeni hakkında, Roma, Soğd, Hint ve Çin kaynaklarındaki bilgiler açıklanmakta ve değerlendirilmektedir. Bu kaynaklardaki veriler üzerine araştırmacıların kanaatleri belirtilmekte ve gelişen tartışmalara değinilmektedir. Ayrıca, kaynaklardaki önem arz eden kayıtlar, Türkçe'ye çevrilerek metinde verilmiştir. Araştırmacıların görüşleri, isimleri zikredilerek belirtilmiş; böylece okuyucunun ilgili tetkikleri kolaylıkla fark etmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, Roma, Soğd ve Hint kaynaklarında, Hun adının kullanımı ve anlamı üzerinde durulmuş; çağdaş araştırmalarda varılan sonuçlar dile getirilmiştir. Neticeten Hunların kökeni hakkında Türkçe literatürde var olan bilgiler geliştirilmeye ve güncelliğini yitiren görüşler saptanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, Hun-Germen ilişkileri hususunda malumat verilmektedir. Alt bölümler, kültürel ilişkilerden ziyade, siyasi ve askeri münasebetleri içermektedir. Germen destanlarında Hunlara dair verilen bilgiler ve Hun-Germen kültürel ilişkilerine ışık tutabilecek arkeolojik veriler, tez çalışmasının kapsamının dışında kalmaktadır. Bu bölümde, Roma kaynakları, mevcut malumatın temelini oluşturmaktadır. İlk iki alt bölümde, Roma kaynaklarındaki kayıtlar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Sonraki alt bölümler, daha ziyade araştırmacıların genel kabullerinin okuyucuya sunulmasından ibarettir. Bu alt bölümlerdeki bilgiler, Türkiye'deki hâkim yazımın ötesinde değildir. Dolayısıyla Türkçe literatüre katkısı sınırlıdır. Beşinci bölümü Sonuç teşkil etmektedir. Bu bölümde, tez çalışmasının bütünü değerlendirilmektedir. Ayrıca, her alt bölümün sonunda, müstakil bir değerlendirme yapılmıştır.

Tez çalışmasında, yalın ve bilimsel bir dil kullanılmıştır. Ele alınan meseleler, ana kaynaklar, tetkikler ve kısmen arkeolojik veriler ışığında açıklanmaya çalışılmış; herhangi bir delile dayanmayan ve somut olmayan görüşler, söz konusu edilmemiştir. Böylece okuyucuya nitelikli bilgi sunulmaya gayret edilmiştir. Alt bölüm sonlarındaki değerlendirmeler dışında, metinde tekrara düşmemeye gayret edilmiştir. Çalışmada eksik kalan kısımlar, mümkün olursa sonraki araştırmalarımızda giderilmeye çalışılacaktır. Son olarak, metinde geçen özel

isimlerin genellikle ana kaynaklardaki asılları, nadir olarak ise, Türkiye’de yerleşmiş karşılıkları kullanılmıştır. Buna göre, bazen Xiongnular, Asya Hunları; Hunlar, Avrupa Hunları olarak anılmışlardır. Ayrıca, Latince ve Grekçe özel isimlerin yazımında, imla birliğini sağlamak için adların Latince şekilleri kullanılmıştır.

Tezin muhtevasıyla bağlantılı araştırmalar içerisinde ilk olarak Avrupa Hun tarihi üzerine yapılan önde gelen eserler hakkında bilgi verilecek, daha sonra ise, Türkiye’deki araştırmalara değinilecektir. Gy. Németh, E. A. Thompson ve O. J. Maenchen-Helfen’in eserleri, Hun tarihi araştırmalarına sağladıkları katkıyla ön plana çıkmaktadırlar. Németh, 1940’da, Macarca olarak yayımlanan *Attila és Hunjai* adlı kitabın editörlüğünü üstlenmiştir. Eser, 1982’de Ş. Baştav ve 2014’te, T. Demirhan tarafından Türkçe’ye çevrilmiştir.¹ Çalışmada, Németh dışında, L. Ligeti, P. Váczy S. Eckhardt ve N. Fettich, bölüm yazarlığı yapmışlardır. Ligeti, Hunların kökeni ve Asya Hunlarını; Váczy, Avrupa Hunlarını; Eckhardt, Attila ve Hunlarla ilgili efsaneleri; Németh, Hunların dilini; Fettich ise, Avrupa Hunlarına ait arkeolojik verileri ele almıştır. Németh’in editöryal eseri, Macaristan ve Türkiye’deki Hun tarihçiliğine önemli ölçüde etki etmiştir.

E. A. Thompson’ın 1948’de, *A History of Attila and the Huns* (Attila ve Hunların Tarihi) isimli kitabı neşredilmiştir. Çalışma, P. Heather’in da katkılarıyla güncellenerek 1996’da, *The Huns* adıyla tekrar yayımlanmıştır. Bu baskı, 2008’de, M. S. Dinçel tarafından Hunlar ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir. Dinçel, ilk çeviride göz çarpan hataları, 2012’deki baskıda gidermeye gayret etmiştir.² Güncellenmiş yayım, dokuz bölümden oluşmaktadır: Kaynaklar; Attila’dan Önceki Hunların Tarihi; Attila’dan Önce Hun Toplumu; Attila’nın Zaferleri; Tuna Sınırında Barış; Attila’nın Yenilgileri; Attila’nın Egemenliğindeki Hun Toplumu; Roma Dış Politikası ve Hunlar; Sonuç. Kitapta, bu bölümler dışında Ek ve Heather tarafından yazılmış Sonsöz ve Ek Okumalar yer almaktadır. Thompson, Hunların siyasi ve sosyal tarihini, Attila’yı milat kabul ederek iki kısımda ele almıştır. Attila öncesi Hunların siyasi ve sosyal yapısını, Ammianus Marcellinus’un Hunlara karşı ön yargı barındıran kayıtları üzerinden okumuş; bu sebeple eleştirilere maruz kalmıştır. Bunun dışında Thompson, Roma kaynaklarına hâkimiyeti ve Hun tarihinin kronoloji

¹Tez çalışmasında, Ş. Baştav’ın çevirisi kullanılmıştır. Bkz, Németh, Gy. (1982). *Attila ve Hunları*. (Çev. Ş. Baştav). Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

²Thompson, E. A. (2008). *Hunlar*. (Edt. P. Heather). (Çev. M. S. Dinçel). Ankara: Phoenix Yayınevi.

sorunlarına getirdiği çözümlerle takdir toplamıştır. Thompson'un eseri, Marksist tarihçiliğin önde gelen çalışmalarından biri olarak kabul edilmektedir.

The World of the Huns (Hunların Dünyası), O. J. Maenchen-Helfen'in 1969'daki ölümünden sonra, M. Knight'in editörlüğünde, 1973'te yayımlanmıştır.³ Müellifin vefatı sebebiyle tam olarak tamamlanamayan kitap, on iki bölümden müteşekkildir: Edebî Delil; Tarih; Ekonomi; Toplum; Savaş; Din; Sanat; Irk; Dil; Doğu Avrupa'da Erken Hunlar; Ek. On ikinci bölüm, P. Alexander tarafından kaleme alınmış genel bir değerlendirmeden ibarettir. Maenchen-Helfen, kitabından önceki makaleleriyle Xiongnu-Hun ayniyeti teorisine karşı çıkmış; bu vesileyle Hun tarihi araştırmalarının gündemine oturmuştur. Müellifin Hunları Xiongnulara bağlayacak kaynak bilgisinin bulunmadığı yönündeki kanaati, araştırmacılar tarafından günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir. Thompson'un gibi Maenchen-Helfen de, kaynaklara hâkimiyeti ve kronoloji tartışmalarına katkılarıyla ön plana çıkmaktadır. Maenchen-Helfen'in, Thompson'a nazaran filolojik ve etnografik verileri yorumlamada daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Yine Thompson'un gibi Maenchen-Helfen de, Marksist tarihçiliğin mensuplarından. Thompson ve Maenchen-Helfen'in Avrupa Hun tarihçiliğinin zirve eserlerini kaleme aldıkları söylenebilir. Belki de Maenchen-Helfen'in Hun tarihi çalışmalarına en büyük etkisi, Avrupa Hunları tarihini, Asya Hunları tarihinden kopararak müstakil bir çalışma alanı haline getirmiş olmasıdır. Németh, Thompson ve Maenchen-Helfen dışında, F. Altheim, L. N. Gumilëv, D. Sinor, I. Bona, P. Heather, C. Kelly, H. J. Kim, çalışmalarıyla Avrupa Hun tarihine katkı sağlayan yabancı müellifler arasında dikkat çekenlerdir.

Türkiye'de, Avrupa Hunları üzerine eser veren araştırmacılar arasında H. N. Orkun, A. Ahmetbeyoğlu, S. Y. Gömeç ve A. Üstün, ilk zikredilmesi gerekenlerdir. H. N. Orkun'un Attila ve Oğulları adlı kitabı, 1933'te yayımlanmıştır.⁴ Orkun, eserinde ana kaynak olarak Priscus'u kullanmıştır. Hatta Priscus'un eserinin mevcut fragmanlarından sekizincisini Türkçe'ye çevirmiştir. Orkun, Macar tarihçilerin tetkiklerinden faydalanmış; Hunların siyasi tarihleri haricinde, filolojik meseleleri de ele almıştır. Müellif eserinde, Hunlardan sonra Doğu Avrupa'da faaliyet gösteren

³Maenchen-Helfen, O. J. (1973). *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*. M. Knight (Ed.). Berkeley and Los Angeles: University of California Press.

⁴Tez çalışmasında kullanılan baskı için bkz, Orkun, H. N. (2013). *Attila ve Oğulları*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Ogur, Sabir, Avar ve Macarların tarihine de genel hatlarıyla değinmiştir. Attila ve Oğulları, Türkiye'deki Hun tarihi çalışmalarının öncülerindendir ve kendisinden sonraki araştırmalara rehberlik etmiştir.

A. Ahmetbeyoğlu'nun 2001'de, Avrupa Hun İmparatorluğu isimli kitabı neşredilmiştir.⁵ Bu eser, müellifin doktora tezinden ortaya çıkmıştır. Ahmetbeyoğlu'nun çalışması, Ana kaynakların tanıtıldığı Giriş hariç, dört bölümden oluşmaktadır: Attila Hunlarının İlk Devirleri; Avrupa Hunlarının İmparatorluk Haline Gelmesi; Attila'nın Ölümünden Sonra Avrupa Hunları; Avrupa Hunlarının Teşkilat ve Sosyal Hayatı. Ahmetbeyoğlu, Hun siyasi tarihini üç safhada ele almıştır. Balamir'den Rua'nın ölümüne kadar olan süreci, Hunların ilk devri, yani devlet teşekkülünün oluşumu ve gelişimi olarak değerlendirmiştir. Attila dönemini, Hunların imparatorluk evresi olarak okumuş; Attila'nın oğullarının dönemini ise, çöküş süreci olarak tanımlamıştır. Ahmetbeyoğlu, Hunların kökeni meselesini irdelenmiş ve F. Hirth'in sunduğu deliller üzerinden Xiongnu-Hun özdeşliğini savunmuştur. Müellif eserinde, Hunların siyasi ve askeri tarihleri dışında, devlet teşkilatı ve sosyal hayatlarına da yer vermiştir. H. N. Orkun'un Attila ve Oğulları ve İ. Kafesoğlu'nun Türk Milli Kültürü'nde ortaya koyduğu Hun tarihine dair yaklaşımı sürdüren Ahmetbeyoğlu, adları zikredilen araştırmacılar gibi, Macar tarihçilerin tetkiklerine özel bir önem atfetmiştir. Ahmetbeyoğlu'nun Orkun ve Kafesoğlu'ndan farkı, Romalı müverrihlerin eserlerini geniş ölçüde kullanmış olmasıdır. Bu yönüyle Avrupa Hun İmparatorluğu, Türkiye'deki Hun tarihçiliğini bir adım öteye taşımış ve Türk araştırmacılar tarafından kabul görmüştür.

S. Y. Gömeç'in Türk-Hun Tarihi kitabı, 2012'de yayımlanmıştır.⁶ Gömeç'in çalışması, Asya Hunları, Avrupa Hunları ve Ak Hunları bir bütün olarak ele almakta ve özdeş olarak sunmaktadır. Bu yönüyle eser, Maenchen-Helfen'in Avrupa Hunlarını, Asya Hunlarından ayırma teşebbüsüne karşı bir eleştiri vazifesi görmektedir. Gömeç çalışmasında, Avrupa Hunlarının Türk tarihindeki önemini ortaya koymaktadır. Hunların siyasi ve kültürel yapısını Türklük dairesinde açıklamakta ve değerlendirmektedir. Müellif, Hunlara ait siyasi ve filolojik meseleler hakkında öneriler sunmaktadır. Ahmetbeyoğlu gibi Gömeç de, Orkun ve Kafesoğlu'nun Avrupa Hun tarihine dair yaklaşımını sürdürmektedir.

⁵Ahmetbeyoğlu, A. (2001). *Avrupa Hun İmparatorluğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

⁶Gömeç, S. (2012). *Türk-Hun Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.

A. Üstün, 2013'te, A. Gündoğdu ve T. Kaçar'ın danışmanlığında, Geç Roma Tarih yazımında Hunlar -Batı Avrasya'da Erken Türk Varlığı- adlı doktora tezini tamamlamıştır.⁷ Tez çalışması, Giriş ve Sonuç hariç üç bölümden meydana gelmektedir: Kargaşa Esnasında Tarih Yazmak; Tahayyüller ve Tesadüfler: Kökeni, Dile ve Dış Görünüşe Dair Kayıtlar; Mekân, Toplum, İktidar. İlk bölümde, Geç Roma müverrihleri ele alınmakta ve Geç Roma tarih yazımında Hunlar hakkındaki bilginin oluşumu irdelenmektedir. İkinci bölümde, Hunların kökeni, dilleri ve tipolojileri üzerine Geç Roma kaynaklarındaki malumatlar ortaya konulmakta ve değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise, Hun hâkimiyetinin sınırları, Hun toplumu ve iktidar yapısı irdelenmektedir. Ana kaynakların etkin kullanımı hususunda Üstün, üst düzey bir meslekî yetkinlik sergilemektedir. Bu bakımdan Üstün'ün çalışması, Thompson ve Maenchen-Helfen'in eserleriyle karşılaştırılabilir. Ancak, Üstün'ün ele aldığı konu itibarıyla Hun siyasi ve askeri tarihine geniş ölçüde yer vermediğini belirtmek gerekmektedir. Müellif, Romalı müverrihlerin kayıtları üzerinden Xiongnu-Hun özdeşliği teorisinin kanıtlanamayacağını düşünmektedir.

Ş. Akkaya, Ş. Baştav, T. Kaçar, R. Öztürk, C. Güneş, G. Sazak, C. T. Esmen, T. Türel, E. İnce, F. A. Dıngıl Ilgın, K. Aksu, G. Artağan Kırmızıyaprak, M. Kazar gibi araştırmacılar da, Avrupa Hunları üzerine muhtelif konularda çalışmalar yapmışlardır. Ayrıca, Hun tarihinin Geç Roma kaynaklarının bir kısmı, Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu tercüme hakkında malumat, tez çalışmasının ikinci bölümünde verilecektir. Ş. Akkaya, Germen destanlarında Hunlar ve Attila hakkında verilen bilgileri incelemiştir.⁸ Müellifin ele aldığı destanlar, Hildebrand, Walthari ve Nibelungen'dir. Ş. Baştav'ın Büyük Hun Kağanı Attila adlı kitabı, 1998'de yayımlanmıştır.⁹ Bu eser, görece popüler bir çalışmadır. Müellif, Németh, Thompson ve Maenchen-Helfen'in eserlerinden sıklıkla faydalanmıştır. Baştav, Xiongnu-Hun özdeşliğinin aleyhinde görüş beyan etmekte; bu yönüyle bahsi geçen Türk araştırmacılarından ayrılmaktadır. T. Kaçar'ın tetkikleri, Avrupa Hun tarihinin Geç

⁷Üstün, A. (2013). *Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar: Batı Avrasya'da Erken Türk Varlığı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

⁸Akkaya, Ş. (1944). Eski Alman Destanlarında Attila'nın Akisleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2 (4).

⁹Baştav, Ş. (1998). *Büyük Hun Kağanı Attila*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Roma kaynakları üzerine yoğunlaşmaktadır. Müellifin Ammianus Marcellinus, Priscus ve Iordanes üzerine nitelikli kaynak eleştirileri bulunmaktadır.¹⁰

C. T. Esmen'in 2016'da, Tek Parti Dönemi Tarihçiliğinde Avrupa Hunları adlı kitabı neşredilmiştir.¹¹ Müellifin yüksek lisans tezinden ortaya çıkan eser, üç bölümden oluşmaktadır: Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Tarih Yazımı; Tek Parti Dönemi Türk Tarih Yazımı ve İslam Öncesi Dönem; Tek Parti Döneminde Avrupa Hun Tarihi Yazımı. Özellikler üçüncü bölüm, Türkiye'deki Avrupa Hun tarihçiliğinin doğuşunu anlamak açısından önem arz etmektedir. F. A. Dıngıl Ilgın, M. Uydu Yücel'in danışmanlığında, 2018'de, Türk Tarihinin Bizans Kaynakları ve Byzantinoturcica Işığında Avrupa Hunları isimli doktora tezini tamamlamıştır.¹² Tez çalışması, Giriş ve Sonuç hariç, beş bölümden meydana gelmektedir: Avrupa Hunları Hakkında Bilgi Veren Bizans Kaynakları; Byzantinoturcica ve Avrupa Hunları; Avrupa Hunlarında Kültür; Arkeolojik Buluntular Işığında Avrupa Hunları; Kaynakların Şahitliğinde Attila. Araştırmanın üç odak noktası bulunmaktadır. İlki, Doğu Roma kaynaklarının tanıtımı; ikincisi, Byzantinoturcica'nın Avrupa Hun tarihi araştırmalarına sağladığı katkının tespiti; üçüncüsü, kaynak bilgisi ve arkeolojik verilere göre, Hun kültürünün açıklanmasıdır. Bu bakımdan tez çalışması, Avrupa Hun tarihinin kaynakları ile Hun kültürüne ışık tutmaktadır.

G. Artagan Kırmızıyaprak, 2021'de, Osman Karatay'ın danışmanlığında, Eskiçağ'da Doğu Avrupa'da Türkler ve Germanler adlı yüksek lisans tezini tamamlamıştır.¹³ Artagan Kırmızıyaprak'ın tez çalışması, Giriş ve Sonuç dışında, dört bölümden oluşmaktadır: Avrupa'nın Barbar Halkları; Doğu Avrupa'da Türkler; Doğu Avrupa'da Türkler ve Germanler; Doğu Avrupa'da Hun Dönemi. İlk bölümde, Germanlerin erken tarihi haricinde, Kelt, Slav ve Fin-Ugorlara dair bilgi verilmektedir. İkinci bölümde, İskit, Massaget ve Sarmatların Türklerle etnik ve kültürel ortaklıkları vurgulanmaktadır. Üçüncü bölümde, Hunlardan önce Türklerin Germanlerle olan siyasi ve kültürel ilişkileri sorgulanmaktadır. Dördüncü bölümde,

¹⁰Kaçar, T. (2003). Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Barbarların Görünüşü: Ammianus Marcellinus'ta Hunlar. *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. Kaçar, T. (2017). Priscus'u Nasıl Okumalıyız?. *Toplumsal Tarih*, (286). Kaçar, T. (2018). Iordanes'i Nasıl Okumalıyız?. *XVII. Türk Tarih Kongresi, I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

¹¹Esmen, C. T. (2016). *Tek Parti Dönemi Tarihçiliğinde Avrupa Hunları*. Ankara: Berikan Yayınevi.

¹²Dıngıl Ilgın, F. A. (2018). *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları ve Byzantinoturcica Işığında Avrupa Hunları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

¹³Artagan Kırmızıyaprak, G. (2021). *Eskiçağ'da Doğu Avrupa'da Türkler ve Germanler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Hunların kökeni ve Germen kavimleriyle münasebetleri ele alınmaktadır. Bu bölüm, tez çalışmamızın muhtevasıyla ilişkilidir. Bunun dışındaki bölümler, tez çalışmamızın odağının dışında yer almaktadır.

Germenler hakkında Türkiye’de yapılan çalışmalar sınırlıdır. M. Hatapkapulu, B. Dimiriş’in danışmanlığında, 2007’de, Tacitus’un Germen Kavimlerine Bakışı isimli yüksek lisans tezini tamamlamıştır.¹⁴ Tez çalışması, Giriş ve Sonuç hariç, beş bölümden meydana gelmektedir: Tacitus’un Yaşamına, Eserlerine ve Dönemine Genel Bir Bakış; Tacitus Öncesi Antik Çağ Yazarlarında Germania; Germania Halklarının Yerleşim Yerlerine ve Kökenlerine Genel Bir Bakış; Germania’nın Kavimleri. Hatapkapulu’nun çalışması, Cornelius Tacitus’un M.S. 98’de kaleme aldığı *De Origine et situ Germanorum* (Germania Halklarını Kökeni ve Yerleşim Yeri)¹⁵ adlı eserine göre, Germenlerin siyasi, askeri ve sosyal yapısını ele almaktadır; dolayısıyla tez çalışmamızın kapsamının dışında kalmaktadır. Bununla birlikte, Hatapkapulu’nun çalışması, Erken Germenler hakkında Türkiye’de yapılmış nadir bilimsel araştırmalardandır; ayrıca, yüksek lisans tezi standartlarının üzerinde bir eserdir.

M. Kozan, 2014’te, M. Delilbaşı’nın danışmanlığında, Ostrogotlar ve Büyük Theodericus Dönemi adlı doktora tezini tamamlamıştır.¹⁶ Tez çalışması, Giriş ve Sonuç dışında, beş bölümden oluşmaktadır: Gotlar; Roma-Got İlişkileri; Hun-Got İlişkileri; Batı Roma İmparatorluğu’nun Yıkılışı ve Odovkar; Got Kralı Büyük Theodericus. Kozan’ın çalışmasının ikinci bölümünün son iki alt başlığı ve üçüncü bölümü, tez çalışmamızın içeriğiyle ilişkilidir. Bu bölümlerde, Hun-Ostrogot savaşı ve Ostrogotların Hun hâkimiyetine girmeleri; Hun egemenliğindeki Ostrogotların siyasi durumu ve askeri faaliyetleri; Hunların çöküşüyle Ostrogotların bağımsızlıklarını kazanmaları ele alınmaktadır. Kozan çalışmasında, geniş ölçüde ana kaynak ve tetkiklerden istifade etmiştir. Müellif, tez çalışması dışında da, başta Gotlar olmak üzere Germen kavimleri üzerine yayımlar yapmıştır.

¹⁴Hatapkapulu, M. (2007). *Tacitus’un German Kavimlerine Bakışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

¹⁵M. Hatapkapulu, Tacitus’un eserini Türkçe’ye tercüme etmiştir. Bkz, Tacitus. (2006). *Germania Halklarının Kökeni ve Yerleşim Yeri (De Origine Et Situ Germanorum)*. (Çev. M. Hatapkapulu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

¹⁶Kozan, M. (2014). *Ostrogotlar ve Büyük Theodericus Dönemi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

2. ANTİK KAYNAKLAR

Bu bölümde, Hun tarihinin Geç Roma kaynakları tanıtılmaktadır. Romalı müverrihler ve eserleri hakkında bilgi verilmekte; tez çalışmasının muhtevası hakkında sundukları malumatlar belirtilmektedir. Ele alınacak olan Roma kaynakları üzerine süre gelen tartışmalara yüzeysel olarak değinilmiş, mümkün merteye somut bilgiler sunulmaya gayret edilmiştir. Romalı müverrihler, kronolojik olarak sıralanmışlardır. Hunların kökeni ve göçleri hakkında malumat barındıran Çin, Soğd ve Hint kaynakları burada değerlendirilmemektedir. Bu kaynaklar, tezin ilgili kısmında genel hatlarıyla tanıtılmışlardır.

2.1. Ammianus Marcellinus

Antiochialı (Antakya) bir Grek olan Ammianus, 330 gibi doğup, 392'den sonra ölmüştür. Ammianus, aristokrat bir ailenin mensubu olarak üst düzey eğitim almıştır. Dini hoşgörüyü sahip bir pagandır. Roma İmparatorluğu bünyesinde subay olarak vazife alan Ammianus, II. Constantinus (337-361) dönemindeki Galya safesi (354) ve Sasani savaşı (357-360) ile Iulianus'un (361-363) Sasani seferinde (361) yer almıştır. Ammianus, kendisi gibi pagan olan Iulianus'un ölümünden sonra askerlikten ayrılmış ve akabindeki yıllarda araştırma yapmak amacıyla Mısır, Yunanistan ve Roma'ya seyahat etmiştir.

Ammianus'un Latince kaleme aldığı otuz bir ciltten oluşan Res Gestae (İcraatlar) adlı eseri, 96 ile 378 yılları arasındaki vakıaları kapsamakta idi. Ne yazık ki, Res Gestae'nin ilk on üç cildi kayıptır. Günümüze ulaşan on sekiz cilt, 358-378 senelerinin tarihini içermekte; Hadrianapolis (Edirne) Muharebesi ve akabinde gelişen olayların anlatısıyla son bulmaktadır. Tacitus'un üslup ve tarihçiliğini örnek alan Ammianus, IV. yüzyılın en önde gelen müverrihi olarak kabul edilmektedir. Ammianus, Res Gestae'de edebi bir dil kullanmış, gözlemlerine yer vermiş, tarih dışında coğrafya ve etnografyaya dair veriler sunmuştur. Buna karşın Ammianus, yabancı halkları ve eğitimsiz, başıboş kimseleri küçümsemiştir. Ayrıca, imparatorluk

bürokrasisindeki yozlaşmayı tenkit etmekten geri durmamıştır. Herhalde bunda, eski bir asker ve coşkulu bir vatansever olmasının etkisi vardır.¹⁷

Tez çalışmasının kapsamı dâhilinde Ammianus, Hunların kökeni; Hunların kültürü; Hun-Ostrogot savaşı; Hun-Vizigot savaşı ve Gotların Doğu Roma'ya göçü hakkında kayda değer bilgiler sunmaktadır. Hadrianapolis Muharebesinin kaybedilmesiyle Doğu Roma bünyesinde ortaya çıkan yıkımın müsebbibi olarak gördüğü Hunlara karşı Ammianus, önyargılı bir tutum sergilemekte ve tahkir edici bir dil kullanmaktadır. Ammianus'a göre, Hunlar, askerî üstünlükleri dışında methedilecek vasıfları bulunmayan ve klasik barbar tanımına uyan bir halktır. Ammianus'un Hunları hiç görmediği, dolayısıyla anlatılarının başkalarının şahitliğine ve Greko-Romen edebiyata dayandığını belirtmekte fayda vardır. *Res Gestae*, J. C. Rolfe tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. S. Özgüler, *Res Gestae*'yi Latince'den Türkçe'ye tercüme etmiştir. Tez çalışmasında, Özgüler'in çevirisi kullanılmıştır.¹⁸

2.2. Sardisli Eunapius

Eunapius, 345-346 veya 349'da doğmuş, 414'te ölmüştür. Sardisli bir Grektir; pagan inancına mensuptur. Eğitimi için beş yıl Atina'da bulunmuş, kalan ömrünü Sardis'te geçirmiştir. İmparator Iulianus'un doktoru ve sırdaşı Oribasius ile dostluk kurmuştur. Hristiyan akıl hocaları Chrysantius ve Prohaeresius'a karşı hayranlık beslemiş, ancak meselelere yaklaşımını paganizm şekillendirmiştir. 399'da veya hemen sonrasında kaleme aldığı *Vitae Sophistarum* (Sofistlerin Yaşamları)da, Yeni Platonculara, sofist hekimlere ve retorikçilere olan yakınlık ve hayranlığını gözler önüne sermektedir.

Oribasius'un teşvikiyle Eunapius, 270-414 yıllarını kapsayan on dört kitaptan müteşekkil Grekçe bir tarih yazmıştır. Eunapius'un eserinin önemli bir kısmı günümüze intikal etmemiştir. Eserin iki edisyonunun olduğu düşünülmektedir. Eunapius'un Ammianus'un tarihini kaynak olarak kullandığına dair genel bir kanaat söz konusudur. Ancak, bunun aksini iddia eden, yani Ammianus'un Eunapius'un

¹⁷Kazhdan, A. P. (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium, Vol. I-III*. New York and Oxford: Oxford University Press, 78; Maskarinec, M. (2015). *Selected Ancient Sources*. M. Maas (Ed.). *The Cambridge Companion to the Age of Attila*. New York: Cambridge University Press, 414.

¹⁸Ammianus Marcellinus. (2019). *Roma Tarihi (Res Gestae)*. (Çev. S. Özgüler). İstanbul: Historia.

tarihinden faydalandığını düşünen araştırmacılar da vardır. Kesin olan şey, Eunapius'un eserinin Philostorgius, Sozomenus, Zosimus gibi müverrihlere kaynak teşkil ettiğidir. Eunapius tarihinde ağıdalı bir dil kullanmış ve paganizm savunuculuğu yapmıştır.¹⁹

Eunapius, tez çalışmasının muhtevası dâhilinde, Hunların kökeni, Hun-Got savaşları ve Gotların Doğu Roma'ya göçüne dair malumat vermektedir. Hunların kökenine dair anlatısı, muahhar müverrihlerin iktibasları vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır. Eunapius'un Hunların menşelerine dair kaydının temelinde, Greko-Romen edebiyat ve Hunların kendi köken efsaneleri yer almaktadır.²⁰ R. C. Blockley, Eunapius'un tarihinden günümüze ulaşan fragmanları İngilizce'ye tercüme etmiştir. Tez çalışmasında, Blockley'in çevirisi kullanılmıştır.²¹

2.3. Eusebius Sophronius Hieronymus

Aziz Jerome olarak da tanınan Hieronymus, 331 veya 348'de, Dalmaçya'da doğmuş ve 420'de, Beytüllahim'de ölmüştür. Ömrünün ilk yıllarını Roma'da geçiren Hieronymus, gramer ve retorik eğitmeni Aurelius Donatus'tan ders almış ve aynı dönemde vaftiz olmuştur. Böylece erken yaşlarında, hem klasik kültür, hem de Hristiyan kültüründen etkilenmiştir. Hieronymus, Roma'dan ayrılarak uzun yıllar boyunca, muhtelif memleketlere seyahat etmiştir. Suriye çölünde keşiş hayatı yaşadığı senelerde İbranice; Antakya'da görev aldığı dönemde ise, Yunanca öğrenmiştir. 381'de gittiği İstanbul'da, Nazianzuslu (Nenizi) Aziz Gregorius ile tanışarak yakınlık kurmuştur. Akabinde Roma'ya dönerek Papa Damasus'un (366-384) sekreterliğini yürütmüş ve Genç Melania gibi varlıklı Romalı kadınlara ruhanî ve dünyevî danışmanlık yapmıştır. Damasus'un ölümü üzerine Roma'dan ayrılan Hieronymus, seyahatlerine bir müddet daha devam etmiş; nihayetinde Beytüllahim'de yeni kurulan bir manastırın başına geçmiş ve kendini teoloji ve tarih çalışmalarına adanmıştır.

Hieronymus'un üç ana eseri bulunmaktadır: Vulgate, De viris illustribus (Ünlü Adamlar Üzerine) ve Chronica (Kronik). En önde gelen çalışması, İncil'in

¹⁹Kazhdan, 1991: 745-746.

²⁰Bu kanaatin gerekçeleri tezin ikinci bölümünde açıklanmaktadır.

²¹Blockley, R. C. (1983). *Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire, Vol. II: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*. Liverpool: Francis Cairns Publications.

Latince tercümesi olan Vulgate'dir. 392'de tamamladığı De viris illustribus adlı eserinde Hieronymus, Aziz Petrus'tan kendisine kadar, yüz otuz beş Hristiyan müellifin biyografisini kaleme almıştır. Hieronymus'un tarihçiliğe katkısı, Caesareali (Kayserya) Eusebius'un Chronica adlı eserine yazdığı zeyldir. Chronica, Hz. İbrahim'den 325 yılına kadarki vakıaları kapsayan bir dünya tarihidir. Hieronymus, Grekçe'den Latince'ye tercüme ettiği Chronica'yı 379'a kadar sürdürmüştür. Bu eser ise, Chronica Gallica (452), Prosperus, Hydatius ve Marcellinus Comes tarafından devam ettirilmiştir. Ayrıca Hieronymus, devrinin siyasi, sosyal ve edebi hayatını yansıtan pek çok mektup kaleme almıştır.²² Chronica'da Hieronymus, Hun-Got savaşları ve Gotların Doğu Roma'ya göçü hakkında kısaca bilgi vermektedir. Tez çalışmasında, Chronica'nın M. D. Donalson tarafından yapılan İngilizce çevirisi kullanılmıştır.²³

2.4. Orosius

Paulus Orosius'un doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kabaca, IV. yüzyılın ikinci yarısı ile V. asrın ilk yarısında yaşadığı söylenilebilir. Bracara Augusta'da (Braga) doğmuştur; Latin kökenlidir. Ömrünün ilk yıllarını İspanya'da geçirmiş ve teoloji eğitimi almıştır. 412'de, genç bir papaz olarak Kuzey Afrika'daki Hippo'ya (Annaba), Aziz Augustinus'un yanına göç etmiştir. Burada kısa sürede rüştünü ispatlamış ve Augustinus'un isteği doğrultusunda Beytüllahim'deki Hieronymus'un yanına gitmiştir. Filistin'de bulunduğu yıllarda teolojik tartışmalara dâhil olmuş ve 415'ten sonra Hippo'ya geri dönmek zorunda kalmıştır.

Orosius, Augustinus'un teşvikiyle yedi kitaptan oluşan Historiae Adversus Paganos'u (Paganlara Karşı Tarih) kaleme almıştır. 418'de tamamlandığı düşünülen Historiae Adversus Paganos, bir dünya tarihidir ve yaradılıştan 417'ye kadarki vakıaları kapsamaktadır. Orosius, Historiae Adversus Paganos'u, Augustinus'un De Civitate Dei (Tanrı Şehri) adlı eserini tamamlamak amacıyla yazmıştır. Augustinus'un ortaya koyduğu Hristiyan tarih felsefesini destekleyen Orosius,

²²Kazhdan, 1991: 1033; Maskarinec, 2015: 419.

²³Jerome. (1996). *A Translation of Jerome's Chronicon with Historical Commentary*. (Trans. M. D. Donalson). Lewiston: Mellen University Press.

Alaric'in Roma'yı işgalini pagan inanç ve geleneklerinden kopuşla açıklayan müverrihlerin iddiaları çürütmeye çalışmıştır. Orosius'a göre, Roma İmparatorluğunun başına gelen felaketlerin Hristiyanlıkla bir ilgisi yoktur; benzer yıkımlar, geçmişte de yaşanmıştır. Nihayetinde tanrısal bir hüküm, dünyayı şekillendirmiştir. Tacitus, Eusebius, Eutropius gibi müverrihlerin tarihlerini kaynak olarak kullanan Orosius, Greko-Romen tarihçiliğin geleneksel yöntemlerine sadık kalmıştır. Orosius'un kendi döneminden öncesine ait kayıtları, bahsi geçen müverrihlerden yapılan alıntılardan ibarettir; dolayısıyla özgün bilgiler barındırmamaktadır. Orosius, eserini Latince kaleme almış ve yalın bir dil kullanmıştır. *Historiae Adversus Paganos*, Orta Çağ Hristiyan dünyasında geniş kabul görmüş ve günümüze takriben iki yüz nüshası ulaşmıştır. Hatta 959'da, Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman (929-961), *Historiae Adversus Paganos*'u, Arapça'ya tercüme ettirmiştir.²⁴

Tez çalışmasının kapsamı dâhilinde Orosius, Hun-Got savaşları; Vandal, Süev ve Alanların Galya ve İspanya'ya göçü; Batı Roma-Hun ittifakının Radagais ile savaşına dair malumat vermektedir. *Historiae Adversus Paganos*, A. T. Fear tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Tez çalışmasında, bu çeviri kullanılmıştır.²⁵

2.5. Thebialı Olympiodorus

Doğum ve ölüm tarihi bilinmeyen Olympiodorus, V. yüzyılda yaşamıştır. Pagan inancına mensuptur. Mısır'ın Thebia şehrinde doğmuş; yirmi yıl boyunca muhtelif memleketlere seyahat etmiştir. 412'de, II. Theodosius'un (408-450) Hunlara gönderdiği Doğu Roma elçilik heyetinin başkanlığını yapmış ve Donatus'un ölümü üzerine iktidara yükselen Karaton'un hükümdarlığına şahitlik etmiştir. Hunlara elçiliğinin akabindeki on yılda seyahatlerine devam eden Olympiodorus, bir müddet Atina'da bulunmuş, akabinde Mısır'a dönmüştür. Olympiodorus tarih dışında, şiir ve felsefe ile ilgilenmiştir.

²⁴Kazhdan, 1991: 1537.

²⁵Orosius. (2010). *Seven Books of History against the Pagans*. (Trans. A. T. Fear). Liverpool: Liverpool University Press.

Olympiodorus, 407-422 yıllarını kapsayan yirmi iki kitaptan müteşekkil bir tarih kaleme almış ve II. Theodosius'a ithaf etmiştir. Eserin aslı kaybolmuş; günümüze Photius'un derlemesi ve muahhar müverrihlerin alıntıları sayesinde kırk altı fragman ulaşmıştır. Mevcut fragmanlardan anlaşıldığı kadarıyla Olympiodorus, askeri ve idari işleri ön plan çıkartarak seküler tarih yazımı örneği sergilemiştir. Olympiodorus, akılcılığı, hakikate bağlılığı ve sayısal verileri aktarmadaki titizliğiyle Romalı müverrihler arasında en bilimsel olanlarından. Ancak, klasik yazımın dışına çıkarak saldırgan ve bayağı bir dil kullanmıştır. Paganizmi yüceltmesi ve Hristiyanlığı itham etmesi, kilise tarafından hedef alınmasına sebebiyet vermiştir. Olympiodorus'un tarihi, Philostorgius, Sozomenus ve Zosimus'a kaynak teşkil etmiştir.²⁶

Tez çalışmasının muhtevası dâhilinde Olympiodorus, Vandal, Süev ve Alanların Galya ve İspanya'ya göçü; Batı Roma-Hun ittifakının Radagais ile savaşı hakkında bilgi vermektedir. R. C. Blockley, Olympiodorus'un eserinden günümüze ulaşan fragmanları, İngilizce'ye çevirmiştir.²⁷ Bu fragmanlar, F. Çelenk tarafından A. Ahmetbeyoğlu'nun danışmanlığında, yüksek lisans tezi olarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir.²⁸

2.6. Philostorgius

Philostorgius, yaklaşık 368'de doğmuş ve 439 gibi ölmüştür. 20 yaşında memleketi Kapadokya'dan İstanbul'a göç etmiş ve ömrünün büyük kısmını burada geçirmiştir. Eunomius'un tesiriyle Arianizm'i benimsemiştir. Muhtemelen eğitimi teoloji üzerine almıştır.

Eusebius'un *Chronica* adlı eserinin devamı olarak on iki kitaptan oluşan *Historia Ecclesiastica*'yı (Kilise Tarihi) kaleme almıştır. 300-425 yıllarını kapsayan *Historia Ecclesiastica*, Arianist bir bakış açısının ürünüdür. Eserin aslı kaybolmuş; günümüze Photius tarafından hazırlanan özeti ulaşmıştır. Photius'un sapkınlıkla itham ettiği Philostorgius, doğaüstü olay ve mucizelere itibar etmiş ve hikâyeci bir

²⁶Kazhdan, 1991: 1524; Maskarinec, 2015: 419.

²⁷Blockley, R. C. (1983). *Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire, Vol. II: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*. Liverpool: Francis Cairns Publications.

²⁸Çelenk, F. (2015). *Bizanslı Tarihçiler Olympiodorus ve Malchus Tarihleri: Metnin Tercümesi ve Değerlendirme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

anlatım sergilemiştir.²⁹ Philostorgius, Hunların kökeni ve Hun-Got savaşları hakkında bilgi vermektedir. Tez çalışmasında, *Historia Ecclesiastica*'nın P. R. Amidon tarafından yapılan İngilizce tercümesi kullanılmıştır.³⁰

2.7. Socrates Scholasticus

İstanbul'da, takriben 380'de doğmuş ve 439'dan sonra ölmüştür. İskenderiye'den sürgün edilerek İstanbul'a yerleşen Pagan gramerciler Ammonius ve Helladius'tan eğitim almıştır. İstanbul'da avukatlık yaptığı ve Novatianizm'e sempati beslediği sanılmaktadır.

Eusebius'un *Chronica* adlı tarihini devam ettirmek amacıyla yedi kitaptan oluşan ve 305-439 yıllarını kapsayan *Historia Ecclesiastica*'yı yazmıştır. Grekçe kaleme aldığı eserinde, İstanbul'da yaşanan olaylara dair detaylı bilgiler vermiştir. Klasik bir kilise tarihçisinin ötesinde, askerî tarih başta olmak üzere seküler olaylara da önem vermiştir. Sokrates, istifade ettiği kaynaklardan birebir alıntı yapan titiz ve eleştirel bir tarihçidir. Rufinus'un tarihine ehemmiyet vermiş ve öncelikli kaynağı olarak kullanmıştır. İskenderiyeli Athanasius'un Rufinus'un kronolojisindeki hataları ortaya çıkarması üzerine Sokrates, *Historia Ecclesiastica*'nın ikinci bir edisyonunu yayımlamak zorunda kalmıştır. Sokrates'in tarihi, Sozomenus başta olmak üzere muahhar müverrihler tarafından kaynak olarak kullanılmış; hatta taklit edilmiştir.³¹

Socrates, tez çalışmasının muhtevası dâhilinde, Hun-Got savaşları; Gotların Doğu Roma'ya göçü; Hun-Burgund (Burgundyalı) savaşına dair malumat vermektedir. *Historia Ecclesiastica*, P. Schaff ve H. Wace tarafından İngilizce'ye tercüme edilmiştir. Tez çalışmasında, bu çeviri kullanılmıştır.³²

²⁹Kazhdan, 1991: 1661.

³⁰Philostorgius. (2007). *Church History*. (Trans. P. R. Amidon). Atalanta: Society of Biblical Literature.

³¹Kazhdan, 1991: 1923; Maskarinec, 2015: 421.

³²Schaff, P. and Wace, H. (1890). *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church, Second Series, Vol. II, Socrates, Sozomenus: Church Histories*. New York: The Christian Literature Company; Oxford and London: Parker Company.

2.8. Salaminus Hermeias Sozomenus

Sozomenus, Gazze’de, Hristiyan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. V. yüzyılda yaşayan Sozomenus’un doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Erken eğitimini memleketindeki rahiplerden almış; daha sonra İstanbul’da hukuk tahsili görmüştür.

Grekçe kaleme aldığı dokuz kitaptan oluşan *Historia Ecclesiastica* adlı eseri, 324-439 yıllarını kapsamakta idi. Eserin 425-439 senelerini içeren dokuzuncu kitabı günümüze ulaşmamıştır. Eusebius’un *Chronica* adlı eserinin devamı niteliğinde olan *Historia Ecclesiastica*, İmparator II. Theodosius’a ithaf edilmiştir. Sozomenus, Eusebius, Olympiodorus, Socrates gibi müverrihlerin tarihlerinden istifade etmiştir. Ayrıca, IV. yüzyıla ait resmi evrakları kullanma imkânına erişmiştir. Sozomenus, dinî anlatı ve mucizelere inanmaktadır, ancak emsal kilise tarihçilerine göre açık fikirli olduğu söylenebilir.³³

Sozomenus, tez çalışmasının kapsamı dâhilinde, Hunların kökeni; Hun-Got savaşları ve Gotların Doğu Roma’ya göçü hakkında bilgi vermektedir. Sozomenus’un Hunların kökenine dair anlatısının Eunapius’a ait olduğu düşünülmektedir. Tez çalışmasında, *Historia Ecclesiastica*’nın P. Schaff ve H. Wace tarafından yapılan İngilizce tercümesi kullanılmıştır.³⁴

2.9. Chronica Gallica A. CCCCLII

Hieronymus’un *Chronica* adlı eserini devam ettirmek amacıyla Latince kaleme alınan *Chronica Gallica*’nın müellifinin kim olduğu belli değildir; dolayısıyla anonim bir eserdir. *Chronica Gallica*, Hieronymus’un kroniğinin sona erdiği 379 yılında başlayıp, Attila’nın 452’deki İtalya seferinin anlatısıyla sona ermekte ve özellikle Galya ve çevresinde gerçekleşen olaylara odaklanmaktadır.³⁵ Esasen anonim iki tane *Chronica Gallica* bulunmakta ve ikincisi, 511’de son bulmaktadır. T. Mommsen, bu kroniklerden bizi ilgilendiren ilkinin *Chronica Gallica A. CCCCLII* olarak adlandırmış ve bu isimlendirme muahhar araştırmacılar tarafından kabul edilmiştir.

³³Kazhdan, 1991: 1932-1933; Maskarinec, 2015: 421.

³⁴Bkz, Dipnot 17.

³⁵Maskarinec, 2015: 416.

Chronica Gallica'da, tez çalışmasının muhtevası dâhilinde, Hun-Burgund savaşları; Galya seferi ve Catalaunum Muharebesi hakkında malumat bulunmaktadır. A. Murray, Chronica Gallica'yı İngilizce'ye tercüme etmiştir.³⁶

2.10. Aquitaineli Prosperus

Takriben 390'da doğan Prosperus, 460'dan sonra ölmüştür. Memleketi Güney Galya'da yer alan Aquitaine (Akitanya)dir. Galya'da teoloji eğitimi almış ve Hippolu Aziz Augustinus'un öğretilerini savunmuştur. Prosperus, dâhil olduğu teoloji tartışmalarından dolayı Galya'dan ayrılarak Roma'ya gitmiştir. Roma'da, Papalık bünyesine katılan Prosperus, Papa I. Leo'nun (440-461) hizmetinde çalışmıştır. Prosperus, oldukça verimli bir müelliftir; teoloji çalışmalarının dışında tarih alanında da eser vermiştir. Ayrıca, ilahi ve şiirler kaleme almıştır.

Prosperus, Hieronymus'un 379'da son bulan Chronica adlı eserini devam ettirmek amacıyla Latince, Epitoma Chronicon'u yazmıştır. Dünya tarihi örneği olan Epitoma Chronicon, 455'e kadarki olayları kapsamaktadır; 379'dan önceki vakıalar, Hieronymus'un eserinin özeti niteliğindedir. Prosperus'un kroniği, V. yüzyılın ilk yarısındaki olaylar için birinci elden kaynak niteliğindedir.³⁷

Epitoma Chronicon, Hun-Burgund savaşı; Batı Roma-Hun ittifakının Vizigotlar ile savaşı; Galya seferi ve Catalaunum Muharebesi hakkında bilgi vermektedir. Epitoma Chronicon, A. Murray tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir.³⁸

2.11. Hydatius

Hydatius, yaklaşık 395'te doğmuş ve 470 civarında ölmüştür. Doğum yeri Kuzey İspanya'da yer alan Lemica (Ginzo de Limia)dır. Gençliğinde doğuya seyahat etmek için memleketinden ayrılmıştır. Beytüllahim'de, Hieronymus'u ziyaret etmiş; 416'da, İspanya'ya dönerek ruhban sınıfına katılmıştır. 427'de, Aquae Flaviae'nin (Chaves) piskoposluğuna atanmıştır. İspanya'daki piskoposluk yıllarında, Süevi idarecileriyle karşı karşıya gelmiştir. Süevilerle olan ilişkilere dair 431'de, General

³⁶Murray, A. (2008). *From Roman to Merovingian Gaul: A Reader*. Ontario: University of Toronto Press.

³⁷Maskarinec, 2015: 420.

³⁸Bkz, Dipnot 36.

Flavius Aetius ile görüşmüştür. 460'da, Süeviler tarafından kaçırılmış ve hapse atılmıştır. Bir takım teoloji tartışmalarına dahil olan Hydatius, Priscillianism'e karşı cephe almıştır.

Prosperus gibi Hydatius da, Hieronymus'un *Chronica* adlı eserini devam ettirmeye gayret etmiştir. Hydatius'un Latince kaleme aldığı *Chronica*, 379-468 yıllarını kapsamaktadır. Her ne kadar bir dünya tarihi olsa da, daha çok İspanya'da gerçekleşen vakıalara dair malumat barındırmaktadır. Hydatius'un tarih yazımında inancının etkisi belirgindir. Sayısal verileri gelişmiş güzel kullandığı aşikârdır. Ancak, olaylara dair açıklamaları akılcı ve tutarlıdır. V. yüzyılın ilk yarısındaki vakıaların tanıdığı olan Hydatius, İspanya ve Galya tarihi için oldukça önemli bir müverrihtir.³⁹ Hydatius, Galya seferi ve Catalaunum Muharebesine dair malumat vermektedir. R. W. Burgess, *Chronica*'yı İngilizce'ye tercüme etmiştir.⁴⁰

2.12. Paniumlu Priscus

410-420 yılları arasında doğan Priscus, 472'den sonra ölmüştür. Memleketi, Tekirdağ yakınlarındaki Panium'dur; ancak, ömrünün büyük kısmını İstanbul'da geçirmiştir. Retorik eğitimi aldığı sanılmaktadır. Bir müddet retorik eğitmenliği yapmış ve bu sebeple Priscus Retor olarak anılmıştır. 449'da, II. Theodosius tarafından Attila'ya gönderilen elçilik heyetinde Maximus'un danışmanı olarak yer almıştır. 450'de, Roma'ya; 452'de, Mısır'a seyahat etmiştir. 456'da, Euphemius'un danışmanlığını üstlenmiş ve bu vesileyle doğudaki seyahatlerine devam etmiştir.

Priscus, sekiz kitaptan müteşekkil bir tarih kaleme almış, ancak çalışması günümüze bir bütün olarak ulaşmamıştır. Bu sebeple eserinin adı ve kapsamı, tam olarak bilinmemektedir. Mevcut fragmalar, *Excerpta de legationibus*'daki derleme ve Evagrius, Iordanes gibi muahhar müverrihlerin alıntıları sayesinde varlığını korumuştur. Bu fragmanlar, 433-470 yıllarını kapsamakta ve Batı Roma'dan ziyade Doğu Roma'nın tarihine odaklanmaktadır. Priscus'un eserinde, Attila'nın faaliyetlerine müstakil bir bölüm ayırdığı sanılmaktadır. Anlatısı oldukça retorik olan Priscus, askerî hadiseleri gerçeklikten ziyade edebiyatın etkisiyle açıklamaktadır.

³⁹Kazhdan, 1991: 959; Maskarinec, 2015: 416.

⁴⁰Hydatius. (1993). *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana*. (Trans. R. W. Burgess). Oxford: Clarendon Press.

Kendinden önceki pek çok Romalı müverrih gibi, yabancı halkları küçümsemiştir. Bu yönüyle Priscus'u, Greko-Romen tarih yazım geleneğinin dışında görmek mümkün değildir. Priscus'un iktidar sahiplerine karşı tutumu keyfi ve tutarsızdır. Bunun en belirgin örneklerinden biri, II. Theodosius yönetimine karşı yaklaşımıdır. Priscus, Hunlara dair detaylı etnografik veriler sunmuş; Hun kültürü ile Roma kültürünü karşılaştırmıştır.⁴¹ Olympiodorus'tan sonra Hunları bizzat gözlemleme fırsatı bulan ikinci müverrih olmasından dolayı, emsallerinin ötesinde bir öneme sahiptir. Priscus, Olympiodorus'a nazaran Hunlar hakkında daha detaylı bilgiler vermektedir; bu sebeple Hun tarihinin en önde gelen kaynağı olarak kabul edilebilir.

Tez çalışmasının muhtevası dâhilinde Priscus, Hunların idari ve kültürel yapısı; Galya seferi hakkında bilgi vermektedir. Priscus'un günümüze ulaşan fragmanlarının C. Müller, L. Dindorf, C. De Boor ve R. C. Blockley tarafından yapılan edisyonları bulunmaktadır. Blockley'in edisyon ve tercümesi, çağdaş araştırmacılar tarafından en sık başvurulan çalışma olarak ön plana çıkmaktadır.⁴² Priscus'un fragmanları, 1995'te, A. Ahmetbeyoğlu;⁴³ 2020'de, T. Kaçar tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.⁴⁴

2.13. Zosimus

Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen Zosimus, V. yüzyılın ikinci yarısı ile VI. asrın ilk yarısında yaşamış olmalıdır. Pagan inancına mensup olan Zosimus, hukuk eğitimi almış ve İstanbul'da üst düzey memurluk yapmıştır. Hizmetlerinden dolayı comes (kont) unvanına layık görülmüştür.

Zosimus, Grekçe kaleme aldığı altı kitaptan oluşan Historia Nova (Yeni Tarih) adlı eserini 501'de tamamlamıştır. Historia Nova'da Zosimus, Roma İmparatoru Diocletianus (284-305) döneminden Vizigot Kralı Alaric'in Roma'yı işgal ettiği 410 tarihine kadarki vakıaları anlatmaktadır. Zosimus tarihinde, pagan müverrihler Eunapius ve Olympiodorus'un eserlerinin kayıp bölümlerini kaynak

⁴¹Kazhdan, 1991: 1721; Maskarinec, 2015: 419.

⁴²Bkz, Dipnot 13.

⁴³Ahmetbeyoğlu, A. (1995). *Grekk Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları. Ahmetbeyoğlu'nun çevirisi, A. Donuk'un danışmanlığında, 1990'da tamamladığı yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

⁴⁴Priscus. (2020). *Fragmenta et Excerpta: Attila ve Bizans Tarihi*. (Çev. T. Kaçar). İstanbul: Alfa Yayınları

olarak kullanmıştır. Bu durum, araştırmacıların nazarında Historia Nova'nın değerini arttıran bir etkidir. Zosimus eserinde, Hristiyanlığa karşı paganizmi müdafaa etmiş ve yüceltmıştır. Roma İmparatorluğunun çöküşünü, pagan inanç ve geleneklerinden kopuşta aramıştır. Zosimus'un kayıtları, tutarsız ve çelişkili olarak görülmektedir. Ancak, günümüze ulaşan kaynaklardaki bilgilerin yetersizliğinden dolayı 378-410 yıllarının tarihini aydınlatmada önemli bir rol oynamaktadır.⁴⁵

Tez çalışması kapsamı dâhilinde Zosimus, Hunların kökeni; Hun-Got savaşları; Gotların Doğu Roma'ya göçü; Uldız'ın Gainas ile savaşı; Vandal, Süev ve Alanların Galya ve İspanya'ya göçü; Batı Roma-Hun ittifakının Radagais ile savaşına dair malumat vermektedir. Historia Nova, R. T. Ridley tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. A. Kazdal, M. Uydu Yücel'in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak, Historia Nova'daki Hunlar ile alakalı kayıtları Türkçe'ye tercüme etmiştir.⁴⁶ Tez çalışmasında, R. T. Ridley'in çevirisi kullanılmıştır.⁴⁷

2.14. Iordanes

Doğum yeri ve tarihi bilinmeyen Iordanes'in 552'de öldüğü kesin gibidir. Got asıllı ve bürokrat kökenli bir ailenin mensubudur. Dedesi Paria, Alan kökenli Candac'ın sekreterliğini yapmıştır. Iordanes üst düzey bir eğitim almış ve Ostrogot lideri Gunthig Baza'nın noteri olarak görev almıştır. Aryanizm'den Katolik inancına geçen Iornades, ömrünün büyük bir kısmını İstanbul'da geçirmiştir. Roma İmparatorluğuna duyduğu bağlılıktan dolayı Got kökeninin yanında Romalı kimliğiyle de tanınmaktadır.

Iordanes eş zamanlı olarak iki tarih kaleme almıştır. Romana olarak bilinen eserinde, Romulus'tan 551'e kadarki Roma tarihini ele almıştır. Iordanes'in çalışmamız için ehemmiyet arz eden eseri, bir Got tarihi olan Getica'dır. Orijinal ismi De origine actibusque Getarum (Gotların Kökeni ve Eylemleri) olan Getica, günümüze ulaşan yegâne Got tarihidir. Getica, 551'e kadarki Got tarihini ve Gotların menşeyini açıklamaktadır. Iordanes, Getica'yı kaleme alırken özellikle

⁴⁵Kazhdan, 1991: 2231; Maskarinec, 2015: 423.

⁴⁶Kazdal, A. (2015). *Bizans Kaynaklarından Zosimus ve Malalas'ın Eserlerinde Türkler (Tercüme, Tahlil)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

⁴⁷Zosimus. (1982). *New History*. (Trans. R. T. Ridley). Canberra: Australian Association for Byzantine Studies.

Cassiodorus'un günümüze ulaşamayan *Historia Gothorum* (Got Tarihi) adlı eserini ve Got halk hikâyelerini kaynak olarak kullanmıştır. Bunun dışında, Ammianus Marcellinus ve Priscus'un tarihlerinden de faydalanmıştır.⁴⁸

Getica'da, Iordanes, etnik ve dini asabiyetin etkisinde bir yaklaşım sergilemektedir. Hunlara bakışı, tarafsız olmaktan çok uzaktır. Ammianus gibi Iordanes de, Hunları küçümseyici bir dil kullanmıştır. Bunun ötesinde Getica, tez çalışmasının kapsamı dâhilde en fazla veriyi sunan ve bu sebeple en sık kullanılan kaynak niteliğindedir. Iordanes, Hunların kökeni; Hun-Ostrogot savaşı; Gotların Doğu Roma'ya göçü; Vandal, Süev ve Alanların Galya ve İspanya'ya göçü; Hun-Burgund savaşı; Batı Roma-Hun ittifakının Vizigotlar ile savaşı; Galya seferi; Catalaunum Muharebesi; Nedao Muharebesi; Hun-Ostrogot savaşı ve Hunların çöküşü hakkında bilgi vermektedir. C. C. Mierow, Getica'yı İngilizce'ye tercüme etmiştir. A. Üstün, T. Kaçar'ın danışmanlığında, yüksek lisans tezi olarak Getica'yı çalışmış ve Türkçe'ye çevirmiştir. Tez çalışmasında, C. C. Mierow'un tercümesi kullanılmış⁴⁹ ve A. Üstün'ün çevirisinden de faydalanılmıştır.⁵⁰

2.15. Caesarealı Procopius

Doğum ve ölüm tarihi tespit edilemeyen Procopius, VI. yüzyılda yaşamıştır. Caesarea'da doğmuş, ancak yetişkinliğini İstanbul'da geçirmiştir. Retorik ve hukuk eğitimi almış ve İstanbul'da memurluk yapmıştır. General Belisarius'un sekreteri ve hukuk danışmanı olarak vazife almıştır. Belisarius'un hizmetinde, İmparator I. Iustinianus (527-565) dönemindeki Sasani, Vandal ve Ostrogot seferlerine katılmıştır. İstanbul'a döndükten sonra gözden düşmüş ve I. Iustinianus idaresine muhalif olmuştur.

Procopius, 550'lerde, üç eser kaleme almıştır: *De Bellis* (Savaşlar Üzerine), *De Aedificiis* (Binalar Üzerine) ve *Historia Arcana* (Gizli Tarih). Ana eseri olan *De Bellis*, sekiz kitaptan meydana gelmektedir. *De Bellis*'in konusu, Iustinianus dönemindeki Sasani, Vandal ve Ostrogot seferleridir. Procopius, *De Bellis*'te

⁴⁸Kazhdan, 1991: 1072; Maskarinec, 2015: 417.

⁴⁹Iordanes. (1908). *The Origins and Deeds of the Goths*. (Trans. C. C. Mierow). Princeton: Princeton University Press.

⁵⁰Üstün, A. (2007). *Türk Tarihinin Bir Kaynağı: De origine actibusque Getarum*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

gözlemlerini detaylı bir şekilde anlatmış ve I. Iustinianus yönetimindeki Roma zaferlerini kutlamıştır. De Aedificiis'te Procopius, I. Iustinianus'un bayındırlık çalışmalarını ele almış ve hizmetlerinden övgüyle söz etmiştir. Procopius, en ünlü eseri olan Historia Arcana'da (Gizli Tarih), I. Iustinianus ve sarayını hedef almış ve ağır ithamlarda bulunmuştur. Greko-Romen klasik tarihçilik modelinin son temsilcisi olarak görülen Procopius, eserlerini Grekçe yazmıştır.⁵¹

De Bellis'te Procopius, Hunların menşei hakkında malumat bilgi vermektedir. Procopius'un Hunların kökenine dair kaydının Eunapius'un anlatısına dayandığı düşünülmektedir. Tez çalışmasında, De Bellis'in H. B. Dewing tarafından yapılan İngilizce çevirisi kullanılmıştır.⁵²

2.16. Agathias

Agathias, takriben 532'de doğup, 580 gibi ölmüştür. Doğum yerinin Myrina (Aliaga) olduğu bilinmektedir. Hristiyanlık dinine mensuptur. İskenderiye'de retorik, İstanbul'da hukuk eğitimi almıştır. Bir müddet İstanbul'da avukatlık yapmış; şiir ve edebiyat yayımlarıyla meşgul olmuştur.

Procopius'un tarihinin devamı olarak Agathias, 552-559 yıllarını kapsayan ve beş kitaptan oluşan Historiae (Tarihler) adlı eserini kaleme almıştır. Eserinde, I. Iustinianus (527-565) dönemindeki vakıaların bir kısmını ve özellikle General Narses'in faaliyetlerini ele almaktadır. Grekçe yazan müverrihler arasında yer alan Agathias'ın anlatımı, oldukça edebidir.⁵³ Agathias, Hunların kökenine dair bilgi vermektedir. Hunların menşei hakkındaki kaydının Eunapius'un anlatısına dayandığı sanılmaktadır. J. D. Frendo, Historiae'yi İngilizce'ye çevirmiştir. Tez çalışmasında, bu tercüme kullanılmıştır.⁵⁴

⁵¹Kazhdan, 1991: 1732; Maskarinec, 2015: 419-420.

⁵²Procopius. (1928). *History Of The Wars, Vol. V: Books VII-VIII*. (Trans. H. B. Dewing). Loeb Classical Library. London: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons.

⁵³Kazhdan, 1991: 35-36.

⁵⁴Agathias. (1975). *The Histories*. (Trans. J. D. Frendo). Berlin and New York: Walter de Gruyter.

2.17. Ioannis Malalas

Yaklaşık 490'da doğan Ioannis Malalas, 570 gibi ölmüştür. Doğum yeri, Antiochia (Antakya)dır; eğitimini burada almış ve bürokrat olarak vazife yapmıştır. 530'larda veya 540'dan hemen sonra İstanbul'a taşınmıştır.

Malalas, bir dünya tarihi olan ve on sekiz kitaptan oluşan Chronographia'yı kaleme almıştır. Chronographia, yaradılıştan I. Iustinianus'un (527-565) ölümüne kadarki olayları kapsamaktadır. Antiochia tarihi, eserin odak noktasını oluşturmaktadır. Malalas, basit bir Grekçe ile yazdığı eserinde, kayıtlarından istifade ettiği müverrihleri isimleriyle zikretmekte, gözlemlerine ve halk hikâyelerine yer vermekte ve Grek mitolojisini rasyonelleştirmektedir. Chronographia, muahhar Doğu Romalı müverrihler üzerinde büyük bir etki yapmış; ayrıca, Kilise Slavcasına çevrilerek ilk Rus kroniklerinin ortaya çıkışına hizmet etmiştir.⁵⁵

Chronographia'da, Galya seferi ve Catalaunum Muharebesine dair malumat bulunmaktadır. Attila'yı Gepidlerin kralı olarak zikreden Malalas'ın Hun tarih yazımındaki kaynak değeri tartışmalıdır. Chronographia, E. Jeffreys, M. Jeffreys ve R. Scott tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir.⁵⁶ A. Kazdal, M. Uydu Yücel'in danışmanlığında, yüksek lisans tezi olarak, Malalas'ın kroniğindeki Türklerle alakalı kayıtları Türkçe'ye tercüme etmiştir.⁵⁷

2.18. Turonesli Gregorius

Takriben 540'da doğan Gregorius, 593 veya 594'te ölmüştür. Galya kökenli aristokrat bir ailenin mensubudur; memleketi Clermont Ferrand'dır. 573'ten itibaren Turones (Tours) piskoposluğunu yürütmüş ve Katolik kilisesi tarafından aziz ilân edilmiştir. Piskoposluk vazifesi dışında Gregorius, Merovenj krallarının danışmanlığını yapmıştır. Merovenj döneminin en önde gelen müverrihi olarak kabul edilmektedir.

Gregorius, Latince, Decem Libri Historiarum (Tarihin On Kitabı veya On Tarih Kitabı) adlı eseri kaleme almıştır. Genellikle Historia Francorum (Frankların

⁵⁵Kazhdan, 1991: 1275; Maskarinec, 2015: 418.

⁵⁶Malalas. (1986). *The Chronicle of John Malalas*. (Trans. E. Jeffreys, M. Jeffreys and R. Scott). Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies.

⁵⁷Bkz, Dipnot 31.

Tarihi) olarak anılan Decem Libri Historiarum, yaradılıştan başlayıp, VI. yüzyılın sonuna uzanmaktadır. Gregorius'un eseri, mekân olarak Galya; zaman olarak ise, VI. yüzyıla odaklanmaktadır. Eserin yazılma amacı, Frankların Hristiyanlık tarihindeki yeri ve önemini ortaya koymaktır. Gregorius, Romalı müverrihlerin eserlerinin yanında, halk hikâyelerini de kaynak olarak kullanmıştır.⁵⁸ Decem Libri Historiarum, Galya seferi ve Catalaunum Muharebesi hakkında malumat barındırmaktadır. E. Brehaut, Decem Libri Historiarum'u İngilizce'ye tercüme etmiştir.⁵⁹

⁵⁸Kazhdan, 1991: 883; Maskarinec, 2015: 416.

⁵⁹Gregorius. (1916). *History of the Franks*. (Trans. E. Brehaut). New York: Columbia University Press.

3. HUNLARIN ADI, KÖKENİ VE GÖÇLERİ

Bu bölümde, ilk olarak, Xiongnu-Hun özdeşliğinin ortaya çıkışı, gelişimi işlenecek ve bu teorinin aleyhindeki görüşler ele alınacaktır. Daha sonra, Hunların kökeni hakkında Roma, Soğd, Hint ve Çin kaynaklarındaki bilgiler ve arkeolojik veriler açıklanacaktır. Kaynaklardaki malumatlar, kronolojik olarak geriye doğru takip edilecek; böylece Hunların Avrupa'ya ulaşan yolculuklarının başlangıç noktasına ulaşılacak; göç hareketi ve güzergâhı ortaya konulacaktır. Ayrıca, Roma, Soğd ve Hint kaynaklarındaki veriler üzerinden Hun adının anlamı ve kapsamı tartışılacaktır.

3.1. Xiongnu-Hun Özdeşliği Üzerine Tartışmalar

Hunların kökeni, Xiongnu-Hun özdeşliği merkezinde iki yüzyılı aşkın süredir tartışılmaktadır. XVIII. yüzyıl Fransız Sinolog ve Tarihçisi J. de Guignes, “Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols et des autres Tartares occidentaux” (1756-1758) adlı eseriyle Xiongnu-Hun özdeşliği teorisini ortaya koymuştur. Bu teoriye göre, Asya'daki Xiongnular ile Avrupa'daki Hunlar aynı kavimdir. Hunlar, siyasi ve sosyal yapıları itibarıyla Xiongnuların devamıdır.⁶⁰ De Guignes'in bu görüşü, meşhur İngiliz Tarihçi E. Gibbon tarafından kabul edilmiş⁶¹ ve bilim çevrelerince tanınır hâle getirilmiştir. Xiongnu-Hun özdeşliğinin kökleşmesinde Gibbon'un etkisi ön plana çıkmaktadır.⁶²

Xiongnu-Hun özdeşliğinin De Guignes'ten sonraki en dikkat çekici müdafisi Alman Sinolog ve Tarihçi F. Hirth olmuştur. 1899-1909 yılları arasındaki yayımlarıyla Hirth, Xiongnu-Hun özdeşliği lehine inkâr edilemeyeceğini düşündüğü kanıtlar ortaya koymuştur. Hirth'in sunduğu ilk delil, VI. yüzyıl Çin kroniği Weishu (102.2270) temellidir. Weishu (102.2270)'ya göre, Congling'in (Pamir Dağları) batısında yer alan, Kangjü'nün kuzeybatısına kadar uzanan bataklıklar arasında bulunan, eski zamanlarda Yancai olarak bilinen ve Wennasha olarak da adlandırılan

⁶⁰De Guignes, J. (2018). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumi*, I. E. Kılıç (Edt.). (Çev. H. C. Yalçın). İstanbul: Ötüken Neşriyat, 351-361.

⁶¹Gibbon, E. (1987). *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, II.* (Çev. A. Baltacıgil). İstanbul: Bilgi Felsefe Sanat Yayınları, 403-411.

⁶²Samolin, W. (1957). “Hiung-nu, Hun, Türk”. *Central Asiatic Journal*, 3 (2), 143.

Sute, Xiongnular tarafından ele geçirilmiştir. Huni, Sute'nın zaptından sonraki üçüncü hükümdardır. Ülkenin tüccarları Liang bölgesine ticaret amacıyla gelmişlerdir. 439'da, Guzang'ın zaptında bu tüccarlar tutuklanmıştır. Gaozong'un (452-465) hâkimiyetinin ilk yıllarında Sute hükümdarı, tüccarların başına konulan fidyeyi öğrenmek için elçiler göndermiştir. Hirth'e göre, Çin kaynakları Weilue (III. yüzyıl) ve Houhanshu (V. yüzyıl)'da, Alan-Alanna olarak adlandırılan Yancai, yani Sute, Kırım'daki Suğdak'tır. 450'lerden üç kuşak geriye gidildiğinde Sute'yı zapt eden Xiongnuların 355 yılı civarında Alanları mağlup eden Hunlar olduğu anlaşılmaktadır. Huni, Attila'nın en küçük oğlu İrnek olmalıdır.⁶³ Hirth'in ikinci kanıtının merkezinde XV. yüzyıl Macar müverrihi János Thuróczy'nin *Chronica Hungarorum* adlı eserinde yer alan bir soy cetveli bulunmaktadır. Peygamber Nuh'tan başlayarak Hükümdar Álmos'a kadar uzanan bu soy cetveli, Hirth'e göre, aynı zamanda Attila'yı Xiongnu chanyulerine bağlayan bir hükümdar şeceresidir. Bu durumda, Xiongnular ve Hunlar, aynı hanedan tarafından idare edilmiş tek bir kavimdir.⁶⁴

Hirth'in sunduğu ikinci delili çürütmek oldukça kolay olmuştur. Her şeyden önce bu soy cetveli, János Thuróczy'nin eserine mahsus değildir; Orta Çağ Macar kroniklerinde sıklıkla yer almaktadır. Hirth'in Xiongnu chanyulerine ait olduğunu düşündüğü isimler, Macar hükümdar ve idarecilerinin adlarıdır.⁶⁵ Esasen bu soy cetveli ve emsalleri, Attila'yı Xiongnu chanyulerine bağlamaktan ziyade Macar hükümdarlarını Attila'ya bağlamaya çalışmaktadır. Hirth'in ilk kanıtı, kendisinden sonraki araştırmacıların pek çoğu tarafından Xiongnu-Hun özdeşliğinin kat'i delili olarak görülmüş, ancak yarım yüzyıl kadar sonra Avusturyalı Sinolog ve Tarihçi O. J. Maenchen-Helfen ve akabinde Japon Tarihçi K. Enoki'nin çalışmalarıyla kesin olarak çürütülmüştür. Maenchen-Helfen'in tetkikinden habersiz olduğunu belirten Enoki'nin Avusturyalı araştırmacıyla aynı sonuca varması ilgi çekicidir. Herhalde bu durum, her iki araştırmacının da Japon Tarihçi K. Shiratori'nin tespitlerinden faydalanmalarıyla alakalıdır. Maenchen-Helfen ve Enoki, Sute ve Yancai'a dair

⁶³Hirth, F. (1899). "Ueber Wolga-Hunnen und Hiung-nu". *SBAW*, 2 (2), 245-277; Hirth, F. (1901). "Hunnenforschungen". *Keleti Szemle*, 2, 84-91; Hirth, F. (1909). "Mr. Kingsmill and the Hiung-nu". *Journal of the American Oriental Society*, 30 (1), 32-45.

⁶⁴Hirth, F. (1900). "Sinologische Beiträge zur Geschichte der Türk-Völker. I. Die Ahnentafel Attila's nach Johannes von Thuróczy". *Bulletin de l'Académie Impériale des Sciences*, 13 (2), 225-239; Hirth, 1901: 81-84.

⁶⁵Ligeti, L. (1982). "Attila Hunlarının Menşei". G. Németh (Edt.). (Çev. Ş. Baştav). *Attila ve Hunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 20-21.

muhtelif Çin kroniklerindeki bilgileri karşılaştırmalı olarak ele almışlardır. İki araştırmacının da vurguladığı üzere Weishu'nun Batı Bölgeleri'nin orijinal metni kaybolmuş; muahhar dönemde tekrar derlenmiştir. Weishu (102.2270)'daki ifadeler, VII. yüzyıl Çin kronikleri Zhoushu ve Beishi'daki ilgili kayıtların tekrarından ibarettir. Kroniklerde Yancai, Alan olarak adlandırılmaktadır, ancak mekân olarak Sute'nin karşılığı değildir. Yancai'ın Sute ile birleştirilmesi, Çinli müverrihlerin hatasından ibarettir. Şarabı, aslanları ve en önemlisi tüccarları ile meşhur Sute, Kırım'daki Suğdak değil, Orta Asya'daki Soğdiana'dır. Hirth'in Huni olarak okuduğu Huyi'nin Örnek olması olanaksızdır.⁶⁶ Ayrıca, Maenchen-Helfen'a göre, Semerkand ve Buhara arasındaki Zerefşan Vadisi'ne tekabül eden Sute'yi, yani Soğdiana'yı ele geçiren Xiongnular, Eftalitlerdir. Weishu (102.2270)'da, Sute'ya verilen bir diğer isim olan Wennasha, Hūnasha adına karşılık gelmektedir. Yani, Hūnaların Şahı demektir.⁶⁷

De Guignes'in teorisini reddeden Maenchen-Helfen, Xiongnular ve Hunlar arasında bir bağ olmadığını kanıtlamaya çalışmıştır. Maenchen-Helfen itirazlarını üç başlıkta toplamıştır: İlki, Hunların aslen Uzak Doğu'dan geldikleri görüşü, doğrudan veya dolaylı olarak herhangi bir edebi ve arkeolojik kanıtla desteklenemez. İkincisi, Hunların ve Xiongnuların aynı dili konuştuklarını gösteren hiçbir delil bulunmamaktadır. Üçüncüsü, Hunların sanatı, bilindiği kadarıyla temelde Xiongnu sanatından farklıdır.⁶⁸

Maenchen-Helfen ölümünden sonra yayımlanan eserinde ise, Avrupa'daki Hun kazanlarının Uzak Doğu'daki Xiongnu kazanlarının devamı olduğunu kabul etmiş ve kazanların Hunlar ile Xiongnular arasında bir bağ teşkil ettiğini belirtmiştir.⁶⁹ Hun kazanları üzerine yapılan güncel çalışmalar, Maenchen-Helfen'ın bu tespiti desteklemektedir.⁷⁰ Bu durumda, denilebilir ki, kazanlar, Xiongnu-Hun

⁶⁶Maenchen-Helfen, O. J. (1944-45a). "Huns and Hsiung-Nu". *Byzantion*, 17, 225-231; Enoki, K. (1955). "Sogdiana and the Hsiung-nu". *Central Asiatic Journal*, 1 (1), 43-62.

⁶⁷Maenchen-Helfen, 1944-45a: 230-231.

⁶⁸Maenchen-Helfen, 1944-45a: 243.

⁶⁹Maenchen-Helfen, 1973: 330-337.

⁷⁰Érdy, M. (2008). "Archaeological Continuity between the Xiongnu and the Huns: Eight Connections Supported by Written Sources". *The DSCA Journal*, 15-16, 20-24; Hayashi, T. (2014). "Huns were Xiongnu or not? From the Viewpoint of Archaeological Material". H. W. Choi, İ. Şahin, B. I. Kim, B. İsakov and C. Buyar (Eds.). *Altay Communities: Migrations and Emergence of Nations*. İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, 13-16.

özdeşliğinin arkeolojik kanıtını oluşturmakta ve Xiongnu sanatı ile Hun sanatının ilişkili olduğunu göstermektedir.

Aynı çalışmasında Maenchen-Helfen, Hun asilzade isimlerinin önemli bir kısmını Türkçe ile açıklamış ve etnik isimlerin Hunların Türkçe konuştuklarının göstergesi olduğunu belirtmiştir.⁷¹ Macar Türkolog Gy. Németh de Hunların Türkçe konuştukları kanaatindedir.⁷² Ukraynalı Türkolog O. Pritsak da Hunların dilinin Moğolca'dan ziyade Türkçe'ye yakın olduğunu ve Eski Bulgar Türkçesi ile güçlü bağlarının bulunduğunu belirtmektedir.⁷³ Xiongnuların dili, tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Türkçe hâkim görüştür.⁷⁴ Son yıllarda Xiongnuların dilinin Ketçe olabileceği de dile getirilmektedir.⁷⁵ Bu noktada, Xiongnuların dilinin belirlenmesinde Beishi'nın yardımına başvurulabilir. Beishi (97.14b)'da, Kuzey Xiongnularının bakiyesi olan Yüebanların Türk soylu Gaochelar ile aynı dili konuştukları belirtilmektedir,⁷⁶ yani dilleri Türkçe'dir.

Görünen o ki, Maenchen-Helfen'in itirazları içinde asıl üzerinde durulması gereken Hunların Avrupa'ya Uzak Doğudan geldiklerine dair herhangi bir edebi kaydın olmadığı iddiasıdır. Bu, aynı zamanda Xiongnu-Hun özdeşliğini kanıtlayacak kaynak bilgisinin bulunmadığı anlamına gelmektedir, ki bu iddianın geçerliliği Fransız Tarihçi É. de la Vaissière tarafından sorgulanmıştır. De la Vaissière, Xiongnu-Hun özdeşliğinin son yıllardaki en dikkat çekici savunucusu konumundadır.

Sonuç olarak, De Guignes tarafından XVIII. yüzyılın ortalarında ileri sürülen Xiongnu-Hun özdeşliği teorisi, Gibbon'un etkisiyle bilim çevrelerince tanınır hale gelmiş; hatta kökleşmiştir. Bu teorinin De Guignes'ten sonra en güçlü savunucusu F. Hirth olmuştur. XX. yüzyılın başındaki araştırmalarında Hirth, Xiongnu-Hun özdeşliği teorisi lehine Weishu (102.2270) ve *Chronica Hungarorum* temelli iki delil

⁷¹Maenchen-Helfen, 1973: 392-412, 441-443.

⁷²Németh, Gy. (1982). "Hunların Dili". Gy. Németh (Edt.). (Çev. Ş. Baştav). *Attila ve Hunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 193-194.

⁷³Pritsak, O. (1982). "The Hunnic Language of Attila Clan". *Harvard Ukrainian Studies*, 5 (6), 470.

⁷⁴Xiongnuların dilinin Türkçe olduğunu savunan araştırmacılar için bkz, Tekin, T. (1993). *Hunların Dili*. Ankara: Doruk Yayınları, 9.

⁷⁵Pulleyblank, E. G. (1962). "The Consonantal System of Old Chinese: Part II. The Hsiung-nu Language". *Asia Major*, 9 (54), 209-265; Vovin, A. (2000). "Did the Xiong-nu Speak a Yeniseian Language?". *Central Asiatic Journal* 44 (1), 87-103; Vovin, A. (2002). "Did the Xiongnu Speak a Yeniseian Language? Part 2: Vocabulary". A. Sárközi and A. Rákos (Eds.). *Altaica Budapestinensia MMII. Proceedings of the 45th Permanent International Altaistic Conference*. Budapest: Hungarian Academy of Sciences, Department of Inner Asian Studies, Eötvös Loránd University, 387-393.

⁷⁶Samolin, 1957: 149.

ileri sürmüştür. Bu kanıtlardan ikincisi, kolaylıkla çürütülmüştür. Bunu rahatlıkla söyleyebilmemizin sebebi, *Chronica Hungarorum*'daki soy cetvelinin Hirth'in sandığının aksine Attila'yı Xiongnu hükümdarına değil, siyasi meşruiyet kaygısıyla Macar krallarını Attila'ya bağlıyor olmasıdır, ki bu şecere, belirtilen maksatla Orta Çağ Macar kroniklerinde sıklıkla kullanılmaktadır. İkincisinin aksine birinci kanıt, özdeşlik teorisinin gerçekliğinin ispatı olarak görülmüş ve yaklaşık yarım asır boyunca geçerliliğini sürdürmüştür. Ancak, 1944-1945'te, Maenchen-Helfen, Weishu (102.2270)'daki kaydın Avrupa'ya göç eden Hunlarla ilgili olmadığını, Güney Orta Asya'ya göçen Hunlarla, yani Eftalitlerle (Ak Hunlar) alakalı olduğunu kanıtlamıştır.

Hirth'in delilini çürüten Maenchen-Helfen, Xiongnu-Hun özdeşliği teorisine bir dizi itirazda bulunmuştur. Maenchen-Helfen'a göre, Hunların Uzak Doğu'dan göç ettiklerini gösteren edebi ve arkeolojik veri bulunmamaktadır. Xiongnular ile Hunların aynı dili konuştuklarına dair kanıt yoktur. Hun sanatı, Xiongnu sanatından farklıdır. Bu iddiaları ortaya attıktan otuz sene sonra yayımlanan kitabında Maenchen-Helfen, Hun kazanlarının Xiongnu kazanlarının devamı olduğunu kabul etmiş ve Hunlardan günümüze kalan etnik ve şahıs isimlerinin Türkçe olduğunu vurgulamıştır. Böylece Maenchen-Helfen, Hun sanatının Xiongnu sanatıyla olan ortaklığını kabul etmiş; dolayısıyla önceki görüşünden vazgeçmiştir. Maenchen-Helfen'ın Hunların Türkçe konuştuklarına dair kanaati, Németh ve Pritsak gibi otoriteler tarafından da desteklenmektedir. Xiongnuların dili hakkındaki tartışmalar sürmektedir, ancak Beishi (97.14b)'nin Türk Gaocheların Xiongnularla aynı dili konuştuğuna dair kaydı, Xiongnuların dilinin Hunlarınki gibi Türkçe olduğunu söyleyebilmemiz için yeterli kanıt sağlamaktadır. Dolayısıyla Maenchen-Helfen'ın Xiongnu-Hun özdeşliği aleyhindeki eleştirilerinden Hunların Uzak Doğu'dan Avrupa'ya geldiklerine dair bir edebi kaydın olmadığı kanaati, tartışmaya değer olmalıdır. Bu noktada, Maenchen-Helfen'ın görüşüne karşı bazı kanıtlar ortaya konulabilmektedir, ki sonraki bölümlerde bu veriler ele alınacaktır.

3.2. Geç Roma Kaynaklarındaki Bilgiler

Roma kaynaklarında, Hunların kökenine dair ilk bilgileri, IV. yüzyıl müverrihleri Ammianus Marcellinus ve Eunapius vermektedir. Ammianus, Hunları

Azak Denizi'nin doğusuna yerleştirmektedir: "...Buz tutmuş okyanusun yanındaki Azak Denizi'nin ötesinde yaşayan ve eski kaynaklarda kendileri çok az bilinen Hunların halkı vahşilik konusunda her türlü aşamayı geçer...".⁷⁷ Bir diğer kaydında Ammianus, Hunların Don Nehri'nin doğusundaki Alan ülkesine kadar daha doğudaki memleketleri zapt ettiklerini belirtmektedir: "... Kadim Massagetae halkı olan Halani kavminin topraklarına kadar komşu topraklarda yağma ve katliamlar yaparlar... Tuna Nehri, Sauromatae kavmi topraklarının yanından geçer ve Asya'yı Avrupa'dan ayıran Don Nehri'ne kadar yayılır. Bu nehrin karşısında, aynı addaki dağ silsilesinden dolayı böyle söylenen Halani kavmi, İskit ülkesinin sınırsız bölgelerinde ikamet eder...".⁷⁸ VI. asır müverrihlerinden Iordanes, Hunları, "Azak bataklığının uzak kıyısına",⁷⁹ yani Don ve Volga (İdil) nehirleri arasına yerleştirmektedir.⁸⁰ Ammianus ve Iordanes'in verdiği bilgileri, VI. yüzyıl müverrihlerinden Agathias'ın kaydıyla teyit etmek mümkündür: "Eski zamanlarda Hunlar, Don Nehri'nin kuzeyinde yer alan Azak Gölü'nün doğusundaki bölgede yaşarlardı...".⁸¹ Eunapius, "Avrupa'yı istila ettikleri ve İskit kavmini mağlup ettikleri sırada nerede yaşamakta oldukları ve kökenleri hakkında kimsenin söyleyebilecek kesin bir şeyi olmadığı" ifadesiyle Ammianus'un Hunların kökeninin kesin olarak bilinmediğine dair itirafına iştirak etmektedir.⁸² Bu hususta V. asır müverrihlerinden Zosimus, Ammianus ve Eunapius'u tasdik etmektedir: "Bu esnada, önceden bilinmeyen bir barbar kabile ansızın ortaya çıktı ve Tuna Nehri boyunca İskitlere saldırdı. Bunlara Hunlar deniliyordu...".⁸³ Bütün bu kayıtlardan Hunların Don-Volga'ya, Romalı müverrihlerin bilmediği Uzak Doğu'dan geldikleri ve bölgenin yerli halkı olmadıkları anlaşılmaktadır. Hunların Volga'yı geçtikleri tarih 370 civarında, belki de hemen öncesinde olmalıdır. Don-Volga arasında Hunların ne kadar zaman geçirdikleri bilinmemekle birlikte bir nesilden daha az bir süre olduğu kesindir.⁸⁴

Eunapius, Hunların kökeni hakkındaki bilinmezliği aydınlatma teşebbüsünde bulunarak eski yazarların kayıtları ve sözlü haberlerden elde edilmiş bilgileri,

⁷⁷Ammianus, *Res Gestae*, XXXI. II. 1

⁷⁸Ammianus, *Res Gestae*, XXXI. II. 12-13.

⁷⁹Iordanes, *Getica*, 123.

⁸⁰De la Vaissière, É. (2015). "The Steppe World and the Rise of the Huns". M. Maas (Ed.). *The Cambridge Companion to the Age of Attila*. New York: Cambridge University Press, 177.

⁸¹Agathias, *Historiae*, V. XI. 2

⁸²Eunapius, *Fragman*, 41.

⁸³Zosimus, *Historiae Novae*, IV. XX. 3.

⁸⁴De la Vaissière, 2015: 177.

güvenilir bir anlatı yaratma adına kendi tenkit süzgecinden geçirerek bir araya getirmiştir.⁸⁵ Ne yazık ki, Eunapius'un günümüze tam olarak ulaşamayan eserinin kayıp kısımları arasında Hunların kökenine dair anlatısı da yer almaktadır. Yine de çağdaş yazımda, Hunların köken efsanesi olarak da adlandırılan bu anlatının bir kısmı, belki de tamamı Sozomenus, Priscus, Iordanes, Procopius, Agathias gibi müverrihlerin Eunapius'tan yaptıkları alıntılar sayesinde günümüze ulaşmıştır.⁸⁶ Elbette, bu tarihçilerin Eunapius'un anlatısının aslına ne derece sadık kaldıklarını bilmek mümkün değildir.

V. yüzyıl müverrihlerinden Sozomenus, efsanenin iki versiyonunu kaydetmiştir. İlk versiyon, çoban-öküz; ikinci versiyon ise, avcı-geyik motiflidir.⁸⁷ İlk versiyon, sadece Sozomenus'da yer alırken; ikinci versiyon, Iordanes, Procopius ve Agathias'ın eserlerinde de görülmektedir. Efsanenin Sozomenus'ta kayıtlı ilk versiyonu ile ikinci versiyonunun ilk varyantı aşağıdaki gibidir:

“...Hunların bu dönemden önce Tuna Trakları ve Gotlar tarafından bilinmediği söylenir; çünkü birbirlerinin yakınında gizlice yaşıyor olmalarına rağmen, aralarında devasa bir göl vardı ve gölün her iki tarafındaki sakinler, kendi ülkelerinin dünyanın ucunda bulunduğunu ve onların ötesinde deniz ve su dışında hiçbir şeyin olmadığını düşünüyorlardı. Bununla birlikte, sığır sineği tarafından rahatsız edilen bir öküz göle atıldı ve bir çoban tarafından takip edildi; karşı kıyıda yaşayanlar olduğunu ilk kez fark eden, durumu kabilesinin üyelerine bildirdi.

Ancak kimisi, bir dişi geyiğin kaçtığını ve Hun soyundan bazı avcılara su tarafından üzeri örtülerek gizlenen yolu gösterdiğini söylüyor. Karşı kıyıya ulaşan avcılar, ülkenin güzelliği, havanın dinginliği ve tarıma uygunluğuyla şaşkına döndüler ve gördüklerini hükümdarlarına bildirdiler. Hunlar, akabinde az miktarda askerle Gotlara saldırı teşebbüsünde bulundular; ancak daha sonra güçlü bir ordu kurdular, savaşta Gotları mağlup ettiler ve tüm ülkelerini ele geçirdiler...”⁸⁸

⁸⁵Eunapius, Fragman, 41.

⁸⁶Vasiliev, A. A. (1936). *The Goths in the Crimea*. Cambridge: The Mediaeval Academy of America, 25-28;

Thompson, 2012: 31-32; Üstün, A. (2013). “Tarihsel Veri ve Tarihsel Bilgi: Geç Roma Müverrihlerinin Hunların Ortaya Çıkışlarına Dair Anlatıları”. *Türk Tarihçiliğine Katkıları Mustafa Kafalı Armağanı*. Ü. Bulduk ve A. Üstün (Edt). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 92.

⁸⁷Üstün, 2013: 92.

⁸⁸Sozomenus, *Historia Ecclesiastica*, VI. 37

Efsanenin avcı-geyik motifli ikinci versiyonu, VI. yüzyıl müverrihlerinden Iordanes tarafından da kaydedilmiştir. Esasen, Iordanes'in açıkça belirttiği üzere bu kayıt, V. asır tarihçilerinden Priscus'a aittir. Ancak Eunapius'ta olduğu gibi Priscus'un eseri de tam olarak günümüze ulaşamamıştır ve kayıp parçalar arasında bu kayıt da bulunmaktadır. Iordanes'in Priscus'tan alıntılardığı ikinci versiyonunun ikinci varyantı şu şekildedir:

“Tarihçi Priscus'un anlattığı gibi, bu acımasız kabile, Azak bataklığının uzak kıyısına yerleşti. Avlanmayı severlerdi ve başka hiçbir sanatta yetenekleri yoktu. Bir kavim haline geldikten sonra, hırsızlık ve tecavüzle komşu halkların huzurunu bozdular. Bir zamanlar, kabilenin avcıları her zamanki gibi Azak'ın en uzak kıyısında avlanırken, beklenmedik bir şekilde bir dişi geyiğin ortaya çıkarak bataklığa girip yol boyunca rehberlik ettiğini gördüler; şimdi bazen ilerliyor bazen de duruyordu. Avcılar dişi geyiği takip ettiler ve deniz gibi geçilmez olduğunu düşündükleri Azak bataklığını yürüyerek geçtiler. Kısa süre sonra, bilinmeyen İskit ülkesi kendini gösterdi ve dişi geyik ortadan kayboldu. Şimdi, bana göre, Hunların atası olan kötü ruhlar, bunu İskitlere olan kıskançlıklarından yaptılar. Ve Azak'ın ötesinde başka bir dünyanın varlığından tamamen habersiz olan Hunlar, şimdi İskit ülkesine hayran kalmışlardı. Kavrama yetenekleri güçlü olduğu için, geçmişin hiçbir devrinde tamamen bilinmeyen bu yolun, kendilerine ilahi olarak gösterildiğine inandılar. Kabilelerine geri döndüler, olanları anlattılar, İskitya'yı övdüler ve halkı geyiğin rehberliğiyle buldukları yol boyunca bir an önce oraya gitmeye ikna ettiler. Böylece İskitya'ya ilk kez girişlerinde, ele geçirdikleri her şeyi zafer için kurban ettiler. Geriye kalanları zapt ettiler ve kendilerine tabi kıldılar...”⁸⁹

VI. yüzyıl müverrihlerinden Procopius'un eserinde, efsanenin avcı-geyik motifli ikinci versiyonunun üçüncü varyantı yer almaktadır. Prokopius'un kaydı aşağıdaki gibidir:

“Ancak zaman geçtikçe, anlatılanlara göre, şayet anlatılan hikâye gerçekten doğru ise, bazı Hun gençleri avlanıyordu ve önlerinden kaçan yalnız bir dişi geyik sulara atladı. Ve gençler, ya ün arzusu ya da bir tür rekabet içinde hareket ettiler, belki de onları bu dişi geyiği takip etmeye mecbur kılan gerçekten bir tanrı idi ve onlar, karşı kıyıya ulaşınca kadar takibi bırakmayı kesinlikle reddettiler. Ve sonra

⁸⁹Iordanes, *Getica*, 123-125.

av, her ne olduysa, biranda gözden kayboldu; çünkü bana göre, orada bulunmasının sebebi, o bölgede yaşayan barbarların başına kötülük gelmesini sağlamaktan başka bir şey değildi. Böylece gençler avlarında başarısız olmalarına rağmen, savaşmak ve yağmalamak arzusuyla doldular. Bunun için ellerinden geldiğince hızlı bir şekilde kendi topraklarına döndüler ve böylece tüm Hunlara bu suların onlar için geçilebilir olduğunu açıkladılar. Bu sebeple hemen kavim olarak silaha sarıldılar ve gecikmeksizin geçişi gerçekleştirerek karşı anakaraya ulaştılar... Böylece ansızın bu düzlüklerde yaşayan Gotlara saldırdılar, onların çoğunu katlettiler ve geri kalanlarını kaçmak zorunda bıraktılar...”⁹⁰

Procopius’tan bir yüzyıl sonra Agathias, anlatının avcı-geyik motifli ikinci versiyonuna atıfta bulunmaktadır: “...Birkaç nesil sonra ya rivayetlerde belirtildiği gibi bir dişi geyiğin rehberliği ardından ya da başka bir tesadüfi olayın sonucu olarak Avrupa’ya geçtiler ve her nasılsa Azak Gölü’nün Karadeniz’e aktığı noktaya ulaştılar, ki bu o zamana kadar imkânsız olarak görülüyordu. Ancak, onu geçtiler ve yabancı topraklar üzerinde dört bir yanda dolaştılar.”⁹¹

“Hunların bu dönemden önce Tuna Trakları ve Gotlar tarafından bilinmediği söylenir” ifadesiyle Sozomenus, Ammianus ve Eunapius’un Hunların kökeni hakkında yeterli bilgi olmadığına dair kayıtlarını desteklemektedir. Buradaki tek fark, Hunları Romalılar gibi Gotların da tanımamasıdır. Sozomenus’un kaydındaki “devasa göl”, Iordanes, Procopis ve Agathias’taki Azak’tır. Iordanes, “Hunların atası olan kötü ruhlar, bunu İskitlere olan kıskançlıklarından yaptılar” anlatımıyla Hunların kökenini açıklama adına sunduğu bir hikâyeye atıf yapmaktadır. Buna göre, Gotların İskitya’ya göç etmelerinin akabinde Kral Filimer, halkının arasında, kendi dilinde Haliurunnae adını verdiği büyücü kadınlar bulmuştur. Bunları tehdit olarak görmüş ve Got toplumunun uzağındaki ıssız bir araziye sürgün etmiştir. Burada kötü ruhlar, büyücü kadınlara musallat olmuşlardır. Neticede büyücü kadınlar, tam manasıyla insan olarak bile adlandırılmayacak Hunları doğurmuşlardır. Got ülkesine göç eden Hunların kökeni buradan gelmektedir.⁹² İnanılası bir yanı bulunmayan bu hikâye, Iordanes’in Hunlara karşı ön yargısını ortaya koymaktadır. “Şayet anlatılan hikâye gerçekten doğru ise” ifadesiyle Procopius, efsanenin

⁹⁰Procopius, *De Bellis*, VIII. V. 7-11

⁹¹Agathias, *Historiae*, V. XI. 3

⁹²Iordanes, *Getica*, 121-122

gerçekliğini sorgulamaktadır. Agathias ise, “ya da başka bir tesadüfi olayın sonucu olarak” anlatımıyla Hunların Azak’ın batısına geçişlerinin sebebini, Iordanes ve Procopius’ta görülen tanrısal hükmün ötesinde dünyevi bir olaya bağlama eğilimindedir. Anlaşılan Agathias, Procopius gibi efsanenin gerçekliğinden şüphe etmiş, ancak “tesadüfi olayın” adını koyabilecek bilgiye ulaşamamıştır.

Çoban-öküz motifli ilk versiyonu ve avcı-geyik motifli ikinci versiyonun tüm varyantlarını ele aldığımız bu efsanenin kaynağı tartışma konusudur. Her şeyden önce elimizde Eunapius’un belirttiği iki kaynak bulunmaktadır: İlki, “eski yazarların kayıtları”; ikincisi, “sözlü haberlerden elde edilmiş bilgiler”. İlk kaynak, Grek-Latin edebiyatı; ikinci kaynak ise, Hunlar hakkında edinilen şifahi malumatlar olsa gerektir. İkinci versiyon, ilk versiyonun aksine uzun yüzyıllar boyunca yazımı işgal etmiştir. Bu da onun Romalı müverrihler nezdindeki değerini göstermektedir. Bu durumda, ikinci versiyonun efsanenin aslını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Efsanenin çoban-öküz motifli ilk versiyonu, A. A. Vasiliev tarafından Grek mitlerinden Io ile açıklanmıştır.⁹³ Sığır sineğinin verdiği rahatsızlık neticesinde boğazı geçme temalarının ortaklığı, bu görüşün tartışmaya açılmaksızın kabul edilmesini sağlamıştır.⁹⁴ Bu durumda, diyebiliriz ki, ilk versiyon, Io mitinden esinlenilerek kurgulanmıştır. Böylece, ilk versiyonunun kaynağının “eski yazarların kayıtları” olduğu anlaşılmaktadır. Vasiliev’e göre, avcı-geyik motifli ikinci versiyon, M.Ö. V. yüzyılda yaşayan Euripides’in Iphigeneia en Taurois adlı tragedyasından doğmuştur. Delili ise, Iphigeneia en Taurois ile ikinci versiyon arasındaki geyik motifinin ortaklığıdır.⁹⁵ Ancak Iphigeneia en Taurois ile ikinci versiyonun temaları farklıdır. Bu durum, Vasiliev’in görüşüne şüpheyle yaklaşmamıza sebebiyet vermektedir. Maenchen-Helfen ise, hem ilk versiyonu, hem de ikinci versiyonu bir ayırım gözetmeksizin Io miti ile açıklamaya çalışmıştır.⁹⁶ Anlaşılan Maenchen-Helfen, iki versiyonu birbirine karıştırarak hataya düşmüştür.⁹⁷

Avcı-geyik motifli ikinci versiyon, L. Ligeti’ye göre, Hunlar arasında yaşamış olsa bile kökeni İskitlere dayanmaktadır. İskit sanatındaki geyik tasvirlerinin

⁹³Vasiliev, 1936: 29-30

⁹⁴Eckhardt, S. (1982). “Efsanede Attila”. G. Németh (Edt.). (Çev. Ş. Baştav). *Attila ve Hunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 129; Thompson, 2012: 33

⁹⁵Vasiliev, 1936: 30

⁹⁶Maenchen-Helfen, O. J. (1944-45b). “The Legend of the Origin of the Huns”. *Byzantion*, 17, 224.

⁹⁷Üstün, 2013: 95.

zenginliği ve bu eserlerin Macaristan'dan Sibirya'ya, Moğolistan'a ve hatta Kuzey Çin'e kadar oldukça geniş bir alana yayılmış olması, bunun delili niteliğindedir. Efsane, İskit ülkesindeki sanatkarları vasıtasıyla Grek dünyasına girmiş ve Romalı müverrihlerin etkisiyle son şeklini almıştır.⁹⁸ S. Eckhardt'a göre ise, ikinci versiyon, Hunların kendi köken efsanesidir. Moğolistan Noin-Ula Hun kurganlarından ele geçirilen keçe üzerine işlenmiş geyik motifi, efsanenin Hunlara ait olduğunun kanıtıdır. Hatta geyik, Hunların anne ceddini temsil etmektedir.⁹⁹ B. Ögel, A. Ahmetbeyoğlu ve S. Y. Gömeç'e göre de ikinci versiyon, Hunlara aittir. Romalı müverrihlerin etkisiyle Oğuz Kağan Destanı'ndaki yol gösterici kurt, geyik figürüne dönüşmüştür.¹⁰⁰

Çoban-öküz motifli ilk versiyon, “eski yazarların kayıtları” uyarınca yaratıldığına göre avcı-geyik motifli ikinci versiyon, “sözlü haberlerden elde edilmiş bilgiler”, yani Hunlar hakkında edinilen şifahi malumatlar üzerine kaleme alınmış olmalıdır. Bu durumda, ikinci versiyonu Hunların mitolojik dünyasında aramak gerekmektedir. Kuzey Asya coğrafyasının en temel besin maddelerinden biri olan geyik, bölge halkları için et, süt ve kürk kaynağıdır. Geyik, taşımacılıkta da önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple geyik, Hunlar gibi eski Kuzey Asya halkları için vazgeçilmez bir yaşam kaynağı olmuş ve mitolojik dünyalarının ayrılmaz bir figürü haline gelmiştir. Moğolistan ve Sibirya coğrafyasında binlerce örneğine rastlanan Geyik Taşlar, erken Xiongnu kültürü ile ilişkilidir. Geyik Taşların genel ikonografisi şu şekildedir: Geyikler gösterişli boynuzlara sahiptir, ayakları gövdenin altına kıvrılmış ve göğe doğru uçar şekilde betimlenmişlerdir. Geyiklerin uçarak yükseldiği gökte, yani Geyik Taşın en uç kısmında, daire şeklinde çizilmiş bir güneş figürü yer almaktadır. Kimi örneklerde güneş, antropomorfik bir görünüm kazanmaktadır.¹⁰¹ Arkeolojik buluntular, geyiğin Xiongnu coğrafyasında kutsal bir hayvan ve mitolojik bir önder olduğunu göstermektedir.

Beishi (99.1a)'da, Xiongnuların bir kolu olarak gösterilen ve Tangshu (215a.3a)'da, Xiongnu kökenli oldukları vurgulanan Gök Türkler,¹⁰² X. yüzyıl Çin

⁹⁸Ligeti, 1982: 12.

⁹⁹Eckhardt, 1940: 129

¹⁰⁰Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi, I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 578-579; Ahmetbeyoğlu, A. (1995). “Sihirli Geyik Efsanesi”. *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 66; Gömeç, 2012: 299.

¹⁰¹Çirkin, S. (2019). *Güney Sibirya Arkeolojisi ve Şamanizm*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 312-314.

¹⁰²Samolin, 1957: 149.

kaynağı Taiping Guangji (138.39)'ye göre, bir geyik tarafından olası bir felakete karşı uyarılmışlardır: “Sui Hanedanı'nın Kuihuang dönemi (581-600) başlarında, Türk A-bo Kağan ayaklanmadan önce, başbuğlarının onlarca atlısı vardı. Bir tavşanın peşinden dağın başına kadar çıkmışlar, orada bir geyikle karşılaşmışlar. Geyik onlara ‘Güneydeki ermişlerin ülkesine saldırmaktan vazgeçin, aksi halde ülkeniz yok olacak!’ demişti. Kısa süre sonra Gök Türk devletinde karışıklık çıkmıştı.”.¹⁰³ Bu kayıttaki geyiğin ikinci versiyondaki geyik gibi yol gösterici rolünü üstlendiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Hunlar, Ammianus'a göre, Azak Denizi'nin doğusunda yaşıyorlardı. Buraya göç etmeden önce, Don Nehri'nin ötesindeki Alan ülkesine kadarki toprakları işgal etmişlerdi. Eski kaynaklar, Hunlar hakkında kayda değer bir bilgi vermiyordu. Iordanes ve Agathias da, Hunların Azak Denizi'nin doğusunda yaşadıklarını kaydetmektedirler. Eunapius ve Zosimus, Ammianus gibi, Hunların önceden bilinmediğini ve kökenleri hakkında kesin bir şey söylemenin mümkün olmadığını belirtmektedirler. Böylece, Hunların Don'un doğusundan, Alan yurdunun ötesindeki Uzak Doğu'dan geldikleri ve bölgenin yerli halkı olmadıkları anlaşılmaktadır.

Eunapius, Hunların kökenini aydınlatmak için eski müelliflerin kayıtlarına ve sözlü haberlerden elde edilmiş bilgilere başvurarak bir anlatı kaleme almış, ancak bu kaydın orijinali kaybolmuştur. Neyseki Sozomenus, Iordanes, Procopius, Agathias gibi müverrihler, Eunapius'un anlatısını alıntılarla suretiyle günümüze ulaştırmışlardır. Eunapius'un anlatısı, araştırmacılar tarafından Hunların köken efsanesi olarak adlandırılmıştır. Efsanenin iki versiyonu bulunmaktadır. Çoban-öküz öküz motifli ilk versiyonu yalnızca Sozomenus kaydetmiştir. Avcı-geyik motifli ikinci versiyon, Sozomenus, Iordanes, Procopius ve Agathias'ın eserlerinde görülmektedir. Efsanenin ilk versiyonunda, sığır sineği tarafından rahatsız edilen öküz, Azak Denizi'ne atılır, çoban onu izleyerek karşı kıyıda oturan Gotları keşfeder ve durumu kavmine haber verir. İkinci versiyonda, dişi geyiğin tanrısal rehberliğinde avcılar, Azak Denizi'ni aşmayı sağlayan gizli yolu öğrenerek halklarına bildirirler; neticede Hunlar silaha sarılarak önceleri bilinmeyen Got ülkesini işgal ederler. İki versiyondaki ortak tema, Hunların daha evvel Azak Denizi'ni aşmamaları ve Gotlarla

¹⁰³Kapusuzoğlu, G. (2017). *Taiping Derlemesinde Türkler*. Ankara: Gece Kitaplığı, 20.

karşılaşmamalarıdır. Bu durum, Hunların bilinmezliğine dair kayıtları desteklemekte ve bölgenin yerli halkı olmadıkları çıkarımını güçlendirmektedir.

Çobak-öküz motifli ilk versiyon ile Grek mitlerinden Io'nun temaları oldukça benzerdir. Anlaşılan Eunapius, ilk versiyonu, Io'dan esinlenerek kurgulamıştır. Bu durumda, eski müelliflerin kayıtlarına başvurarak yarattığı anlatı, avcı-geyik motifli ilk versiyondur. Avcı-geyik motifli ikinci versiyonun Euripides'in Iphigeneia en Taurois adlı eserinden doğduğu iddia edilmiştir, ancak temalarının farklı oluşu bu görüşü geçersiz kılmaktadır. Moğolistan Noin-Ula Xiongnu kurganlarında bulunan keçe üzerine işlenmiş geyik motifi ve Moğolistan ve Sibiry'a'daki Xiongnulara ait Geyik Taşlar, geyiğin Xiongnu kültüründeki önemini göstermektedir. Beishi (99.1a) ve Tangshu (215a.3a)'da, Xiongnu kökenli oldukları belirtilen Gök Türklere, Taiping Guangji (138.39)'ye göre, bir geyik yol göstericilik yapmıştır. Buradaki geyiğin rolü, ikinci versiyondaki dişi geyikle benzerdir. Böylece, ikinci versiyonun sözlü haberlerden elde edinilen bilgilere, yani Hunlar hakkında edinilen malumatlara dayandığı ve dolayısıyla Hunların kendi köken efsanelerini teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, ilk versiyonun aksine, ikinci versiyonun Eunapius'un anlatısını kaydeden tüm müverrihlerin eserlerinde yer alması, Hunların kökenini aydınlatma hususunda, ikinci versiyona verilen önemi göstermektedir.

3.3. II. Antik Soğd Mektubundaki Bilgiler

Orta Asya'daki keşifleriyle meşhur Arkeolog M. A. Stein, 1907'de, Dunhuang'ın 90 kilometre batısında, Han Hanedanı döneminden kalan bir gözetleme kulesinde, sekiz adet antik mektup bulmuştur. Literatürde Antik Soğd Mektupları olarak bilinen bu metinler, Çin'de ticari faaliyetlerde bulunan Soğdlu tüccarlar tarafından Orta Asya'daki meslektaş ve yakınlarına yazılmış, ancak anlaşılan hiçbir zaman adreslerine ulaşamamışlardır. Antik Soğd Mektupları'ndan ikincisi, 313'te, Nanaivande tarafından Kansu'dan Semerkant'taki Varzakk'a gönderilmiştir. Mektupta Nanaivande, hürmetle andığı efendisi Varzakk'a, Çin'deki mevcut siyasi

kargaşa ve bunun müsebbibi Xwnlar hakkında bilgi vermektedir. Elbette ticaret ve Soğdlu tüccarların genel vaziyeti de bahis konusu olmaktadır.¹⁰⁴

1948’de, İranolog W. B. Henning, Nanaivande’nin mektubunun yeniden değerlendirmesini yayımlamıştır. Mektupta Çin ülkesinde dehşet saçtıkları bildirilen Xwnların 311’de, Jin Hanedanı’nın başkenti Luoyang’ı ele geçiren Xiongnular olduğunu tespit eden Henning, metinde yer alan Soğdça mekânların Çince karşılıklarını da tayin etmiştir.¹⁰⁵ Buna göre, II. Antik Soğd Mektubu’ndaki Hunlarla alakalı bahis şu şekilde okunmaktadır: “...Ve efendim, diyorlar ki, son imparator, Luoyang’dan kıtlık nedeniyle kaçtı ve sarayı ve şehri ateşe verildi ve saray yakıldı ve şehir yok edildi. Luoyang artık yok, Ye artık yok! ...Ve efendim, sağ kalan Çinlilerin Hunları Chang’an’dan, Çin’den sürüp süremeyeceğini ya da Hunların ülkenin geri kalanını ele geçirip geçiremeyeceğini bilmiyoruz...”¹⁰⁶

Henning, aynı tetkikinde, Xwn adının Hun veya Hūn veya Xun veya Xūn olarak okunması gerektiğini açıklamıştır. Xwn isminin Sanskritçe Hūṇa, Sakaca Huna, Harezmece Hūn, Grekçe Ounnoi, Latince Hunni, Ermenice Honk' adlarından farksız olduğunu belirtmiştir. Ve elbette, bu tespitlerinin neticesi olarak Hunlar ile Xiongnuların özdeş olduğunu ilan etmiştir.¹⁰⁷ C. P. Atwood’a göre, Sanskritçe Hūṇa, Eski Çince’de *Xoṇa (*Xoṇai) olarak kaydedilen Xiongnu teriminin transkripsiyonudur. Soğdça Xwn, Hun olarak okunmaktadır; Sakaca Huna ve Harezmece Hūn ile bağlantılıdır ve tüm bu terimler, Hūṇa’dan türemiştir. Xwn teriminden hareketle Ermeni müverrihler, Hunlar için Honk' adını kullanmışlardır. Hūṇa, Baktria’daki Grekler tarafından Ounna (= Orta Çince’de 'Onna) olarak okunmuştur. Roma İmparatorluğundaki Grekler, Hunlara ilk olarak Baktrialı Greklerin kullandığı Ounna adını vermişlerdir. Daha sonra bu terimden Ounnoi doğmuş ve Latinler tarafından Hunni olarak kaydedilmiştir.¹⁰⁸ Gy. Németh, Hun adının Türkçe ve akraba dillerle açıklanabildiğini, -h sesinin -k’den geliştiğini ve

¹⁰⁴De la Vaissière, É. (2005). *Sogdian Traders: A History*. Leiden and Boston: Brill, 45-46; Livšic, V. A. (2009). “Sogdian “Ancient Letters” (II, IV, V)”. A. Orlov (Ed.). *Symbola Caelestis*. Piscataway: Gorgias Press, 344-346.

¹⁰⁵Henning, W. B. (1948). “The Date of the Sogdian Ancient Letters”. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 12 (3-4), 605-614.

¹⁰⁶De la Vaissière, 2005: 44; Livšic, 2009: 347.

¹⁰⁷Henning, 1948: 615.

¹⁰⁸Atwood, C. P. (2012). “Huns and Xiōngnǔ: New Thoughts on an Old Problem”. B. J. Boeck, R. E. Martin and D. Rowland (Ed.). *Dubitando: Studies in History and Culture in Honor of Donald Ostrowski*. Bloomington: Slavica Publishers, 48-49.

ismin aslının Kun olması gerektiğini belirtmektedir. Kun, Türkçe kün, kavim; Moğolca kümün, insan; Samoyedçe kum, insan anlamına gelmektedir. Bu durumda, Hun adının insan-kavim manasına geldiği söylenebilir.¹⁰⁹

Maenchen-Helfen, 1955'te yayımladığı makalesinde Henning'in tespitlerini kabul edilebilir bulmuş, ancak vardığı neticeyi reddetmiştir. Maenchen-Helfen'a göre, Henning'in ortaya koyduğu kanıt, Hunlar ile Xiongnuları özdeş ilan etmek için yeterli değildir. Maenchen-Helfen itirazlarını iki temele oturtmuştur. İlki, kavim adının ya da siyasi ismin aynı olması, mensuplarını ve idarecilerini özdeş görmek için yeterli değildir. Bunu şu şekilde açıklamıştır: Constantinopolis'teki Bizanslılar ile Latium'daki Romalılar birbirlerinden tamamen farklıydı; Diocletianus (286-305), Charlemange (Şarlman) (800-814), I. Ioannis (969-976) ve II. Joseph (1765-1790)'in her biri Roma imparatoru idi. Bunun dışında, Hunları oluşturan boy ve aşiretlerin tamamının kendilerini bu adla tanımladıklarını bilmek mümkün değildir. İkincisi, Hun adı, belirli bir kavmi niteleyen özel bir isim olmanın ötesinde genel bir anlam kazanmıştır. Bu kanaatine delil olarak şu tespitleri sunmaktadır: Süryani kronikleri Ostrogotları bezen Hun olarak nitelemektedir. Bizans müellifleri, Macarları ve Selçukluları zaman zaman Hun diye adlandırmaktadır. X. yüzyıla ait bir Hotan metnindeki Hūna adının Xiongnu mu, Tuyuhun mu, yoksa Uygur boyu Hun mu olduğu tespit edilememektedir. Ayrıca, Hun adı, kazandığı korkutucu şöhretten faydalanmak isteyen yabancılar tarafından da kullanılmıştır. Bunun en net örneği, 401'de, Trakya'yı yağmalayan firari köle ve askerlerin kendilerini Hun olarak adlandırmalarıdır.¹¹⁰

Maenchen-Helfen'ın Hun adının genel bir anlam ifade ettiği görüşü, muahhar araştırmacılar tarafından da paylaşılmıştır. H. W. Haussig, Hun adının Soğdlar tarafından bozkır hayatını paylaşan muhtelif kavimlere verilen genel bir isim olduğunu belirtmiştir. Haussig'e göre, Avrupa'daki Hunların Soğdların Hun adını verdikleri kavimle ilişkili olmaları mümkün değildir. II. Antik Soğd Mektubu'nda, Xiongnuların Hun olarak adlandırılmaları iki kavmin özdeş olarak görülmesi için yeterli değildir.¹¹¹ D. Sinor ise, Hun adının genel bir isim olduğu görüşünü

¹⁰⁹Németh, 1982: 193.

¹¹⁰Maenchen-Helfen, O. J. (1955). "Pseudo-Huns". *Central Asiatic Journal*, 1 (2), 101-102.

¹¹¹Haussig, H. W. (2005). "Hun ve Avar Adlarının Anlamı Hakkında". (Çev. E. Ayan). *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (13), 232, 235.

kanıtlamak adına, Bizans müelliflerinin Macarlar ve Osmanlıları Hun olarak adlandırmalarını örnek göstermiştir.¹¹²

De la Vaissière, Maenchen-Helfen'in kavim ve devlet adlarının siyasi anlamını göz ardı ettiğini düşünmektedir. De la Vaissière'e göre, Bizanslılar Romalıların mirasçılarıdır. Tıpkı Diocletianus gibi, Charlemagne, I. Ioannis ve II. Joseph de Roma imparatorlarıdır. Aynı bakış açısıyla Hunlar, hiç tartışmasız Xiongnuların siyasi varisleridir.¹¹³ Maenchen-Helfen ve Sinor'un Hun adının genel bir isim olduğunu kanıtlamak adına verdikleri örneklerin reddedilme ya da çürütülme ihtimali yoktur. Çünkü Kavimler Göçü olarak adlandırılan tarihî süreçten sonra Hun adı, genel bir mana kazanmıştır. Verilen örnekler istisnasız bu süreç ve sonrasına aittir. Hülasa, Hun adının genel bir anlam ifade ettiğini kanıtlayacak örneklerin tabi olarak IV. yüzyıl öncesine ait olması gerekmektedir.¹¹⁴

Soğd metinlerinde Xwn adının genel isim olarak kullanımına dair örnekler bulunmaktadır, ancak bunların tamamı yine IV. yüzyıl sonrasına tarihlendirilmektedir.¹¹⁵ Bu örneklerin en bilinenleri, VIII. yüzyılın ilk çeyreğine ait olan Muğ Dağı belgelerindeki bahislerdir. Burada Xwn adı, Türk adının sinonimi olarak Gök Türkleri nitelemek için kullanılmaktadır: "... Cenap, haberlere göre, Hun (Türk)lar hiç görünmüyorlar, çünkü onlar yukarıya (Yedisu'ya) doğru gittiler ve şu ana kadar hiç kimse geri dönmüş değil...". "... Ve yine epey ordu geldi - Hun (Türk)lardan ve Çinlilerden...". "...Apvah-roç günü Fergene hükümdarı buraya, Hun (Türk) kumandanının önüne geldi...". "... İşbu İnançu ve işbu Hun (Türk)lar (Soğd hükümdarlığında ne olup bittiğini), bizi kurtarmak için nasıl yardım etmek zaruri (olduğunu) ve onlar bizi (nasıl) kurtarabileceklerini kendileri senden daha iyi bilirler.". "Dargaut topluluğundan Ancatak Hun (Türk) ve Hartak...".¹¹⁶

Sonuç olarak, II. Soğd Mektubu'nu yeniden değerlendirerek yayımlayan Henning, mektupta Çin ülkesini işgal ettikleri bildirilen Xwnların Jin Hanedanı'nın

¹¹²Sinor, D. (2014). "Hun Dönemi". D. Sinor (Edt.). (Çev. M. Tunçay). *Erken İç Asya Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 247.

¹¹³De la Vaissière, É. (2016). "Hunlar ve Xiongnu". (Çev. Ö. Yılmaz). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 16 (1), 184; De la Vaissière, 2015: 182.

¹¹⁴De la Vaissière, 2016: 185; De la Vaissière, 2015: 181.

¹¹⁵De la Vaissière, 2016: 188

¹¹⁶Kubatin, A. (2014). "Soğdça Belgelerde Görülen Eski Türkçe Terimler (Muğ Dağı Belgeleri Örneğinde)". *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 181-182.

başkenti Luoyang'ı zapt eden Xiongnular olduğunu ortaya çıkarmıştır. Henning'e göre, Xwn adı, Hun veya Hūn veya Xun veya Xūn olarak okunmaktadır. Xwn ismi, Sanskritçe Hūṇa, Sakaca Huna, Harezmece Hūn, Grekçe Ounnoi, Latince Hunni, Ermenice Honk' adlarından farksızdır. Tüm bunlar, Xiongnu-Hun özdeşliğinin kanıtıdır. C. P. Atwood'a göre ise, Sanskritçe Hūṇa, Eski Çince'de *Xoṇa (*Xoṇai) olarak kaydedilen Xiongnu'nun transkripsiyonudur. Soğdça Xwn, Hun olarak okunmaktadır ve Sakaca Huna ve Harezmece Hūn ile ilişkilidir. Tüm bu terimler, Hūṇa'dan türemiştir. Hūṇa, Baktria'daki Grekler tarafından Oounna olarak zikredilmiştir. Roma İmparatorluğu bünyesindeki Grekler, Hunlara ilk olarak Oounna adını vermişler; daha sonra bu isim, Ounnoi halini almış ve Latinler tarafından Hunni olarak kaydedilmiştir. Németh, Hun adını, Türkçe ve akraba dillerle açıklamakta ve ismin aslının Kun olması gerektiğini belirtmektedir. Bu terim, Türkçe'de kavim; Moğolca ve Samoyedçe'de insan manasına gelmektedir.

Maenchen-Helfen, Henning'in tespitlerini tutarlı bulmuş, ancak sunulan kanıtların Xiongnu-Hun özdeşliğinin kabulü için yeterli olmadığını belirtmiştir. Maenchen-Helfen'in bu kanaatinin iki ana dayanağı bulunmaktadır. İlki, kavim ve devlet isminin aynı olması, halkın ve idarecilerin ortak olduğu anlamına gelmemektedir. İkincisi, Hun adı, belirli bir halkı niteleyen özel bir isim olmanın ötesinde genel bir mana kazanmıştır. De la Vaissière, Maenchen-Helfen'in bu görüşlerini çürütmektedir. De la Vaissière göre, Maenchen-Helfen, kavim ve devlet adlarının siyasi anlamını göz ardı etmektedir. Hunları, Xiongnuların siyasi varisleri olarak görmek tabidir. Hun adı, Kavimler Göçü'nden sonra genel isim halini almıştır; bu dönemden önceki kayıtlar, bunun aksini göstermektedir. Maenchen-Helfen, bunu görmezden gelerek hataya düşmüştür.

3.4. Budist Kaynakları Tathāgataḡuḡya Sūtra ve Lalitavistara'daki Bilgiler

Tathāgataḡuḡya Sūtra ve Lalitavistara, IV. yüzyıldan önce kaleme alınan Hint Buda metinleridir. Tathāgataḡuḡya Sūtra'da, Tathāgata, muhtelif ülke ve milliyetlerden insanlara dersler vererek onları aydınlatmaktadır. Lalitavistara, Buda biyografisidir; metinde Çocuk Buda, efendisine ders vermektedir. Ne yazık ki, Tathāgataḡuḡya Sūtra'nın orijinal metni kayıptır. Elimizde Tibetçe çevirisi

bulunmaktadır. Lalitavistara'nın orijinal metni günümüze ulaşmıştır. Dunhuang'lı Budist bir keşiş olan Zhu Fahu, Tathāgataguhya Sūtra'yı 280'de; Lalitavistara'yı ise, 308'de, Çince'ye çevirmiştir. Zhu Fahu her iki tercümede de orijinal metinlerdeki Hūna'yı Çince'ye Xiongnu olarak tercüme etmiştir.¹¹⁷ Dharmarakṣa adıyla da anılan Zhu Fahu, III. yüzyılda, Çin'de, Budist metinlerin ana çevirmenlerindendir, ki bu ona büyük bir şöhret kazandırmıştır. Zhu adını Çinli efendisinden almıştır; kendisi Baktria kökenli tüccar bir ailenin mensubudur. Ailesi Baktria'dan Dunhuang'a yerleşerek nesiller boyunca Çin'de, Budizm'in yayılmasına hizmet etmiştir. Zhu Fahu Çinlileşmiş olmasına rağmen, pek çok seyahatler yaptığı Orta Asya'ya derin bir şekilde bağlı kalmış ve bölgenin tüm dillerini öğrenmiştir.¹¹⁸ Görüldüğü üzere Zhu Fahu, ehliyetinden şüphe edemeyeceğimiz bir Antik Çağ bilginidir.

Tathāgataguhya Sūtra ve Lalitavistara, Hūna adının ilk kez zikredildiği Hint metinleridir. Tathāgataguhya Sūtra ve Lalitavistara'dan sonra Hūna, V. yüzyılda, Kuzey Hindistan'a düzenlenen saldırılar üzerine Hint metinlerinde yeniden ortaya çıkacaktır.¹¹⁹ Lalitavistara'da, Hūnalar, Çinlilerin komşusu olarak gösterilmektedir. Metinde adları anılan kavimler, Hint düşüncesine mahsus hayali halklardır. Lalitavistara'nın aksine Tathāgataguhya Sūtra'da listelenen kavimlerin etnik ve coğrafi gerçekliği bulunmaktadır. Bu kavimlerin ardından Hintlilere özgü hayali halkların sıralanması, Tathāgataguhya Sūtra'nın Tibetçe çevirisinde, Hintçe orijinal metne sadık kalındığını göstermektedir.¹²⁰

Tathāgataguhya Sūtra'nın Tibetçe çevirisindeki kavimler listesi şu şekildedir: “Ka ça (doğrusu: Ça ka) Pa hu pa (doğrusu: Pa hla va) Thogar Yamana Kam po ce Kha ça Hu na Rgya-yul Da ra ta...”.

Tibetçe çevirideki kavimler listesinin Hintçe karşılıkları şöyledir: “Çaka, Pahlava, Tukhāra, Yavana, Kamboja, Khaça, Hūna, Cīna, Darada...”.

Tathāgataguhya Sūtra'nın Çince çevirisindeki kavimler listesi şu şekildedir: “Shi ırkı, Anxi, Yuezhi, Daqin, Jianfu, Raodong, Quici, Yutian, Shale, Shanshan,

¹¹⁷De la Vaissière, 2016: 188-189.

¹¹⁸De la Vaissière, 2016: 190-191; De la Vaissière, 2015: 178.

¹¹⁹De la Vaissière, 2016: 189; De la Vaissière, 2015: 179.

¹²⁰De la Vaissière, 2016: 189.

Wugi ve önceki ve sonraki krallıklar (Turfan Bölgesi), Xiongnu, Xianbei, Wu, Shu, Qin, Mo'lar, Yi'ler, Di'ler, Taluoduo'lar, cahiller, vahşiler...".¹²¹

Hintli yazarlar, bu kavimler listesiyle hem Hindistan'ın komşusu olan halkların panoramasını sunmakta, hem de Asya'nın başlıca siyasi aktörlerini açıklamaktadır: Çaka, Sakalar (Seistan); Pahlava, Partlar; Tukhara, Toharlar (Baktria); Yavana, Grekler; Kamboja, Hindikuş'un dağ halkı; Khaça, Himalayaların dağ halkı; Hūṇa, Xiongnular; Cīna, Çinliler; Darada, Yukarı İndus'un yerli halkı. Şüphesiz bu kavimlerin etnik ve coğrafi karşılığı bulunmaktadır. Tıpkı Sakalar, Partlar, Toharlar, Grekler gibi Hūṇa'lar da tarihsel bir kavimdir. Zaten aksi bir durum söz konusu olsaydı Hintli yazarlar, Hunları gerçek kavimlerle değil, hayali halklarla birlikte anarlardı. Hint edebiyatında daha önce yer almayan Hūṇa'ların burada görülmesi, Hint kültürüne özgü dünyanın bölümlere ayrılmasıyla açıklanabilmektedir. Hintli yazarların nazarında Hūṇa'lar, bu devirde zikredilmesi gereken büyük etnik ve coğrafi bölümlerden biridir. Bu kavimler listesiyle sunulan panorama, tarihsel olarak M.Ö. I. yüzyılın hemen öncesi ya da sonrasını yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Hintli yazarların Çinlilerin hemen yanına yerleştirdiği Hūṇa'lar, Xiongnu'lardır. Zhu Fahu'nun Hūṇa'yı Xiongnu olarak tercüme etmesi, bu tespiti tartışmasız kılmaktadır. Ayrıca, Tathāgataguhya Sūtra'da, Tathāgata'nın insanlara öğrettiği diller arasında Partça, Grekçe ve Çince'nin yanı sıra Xiongnu dili de bulunmaktadır.¹²²

Tathāgataguhya Sūtra'nın Hintçe orijinal metninde yer alan kavimler, Zhu Fahu tarafından tercüme veya transkripsiyon yoluyla Çince'ye çevrilmiştir. Zhu Fahu'nun çeviri esnasında listeye bazı müdahalelerde bulunduğu görülmektedir. Khaça gibi Hint edebiyatının ürünü olan birkaç kavim listeden çıkartılmış, yerlerine Çin edebiyatında yabancı halkları ifade etmek için kullanılan Mo, Yi, Di terimleri, metne ilave edilmiştir. 280 yılının politik şartlarını yansıtan siyasi güncellemeler de yapılmıştır. Bunların dışında, orijinal listede yer alan asli kavimlerin yerlerini muhafaza ettikleri görülmektedir: Pahlava (Partlar), Anxi; Tukhara (Toharlar), Yuezhi; Yavana (Grekler-Romalılar), Daqin; Hūṇa (Hunlar), Xiongnu; Cīna (Çinliler), Qin. Görüldüğü üzere, bu kavimlerin hem etnik ve coğrafi, hem de tarihsel karşılıkları bulunmaktadır. Zhu Fhu, Lalitavistara'nın çevirisinde olduğu gibi

¹²¹De la Vaissière, 2016: 189.

¹²²De la Vaissière, 2016: 189-190; De la Vaissière, 2015: 179.

Tathāgataguhya Sūtra’da da Hūṇa ile Xiongnu’yu özdeş görmüştür. Hūṇa’nın Tathāgataguhya Sūtra’nın orijinal metnindeki siyasi anlamını muhafaza etmiştir. Kendi dönemindeki politik durumunun gereği olarak Zhu Fahu, Hūṇa için Xiongnu ve Xianbei’yi; Cīna için ise, Wu, Shu ve Qin’i kullanmıştır. Xiongnu, Hūṇa’nın karşılığıdır. Xianbei ise, III. yüzyılda, eski Xiongnu İmparatorluğu topraklarında hüküm süren devlettir. Aynı şekilde, Qin, Cīna’nın karşılığıdır; Wu ve Shu ise, bu devirde Güney Çin’de hüküm süren devletlerdir. Zhu Fahu, Xiongnu’ya politik bir anlam yüklemiş, ancak Xiongnu’yu genel bir ad olarak değil, Hūṇa (Hun)’nın karşılığı olan özel bir isim olarak kullanmıştır.¹²³

Sonuç olarak, IV. asırdan önce yazılan Tathāgataguhya Sūtra ve Lalitavistara, Hūṇa isminin ilk defa kaydedildiği Hint metinleridir. Lalitavistara’nın Hintçe aslı günümüze ulaşmıştır, ancak Tathāgataguhya Sūtra’nın orijinal metni kayıptır; elimizde Tibetçe tercümesi bulunmaktadır. Tathāgataguhya Sūtra’yı 280’de; Lalitavistara ise 308’de, Zhu Fahu tarafından Çince’ye çevirmiştir. Mütercim, her iki çeviride de orijinal metinlerdeki Hūṇa’yı, Xiongnu olarak Çince’ye tercüme etmiştir. Lalitavistara’da, Hūṇalar, Çinlilerin komşuları arasında yer almaktadır. Metinde zikredilen halklar, Hint tasavvuruna özgü hayali kavimlerdir. Tathāgataguhya Sūtra’da listelenen halklar ise, tarihsel karşılığı olan hakiki kavimlerdir. Bu sebeple Tathāgataguhya Sūtra, Lalitavistara’ya nazaran kaynak değeri daha yüksek bir metindir.

Tathāgataguhya Sūtra’da yer alan kavimler listesiyle Hindistan’ın komşusu olan halklar sıralanmakta ve Asya’nın önde gelen siyasi aktörleri ortaya konulmaktadır. Tibetçe çevirideki halkların karşılıkları şu şekildedir: Çaka, Sakalar (Seistan); Pahlava, Partlar; Tukhara, Toharlar (Baktria); Yavana, Grekler; Kamboja, Hindikuş’un dağ halkı; Khaça, Himalayaların dağ halkı; Hūṇa, Xiongnular; Cīna, Çinliler; Darada, Yukarı İndus’un yerli halkı. Bu kavimler listesiyle sunulan panorama, M.Ö. I. asır dolaylarını yansıtmakta ve burada yer alan halkların etnik ve coğrafi karşılıkları bulunmaktadır. Hintli müverrihlerin Cīna, yani Çinlilerin komşusu olarak gösterdiği Hūṇalar, Xiongnulardır. Zhu Fahu’nun Hūṇa’yı, Çince’ye Xiongnu olarak tercüme etmesi, bu hükmü şüphesiz kılmaktadır. Metinde

¹²³De la Vaissière, 2016: 190-191; De la Vaissière, 2015: 179-180.

Tathāgata'nın insanlara öğrettiği diller arasında Xiongnu lisanının da bulunması, Xiongnuların müstakil bir halk olduklarını göstermektedir.

Zhu Fahu, Tathāgataguhya Sūtra'nın Hintçe orijinal metninde yer alan kavimleri, tercüme veya transkripsiyon yoluyla Çince'ye çevrilmiştir. Mütercim, çeviri esnasında kavimler listesinde bazı değişiklikler yapmıştır. Buna göre, listede yer alan asli halklara dokunulmamış, ancak Hint edebiyatına mahsus kavimler çıkartılmış, yerlerine Çin yazımına özgü halklar eklenmiştir. Yine listede, 280 yılının politik durumunu yansıtan siyasi güncellemeler yapılmıştır. Tibetçe çeviri ile Çince çeviride yer alan kavimler listesi karşılaştırıldığında şöyle bir ayniyet ilişkisi ortaya çıkmaktadır: Pahlava (Partlar) = Anxi; Tukhara (Toharlar) = Yuezhi; Yavana (Grekler-Romalılar) = Daqin; Hūna (Hunlar) = Xiongnular; Cīna (Çinliler) = Qin. Zhu Fahu, Lalitavistara'nın tercümesinde olduğu gibi, Tathāgataguhya Sūtra'da da Hūna'yı, Çince'ye Xiongnu olarak çevirmiş; dolayısıyla Hūna ile Xiongnu'yu özdeş görmüş ve Xiongnu adını Hūna'nın karşılığı olan özel bir isim olarak değerlendirmiştir.

3.5. Çin Kaynaklarındaki Bilgiler

Huduershi Chanyu (18-46)'nın oğlu Punu, ağabeyi Wudadihou Chanyu'nun zamansız ölümü üzerine 46'da, Xiongnu İmparatorluğu tahtına oturmuş, ancak iktidarı kuzeni Bi tarafından tanınmamıştır. 47'de, Han İmparatoruna boyun eğen Bi, 48'de, askerî güçleri 40-50 bin kişiyi bulan 8 Xiongnu boyu tarafından chanyu olarak tanınmıştır. Bu vakıa sonucunda Xiongnu İmparatorluğu, Punu Chanyu liderliğinde Kuzey Xiongnuları ve Bi Chanyu önderliğinde Güney Xiongnuları olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. 49'da, Kuzey Xiongnuları mağlup eden Bi, 50'de resmen Han İmparatorluğuna bağlanmıştır. Ordos, Shansi ve Gansu'ya yerleşen Güney Xiongnuları, Han ile Kuzey Xiongnuları arasında kalkan vazifesi üstlenmiştir. Xiongnu İmparatorluğunun mirasçıları olarak Kuzey Xiongnuları, Moğolistan ve Tarım Havzasını ellerinde tutmuşlardır.¹²⁴

¹²⁴Yü, Y. S. (2014). Hsiung-nu (Şyung-nu). D. Sinor (Edt.). (Çev. S. Esenbel). *Erken İç Asya Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 200-201; Kim, H. J. (2020). *Hunlar*. (Çev. H. Herdem). Ankara: Gumbel Yayınevi, 28.

Kuzey Xiongnularının kuraklık ve salgın hastalıklar neticesinde zayıflamasını fırsat bilen Han, 73'te, Tarım Havzası'nı işgale girişmiştir. Güney Xiongnularının da desteğini alan Han, Barköl'de, Kuzey Xiongnularını mağlup etmiş ve 74'te, Tarım Havzasının işgalini tamamlamıştır.¹²⁵ Bu tarihte Kuzey Xiongnularının merkezi, Barköl'ün oldukça yakınında, Altay Dağları'nın doğu ucunun kuzeyinde, Batı Moğolistan'daki Gobi-Altay ve Zavhan'da olmalıdır.¹²⁶ 85'de, Kuzey Xiongnuları, Güney Xiongnuları, Xianbei ve Dinglinglerin eş zamanlı saldırılarına maruz kalmışlardır. Xianbeiler, 87'de, Kuzey Xiongnularını mağlup ederek Youliu Chanyu'yü öldürmüşlerdir. Bu bozgundan sonra takriben 200 bin sivil ve 8 bin askerden oluşan 58 Kuzey Xiongnu boyu, Han'a sığınmıştır.¹²⁷ 89'da, Han, Güney Xiongnu ve Xianbei güçleri, Orhun'un güneyindeki Qilo (İh Bayan) Dağı'nda, Bei (Kuzey) Chanyu (88-91) idaresindeki Kuzey Xiongnularını mağlup ederek bir kısmı soylu olmak üzere 13 bin kişiyi öldürmüşlerdir. Bu hezimetin akabinde 200 bin kişiden oluşan 81 Kuzey Xiongnu boyu, Han'a teslim olmuştur.¹²⁸ Bei Chanyu'ye sağdık kalan Kuzey Xiongnuları ise, Zavhan Nehri'nin batısı ve Kara Göl'ün doğusuna, Batı Moğolistan'daki Hovd'un kuzeydoğu ucuna çekilmişler,¹²⁹ ancak 91'de, Han, Güney Xiongnu ve Xianbei güçleri karşısında tutunamayarak batıya hareket etmişlerdir.¹³⁰

Weishu (102.2268)'ya göre, 91'deki mağlubiyetin ardından Kuzey Xiongnuları, meşakkatli bir göç yolculuğuna başlamışlardır. Kuzey Xiongnuları, beraberlerindeki zayıf unsurları, Qiuci (Kuça)'nın kuzeyine bırakmak zorunda kalmışlardır. Bu güçsüz Kuzey Xiongnuları, Yüebanlar olarak bilinmektedir. Güçlü Kuzey Xiongnuları ise, göçe devam etmişler¹³¹ ve Tanrı Dağları'nın kuzeyine ilerlemişlerdir.¹³² 107-123 yılları arasında, Han ordularının Tarım Havzası'ndan çekilmesi üzerine Kuzey Xiongnuları, bölgede faaliyet göstermeye başlamışlar,

¹²⁵Yü, 2014: 203-205, 207.

¹²⁶Ercilasun, K. (2019). *Türk Tarihinde Asya Hunları: Birinci Hâkimiyet Dönemi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 294, 300.

¹²⁷Yü, 2014: 206-207; Kim, 2020: 28.

¹²⁸Yü, 2014: 205, 207; Kim, 2020: 28.

¹²⁹Ercilasun, 2019: 295.

¹³⁰Yü, 2014: 205, 207; Kim, 2020: 28.

¹³¹Kim, 2020: 40.

¹³²Ercilasun, 2019: 297-298, 300.

ancak kalıcı bir başarı elde edememişlerdir.¹³³ Kuzey Xiongnularının son olarak 153'te, Beşbalık şehir devletlerine yardım ettikleri bilinmektedir.¹³⁴

Weilue (Sanguozhi 30.863-864), Kuzey Xiongnularının Altay Bölgesi'nde etnik ve siyasi varlıklarını sürdürdüklerine dair işaretler sunmaktadır. Weilue, Kuzey Xiongnularının III. asırdaki komşuları hakkında da bilgi vermektedir: Altay'ın güneybatısında, Doğu Kazakistan'da, Wusunlar; Altay'ın batısında, Kuzey ve Kuzeydoğu Kazakistan'da, Dinglingler oturuyorlardı. Dinglingler, Kazakistan bozkırlarının esas sahipleri olarak gösterilmektedir.¹³⁵

Weishu (103.2290)'da, V. yüzyılın başında, Ruanruanların kuzeybatısında, Altay Bölgesi'nde, Xiongnuların torunlarının bakiyelerinden bahsedilmektedir.¹³⁶ Xiongnu adı, Weishu'da oldukça nadir kullanılmaktadır; toplam kayıt sayısı 40 kadardır. Bu kayıtların ekseriyeti Güney Xiongnularının faaliyetleri ve Han ile Xiongnu'nun retorik karşılaştırmalarından ibarettir. Kuzeyde, Ruanruanların komşuları arasında adları anılan tek Xiongnular, bu kayıтта yer alanlardır. Dolayısıyla burada adları zikredilen Xiongnular, hiç şüphesiz Kuzey Xiongnularının ardıllarıdır. Anlaşılan o ki, Kuzey Xiongnuları, Çinlilerin projeksiyonunun ötesinde, Altay çevresinde, iki yüzyıl boyunca kavim olarak varlıklarını muhafaza etmişler, ancak eski Xiongnu İmparatorluğunu canlandıracak askeri ve siyasi güce erişememişlerdir. Weilue'nin akabinde Weishu'nun da Xiongnuların bakiyeleri hakkında bilgi vermesi, Xiongnu-Hun özdeşliği açısından oldukça önemlidir. Kuzey Xiongnularının II. yüzyılın ortalarından itibaren tarih sahnesinden çekildiği, dolayısıyla Hunların Xiongnuların devamı olamayacağı iddia edilmiştir, fakat Weishu (103.2290), bu argümanın hatalı olduğunu göstermektedir.¹³⁷

Weishu (102.2270), Sute (Soğdiana)'nın 457'den üç nesil önce Xiongnular tarafından ele geçirildiğini belirtmektedir.¹³⁸ Bir neslin 30 yıl olarak kabul edildiği geleneksel Çin hesabı uyarınca Xiongnuların Soğdiana'yı zaptı 367 civarında gerçekleşmiş olmalıdır. Bu kayıt ve tespit edilen tarih, Ammianus Marcellinus ve P'awstos Buzand'ın Chionitlerin Soğdiana (Güney Özbekistan) ve Baktria (Kuzey

¹³³Yü, 2014: 207.

¹³⁴Ercilasun, 2019: 298.

¹³⁵Kim, 2020: 8, 40.

¹³⁶De la Vaissière, 2016: 195; De la Vaissière, 2015: 188; Kim, 2020: 41

¹³⁷De la Vaissière, 2016: 195; De la Vaissière, 2015: 188.

¹³⁸De la Vaissière, 2016: 193-194; De la Vaissière, 2015: 183; Kim, 2020: 41.

Afganistan)'daki işgal faaliyetleri ve Sasani-Chionit savaşları hakkında verdikleri bilgilerle uyumludur.¹³⁹ Ayrıca, Xiongnu-Chionitlerin Soğdiana ve Baktria'daki faaliyetlerini arkeolojik verilerle teyit etmek mümkündür.

Sasani İmparatoru II. Şâpûr (309-379), ülkesinin kuzeydoğu sınırını teşkil eden Amu Derya (Ceyhun) Nehri'nde, bölgede yeni beliren bir güçle savaşmak zorunda kalmıştır. Bu zamanda, Baktria'da, Sasanilerin vassalı olarak hüküm süren Kuşan Hanedanı ansızın sona ermiştir. Sasaniler yeni düşmanlarına Hun terimine karşılık gelen Hyon adını vermişlerdir. Ammianus, Farsça Hyon ismini Latince'ye Chionit olarak aktarmıştır. Chionit, Hyon adının çoğul halidir.¹⁴⁰ 356'da, Chionit adını ilk kez zikreden Ammianus, Sasani-Chionit savaşı ve Roma İmparatorluğuna karşı Sasani-Chionit ittifakına dair bilgi vermektedir.¹⁴¹ Ammianus'a göre, bütün halklardan daha zorlu savaşçılar olan Chionitler, Sasaniler tarafından güçlükle durdurabilmiştir. Çarpışmalarda ordusunun çoğunu kaybeden II. Şâpûr, 358'de, Chionitler ile müttefiklik anlaşması imzalayarak ülkesine dönmeyi başarabilmiştir. Oldukça zeki ve üstün bir kumandan olan Grumbates'in hükümdarlığındaki Chionitler, 359-360'daki Sasani-Roma savaşında Sasani ordusunun sol kanadını teşkil etmiş ve Amida (Diyarbakır) kuşatmasında yer almışlardır. Kuşatmanın hemen başında, ergenlik çağına yeni ulaşmış yakışıklı bir genç olan Grumbates'in oğlu öldürülmüştür. Genç soylunun ölümü, hükümdar ailesi ve idarecilerde derin bir üzüntü yaratmıştır. Yedi gün süren yas merasiminin ardından ceset yakılmış, küller bir kaba konularak gömülmek üzere ana yurda gönderilmiştir. Chionitler, genç asilzadenin ruhunun huzur bulması ve intikamının alınması için Amida'nın zapt edilmesi gerektiğini ilan etmişler ve bunun gerçekleşmesinde rol oynamışlardır.¹⁴²

V. yüzyıl Ermeni müverrihi P'awstos Buzand, 368'de, Sasanilerin Baktria'da hüküm süren Kuşanların şahının, yani Chionit hükümdarının saldırısına uğradığını ve II. Şâpûr'un Chionitler ile savaşmak zorunda kaldığını söylemektedir.¹⁴³ Açacak olursak, Sasani Hükümdarı II. Şâpûr, Ermeniler ile savaştığı esnada, Belh şehrinde ikamet eden Kuşanların hükümdarının saldırısına maruz kalmıştır. Bu beklenmedik durum karşısında Ermeniler ile savaşa son veren II. Şâpûr, Sasani birliklerinin yanına

¹³⁹De la Vaissière, 2015: 183.

¹⁴⁰Atwood, 2012: 49; De la Vaissière, 2015: 183.

¹⁴¹De la Vaissière, 2015: 183.

¹⁴²Ammianus, *Res Gestae*, XVI. IX. 3-4, XVII. V. 1, XVIII. VI. 22, XIX. I. 7-11, XIX. II. 1.

¹⁴³De la Vaissière, 2015: 183-184.

Ermeni süvarilerini de katarak harekete geçmiştir. Savaş Sasanilerin mağlubiyetiyle neticelenmiş; İranlı askerlerin pek çoğu esir edilmiş, az bir kısmı kaçmayı başarabilmiştir.¹⁴⁴

IV. yüzyılda, Soğdiana ve Baktria'daki sitelerde, savaş kaynaklı derin bir değişim söz konusudur. Bu devirde, Sir Derya (Seyhun) deltasındaki Dezty Asar Kültürü'ne ait sitelerde, yangın izlerine rastlanmaktadır. Buradaki halkın bir kısmı güneye Fergana'ya; diğer bölümü ise, kuzeye Kafkasya'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Orta Sir Derya'daki Kaunci Kültürü'nün sakinleri de Soğd memleketine sığınmak zorunda kalmıştır. IV. asırda, Harezm'de de belirgin bir gerileme görülmektedir. V. yüzyılda, Baktria'da savaş izleri devam ederken Soğdiana, Sir Derya ve Baktria'dan gelen göçlerin sayesinde şehircilik ve zirai olarak yeniden inşa sürecine girmiştir. Bu dönemden itibaren özellikle Zerefşan Vadisi'nde, şehircilik hızla gelişmiş ve ülke genelinde sulama kanalları oluşturulmuştur. Bu durum Soğdiana'da, Xiongnu idaresinde siyasi istikrarın tesis edildiğinin bir göstergesidir.¹⁴⁵

Weishu (102.2278-9)'ya göre, Eftalitler (Yedalar), Altay Dağları'ndan güneye hareket ederek Hotan'ın batısına yerleşmişlerdir; başkentleri Amu Derya'nın 200 li (yaklaşık 100 km)'den fazla güneyinde, Changan'a ise, 1100 li (yaklaşık 550 km) uzaklıktadır. VIII. yüzyıl Çin kaynağı Tongdian (193)'da, bu göç hareketinin Kuzey Wei hükümdarı Wencheng (452-466)'in hâkimiyetinden takriben 80-90 sene önce, yani 360-370 yılları civarında gerçekleştiği belirtilmektedir. Eftalitlerin göç ettiği bölge, Baktria'dır.¹⁴⁶

Zhoushu (50), Liangshu (54), Suishu (83), Tongdian (193) gibi Çin kaynakları, Eftalitlerde birden fazla erkek kardeşin tek bir kadınla evlendiğini, doğan çocuğun en büyük kardeşe ait kabul edildiğini ve kadınların kocalarının sayısı kadar başlarına boynuz taktıklarını belirtmektedir.¹⁴⁷ Kaynaklarındaki bu bilgiyi, Himalaya Dağları'nda günümüzde de görünen poliandri (çok kocalılık) geleneğiyle açıklayan Enoki, Eftalitlerin Hindikuş-Pamir'in İranî kökenli dağ halkı olması gerektiğini ileri

¹⁴⁴P'awstos Buzand, V. 7.

¹⁴⁵De la Vaissière, 2016: 193-194.

¹⁴⁶De la Vaissière, 2016: 195-196; De la Vaissière, 2015: 184; Kim, 2020: 41.

¹⁴⁷Enoki, K. (1959). "On the Nationality of the Ephthalites". *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, 18, 51.

sürmüştür.¹⁴⁸ Ancak, son yıllarda ele alınan Baktria metinleri, Hindikuş-Pamir'deki poliandri geleneğinin Eftalitlerin Baktria'ya göç etmelerinden önce bölgede mevcut olduğunu göstermiştir. Bu bilgi, çok kocalılık geleneğine sahip olanların Eftalitler değil, Eftalit İmparatorluğu bünyesindeki yerel halk olduğunu göstermektedir.¹⁴⁹ VI. yüzyıl Roma müverrihi Procopius tarafından Ak Hun (=Sanskritçe Sitahūṇa, Svetahūṇa) olarak adlandırılan ve Hun topluluklarından biri olduğu belirtilen Eftalitler,¹⁵⁰ Sasaniler tarafından Hyon etnik adıyla da anılmışlardır. Eftalitler, 420'lerden itibaren eski Kuşan Hanedanı topraklarında hüküm süren ve günümüze ulaşan bir mührü göre, hükümdarlarını “Oghlar Hunlarının Hükümdarı, Kuşanların Hükümdarı” unvanlarıyla zikreden Kidaritlerin akabinde, 450'ler-560'lar arasında, Kuzey Afganistan merkez olmak üzere Orta Asya'nın güneyi ve Hindistan'ın kuzeyinde hüküm sürmüşlerdir. Anlaşılan o ki, 350-370 tarihleri arasında, Altay Bölgesi'nden Orta Asya'nın güneyine büyük bir Xiongnu göçü gerçekleşmiştir. Bu göç neticesinde, Xiongnuların ardılları olarak Chionitler, 350-360'larda; Kidaritler, 420'lerde; Eftalitler 450'lerde, bölgede iktidarı ele almışlardır.¹⁵¹

Hunların hem günlük hayatta, hem de ritüel amaçlı kullandıkları kazanlar, Xiongnu-Hun özdeşliğinin arkeolojik kanıtını teşkil etmektedir. Hun kazanları, çan biçimlidir ve üzeri mantar şeklinde süslemelerle bezenmiş kare kulplara sahiptir. Bu temel özellikleriyle Hun kazanları, Xiongnu kazanlarının devamıdır; bozkırdaki İranî halkların kazanlarından ise, belirgin bir şekilde ayrılmaktadır.¹⁵² Hun kazanları, Altay Dağları'nın kuzeyinde, Doğu Kazakistan'da ve Minusinsk Havzası'nda yoğunlaşmaktadır.¹⁵³ Minusinsk Havzası'nda, kazanları tasvir eden kaya resimleri de bulunmaktadır. Bunların kulpları kare değil, yuvarlaktır. Altay Bölgesi ve Doğu Kazakistan'daki kazanlar ise, Macaristan merkez olmak üzere Avrupa'daki Hun kazanları ile birebir uyumludur. Kazanlar, hem Asya, hem de Avrupa'da, nehirlerin veya su kaynaklarının yanına gömülmüştür. Bu durum, Asya'dan Avrupa'ya kadar uzanan inanç ve kültür sürekliliğine işaret etmektedir.¹⁵⁴ Weishu (103.2290, 102.2270, 102.2278-9) ve Weilüe (Sanguozhi 30.863-864)'deki kayıtlar ve kazan

¹⁴⁸Enoki, 1959: 52-57.

¹⁴⁹De la Vaissière, 2016: 194.

¹⁵⁰Procopius, *De Bellis*, I.III.1-7.

¹⁵¹De la Vaissière, 2015: 183-185.

¹⁵²De la Vaissière, 2015: 187.

¹⁵³Érdu, 2008: 21-24; Hayashi, 2014: 15-16; De la Vaissière, 2015: 187.

¹⁵⁴De la Vaissière, 2015: 187.

temelli arkeolojik veriler, 350-360'lardan itibaren Güney Orta Asya ve Doğu Avrupa'da faaliyet gösteren Hunların kökeninin Altay Bölgesi çevresindeki Xiongnulara dayandığını göstermektedir.¹⁵⁵

Roma, Soğd, Hint ve Çin kaynaklarındaki kayıtlara göre, Xiongnular ile Hunların özdeş oldukları anlaşılmaktadır. Avrupa'daki Hunlar ve Güney Orta Asya'daki Chionit, Kidarit ve Eftalitlerin Kuzey Xiongnularının ardılları olduğu görülmektedir. Bu tespitlerin dışında, Xiongnu-Hunların milliyetini belirlemek de mümkündür. Hem Beishi (97.14b, 99.1a, 99.19a) ve Tangshu (215a.3a, 217a.1a)'daki etnik anlamlı kayıtların,¹⁵⁶ hem de çağdaş genetik çalışmalarının sunduğu bilgilere göre,¹⁵⁷ Xiongnu-Hunlar, Türk halklarının atalarıdır.

Sonuç olarak, 48'de, Xiongnular, Kuzey Xiongnuları ve Güney Xiongnuları olarak ikiye ayrılmışlardır. Kuzey Xiongnuları, Moğolistan ve Tarım Havzası'nda bağımsızlıklarını sürdürmüşler; Güney Xiongnuları ise, Ordos, Shansi ve Gansu'da, Han'a bağlı olarak yaşamışlardır. 74'te, Han, Tarım Havzası'nı zapt etmiştir. Bu zamanda Kuzey Xiongnularının merkezi, Batı Moğolistan'daki Gobi-Altay ve Zavhan'da olmalıdır. Han, Güney Xiongnu ve Xianbei orduları, 89'da, Kuzey Xiongnularını mağlup etmiş; Bei Chanyu, Batı Moğolistan'daki Hovd'un kuzeydoğusuna çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak, Kuzey Xiongnuları burada da tutunamamış ve 91'de, batıya göç etmişlerdir. Weishu (102.2268)'nin bildirdiğine göre, Kuzey Xiongnuları Kuça'nın kuzeyine ulaşmışlar ve burada zayıf unsurları bırakmışlardır. Bunlar, Yüebanlar olarak tanınmaktadır. Göçün meşakkatine katlanan Kuzey Xiongnuları, yolculuklarına devam ederek Tanrı Dağları'nın kuzeyine çekilmişler ve 153'e kadar Tarım Havzası'ndaki gelişmelerde rol oynamışlar, ancak bu tarihten sonra faaliyetlerine dair bilgiler silikleşmiştir.

Tanrı Dağları'nın kuzeyine göç eden Kuzey Xiongnularının akıbeti hakkında Weilue (Sanguozhi 30.863-864) bilgi vermektedir. Buna göre, Kuzey Xiongnuları, Kuzey ve Kuzeydoğu Kazakistan'daki Dinglinglerin komşuları olarak Altay Bölgesi'nde etnik ve siyasi varlıklarını muhafaza etmişlerdir. Weishu (103.2290), V. asrın başında, Altay'da, Xiongnuların torunlarının bakiyelerinden

¹⁵⁵Hayashi, 2014: 15-16; De la Vaissière, 2015: 187-188.

¹⁵⁶Samolin, 1957: 149-150.

¹⁵⁷Neparáczki, E., Maróti, Z. vd. (2019). Y-chromosome Haplogroups from Hun, Avar and Conquering Hungarian Period Nomadic People of the Carpathian Basin. *Scientific Reports*, 9 (16569).

bahsedilmektedir. Bu kayıtlar ışığında, Kuzey Xiongnu boylarının Altay dolaylarında, iki yüzyıl boyunca etnik varlıklarını sürdürdükleri, ancak eski kudretlerine ulaşamadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda, Kuzey Xiongnularının II. yüzyılın ortalarında yok oldukları; dolayısıyla Hunların Xiongnuların devamı olamayacağı görüşünün hatalı olduğu söylenebilir.

Weishu (102.2270)'ya göre, Xiongnular, 457'den üç nesil önce, yani 367 gibi, Soğdiana'yı zapt etmişlerdir. Bu kayıt ve tespit edilen tarih, Ammianus ve Buzand'ın Chionitlerin Soğdiana ve Baktria'daki işgalleri ve Sasani-Chionit savaşlarına dair verdikleri malumatlarla uyumludur. Arkeolojik veriler, Xiongnuların Soğdiana ve Baktria'daki faaliyetlerine dair kaynak bilgilerini desteklemektedir. Weishu (102.2278-9), Eftalitlerin Altay Dağlarından güneye göç ederek Hotan'ın batısı, Amu Derya'nın güneyine, yani Baktria'ya yerleştiklerini bildirmektedir. Tongdian (193)'a göre, bu göç, Wencheng (452-466)'in saltanatından 80-90 sene önce, 360-370 yılları civarında olmuştur. Procopius, Eftalitleri Ak Hun olarak adlandırmış ve Hun soylu olduklarını bildirmiştir. Sasaniler ise, Eftalitleri Hyon etnik adıyla anmışlardır, ki bu isim, Latince'ye Chionit olarak geçmiştir. Weishu, Ammianus ve Buzand'ın kayıtlarından anlaşıldığına göre, 350-370'de, Altay Bölgesi'nden Güney Orta Asya'ya bir Xiongnu göçü gerçekleşmiştir. Sasaniler, Xiongnuları Hyon; Romalılar ise, Chionit etnik ismiyle zikretmişlerdir. Bu adlar, Hun ismiyle doğrudan bağlantılıdır. Avrupa'daki Hunların Xiongnuların devamı oldukları hususunda gerekli kanıt, kazan temelli arkeolojik verilerle sağlanmaktadır. Altay Dağlarının kuzeyi ve Doğu Kazakistan'daki kazanlar, Macaristan'daki kazanlarla kusursuz bir uyuma sahiptir. Böylece, 350-360'lardan itibaren Güney Orta Asya ve Doğu Avrupa'da beliren Hunların Altay'daki Kuzey Xiongnu boylarından geldikleri anlaşılmaktadır.

3.6. Hun Göçünün Sebebi ve Güzergâhı

Xiongnuların göçünün olası iki sebebi bulunmaktadır: Ruanruan baskısı ve iklim değişikliği. Dunhuang civarında oturan Ruanruanlar, IV. yüzyılın sonunda, Shelun döneminde yükselişe geçmişlerdir; IV. asrın ortasında, Altay'a ilerlediklerine dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Ruanruanların Altay ve Kazakistan civarına ilk

harekâtları V. yüzyılda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Xiongnu göçünün sebebinin Ruanruan baskısı olması mümkün görünmemektedir.¹⁵⁸

İklim değişikliği, özellikle Rus tarihçi L. N. Gumilëv tarafından Xiongnu göçünü tetikleyen ana etken olarak görülmüştür.¹⁵⁹ De la Vaissière de Xiongnu göçünün nedeninin iklim değişikliği olduğunu savunmaktadır.¹⁶⁰ IV. yüzyılı da kapsayan güncel iklim rekonstrüksiyonları, polen arşivlerine sahip göl çökeltilerinden, buzul arşivleri ve buzul hareketlerinin yeniden inşasından ve ağaç halkası verilerinden hareketle oluşturulmaktadır.¹⁶¹ Altay Dağları'nda yer alan göllerdeki polen arşivleri üzerine yapılan çalışmalar, IV. yüzyılın ortalarından VI. asra kadar süren nem artışı ve sıcaklıklardaki keskin düşüşün bitki örtüsünde değişikliklere sebep olduğunu göstermektedir. Buzul arşivleri ve buzul hareketleri üzerine yapılan incelemeler ise, 340'tan itibaren buzulların vadileri işgal ettiğini belirtmektedir.¹⁶² Buna göre, yüksek rakıma sahip yaylalarda biriken yoğun kar örtüsü, at sürülerini yok etmiştir. Sert iklim koşullarına dayanıklılığıyla meşhur bozkır atı, karı kazarak beslenebilmektedir, ancak bu kar örtüsünün derinliği ile sınırlıdır. Sert geçen 2010 kışında, Moğolistan'daki atların yüzde yirmisinin öldüğü bilinmektedir. Buna benzer bir durum, IV. yüzyılın ortasında da meydana gelmiş olmalıdır.¹⁶³ Polen arşivleri ve buzul arşivleri üzerine yapılan inceler neticesinde ileri sürülen bu tespitlerin geçerliliği tartışmalıdır. Ağaç halkası kronolojisi, IV. yüzyılda, Altay-Sayan bölgesinde, yaz sıcaklığının yüksek olduğunu işaret etmektedir. Buna binaen IV. asrın sanılanın aksine sıcak bir devir olduğu düşünülmektedir. Hatta IV. yüzyılda, Altay ve çevresinde kuraklık olduğu varsayılmaktadır. Buna göre, kuraklık, Xiongnu göçünü tetiklemiş olmalıdır.¹⁶⁴ Görüldüğü üzere her iki ihtimalde de radikal bir iklim değişikliği karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliği, Xiongnuların siyasi ve ekonomik yapısını istikrarsızlaştırarak göçü tetiklemiş olmalıdır.

Xiongnular, IV. yüzyılın ortalarında, Altay Bölgesi'nden harekete geçtikten sonra muhtemelen Kazakistan'da iki ana kola ayrılmışlardır. İlk kol, aşamalı olarak

¹⁵⁸De la Vaissière, 2015: 189; Kim, 2020: 51.

¹⁵⁹Gumilëv, L. N. (2019). "Asya ve Avrupa'daki Hunlar". (Çev. D. A. Batur). *Avrasyadan Makaleler I*. İstanbul: Selenge Yayınları, 179, 194, 199, 207-208.

¹⁶⁰De la Vaissière, 2015: 189-190.

¹⁶¹Brosseder, 2018: 185.

¹⁶²De la Vaissière, 2015: 189.

¹⁶³De la Vaissière, 2015: 189.

¹⁶⁴Brosseder, 2018: 185-186.

güney istikametinde ilerlemiş, 350-360'lardan itibaren Soğdiana ve Baktria'yı ele geçirmiştir. Bunlar, Chionit, Kidarit ve Eftalit (Ak Hun) olarak adlandırılmışlardır. İkinci kol, yani Hunlar, batıya yönelerek Volga Nehri'ne ulaşmış, nehri aşmadan önce bir nesil boyunca bölgede kalmış ve 370 gibi Alanları zapt etmeyi başarmışlardır.¹⁶⁵ Bu göç öncesi ya da esnasında Xiongnular, Kazakistan'da oturan Dinglinglerin bir kısmını bünyelerine katmış olmalıdırlar.¹⁶⁶ Göç eden bu iki ana kütle haricinde, Altay ve Kazakistan'da yaşamaya devam eden Xiongnu boyları da bulunmaktadır.¹⁶⁷

Hunların Altay Bölgesi'nden ayrıldıktan sonra Volga'ya ulaşana kadar izleyebilecekleri iki güzergâh bulunmaktadır. İlki ve daha olası olanı batı istikametindedir. Buna göre, Hunlar, Kuzeydoğu Kazakistan'dan batıya ilerleyerek Kuzeybatı Kazakistan'daki Turgay Yaylası'na ulaştılar, burayı geçtikten sonra Volga'ya kadar ilerlediler ve nehri aştılar.¹⁶⁸ İkinci güzergâh daha kuzeydedir ve oldukça dolambaçlıdır. Buna göre ise, Hunlar, orman bölgesi sınırındaki kuzey bozkırını batı yönünde ilerleyerek geçtiler, Yekaterinburg üzerinden Ural Dağları'nı aşarak Volga'ya kadar ilerlediler ve nihayetinde nehir boyunca kuzeyden güneye doğru yol aldılar.¹⁶⁹

Sonuç olarak, Ruanruan baskısı ve iklim değişikliği, Xiongnu göçünün olası sebepleri olarak ortaya konulmuştur. IV. yüzyılın ortalarında, Ruanruanların Altay'a hareket ettiklerine dair herhangi bir veri bulunmamaktadır; dolayısıyla bu faraziye kaynak bilgisiyle desteklenememektedir. Ancak, iklim değişikliği görüşü için aynı durum söz konusu değildir. Polen arşivleri ve buzul arşivlerine göre, IV. yüzyılın ortalarında, Altay bölgesinde, sıcaklıkta belirgin bir düşüş gerçekleşmiş; buzullar vadileri, kar örtüsü yaylaları kaplamış; dolayısıyla hayvan sürüleri telef olmuştur. Ağaç halkası verileri ise, IV. yüzyılda, Altay-Sayan'da, yaz sıcaklığının yüksek olduğunu ve bölgede kuraklığın görüldüğünü söylemektedir. Mevcut veriler ışığında, her iki ihtimalde de radikal bir iklim değişik söz konusudur. Bu durum, Xiongnuların siyasi ve ekonomik yapısını zedeleyerek göç hareketine yol açmıştır.

¹⁶⁵De la Vaissière, 2015: 177, 190.

¹⁶⁶Kim, 2020: 40-41.

¹⁶⁷De la Vaissière, 2015: 190.

¹⁶⁸De la Vaissière, 2015: 178.

¹⁶⁹Érdu, 2008: 16; De la Vaissière, 2015: 178.

IV. yüzyılın ortalarında, Altay Bölgesi'nden harekete geçen Xiongnular, Kazakistan'da iki kola ayrılmışlardır. İlk kol, kademeli olarak güneye yönelmiş, 350-360'lardan itibaren Soğdiana ve Baktria'yı zapt etmiş ve Chionit, Kidarit ve Eftalit (Ak Hun) adlarıyla anılmıştır. İkinci kolu teşkil eden Hunlar, batı istikametinde ilerleyerek Volga'ya ulaşmış ve 370 civarında, Alan ülkesini ele geçirmiştir. Bu iki kol dışında, Altay ve Kazakistan'da kalmayı tercih eden Xiongnular da olmuştur. Hunların Altay'dan Volga'ya kadar izleyebilecekleri iki güzergâh vardır. Batı yönündeki güzergâha göre, Hunlar Kuzeydoğu Kazakistan'dan Kuzeybatı Kazakistan'da yer alan Turgay'a ulaşmışlar, buradan Volga'ya ilerlemişler ve nehri geçerek Alan memleketine adım atmışlardır. Kuzey yönündeki güzergâha göre ise Hunlar, orman bölgesi hududundaki bozkırı batı istikametinde kat etmişler, Yekaterinburg üzerinden Uralları aşarak Volga'ya ulaşmışlar ve nehir boyunca güneye ilerlemişlerdir. Kuzey yönündeki güzergâh, batı istikametindeki güzergâha nazaran daha uzun ve zordur. Bu sebeple Hunların batı yönündeki güzergâhı kullandıklarını düşünmek mantıklı olacaktır.

4. HUN-GERMEN İLİŞKİLERİ

Bu bölümde, Hunların Germen kavimleriyle olan siyasi ve askeri ilişkileri, kronolojik olarak ele alınacaktır. Hunların Ostrogot ve Vizigotlar ile savaşları, Geç Roma müverrihlerinin kayıtları ışında açıklanacak ve bu vakıalara dair tetkiklerdeki görüşler tartışılacaktır. Akabinde Gotlar ile Vandal ve Süevlerin göçlerinde Hunların rolleri ve bu göç hareketlerinin Roma İmparatorluğu üzerindeki etkileri ortaya konulacaktır. Ayrıca, Germenlere karşı Batı Roma-Hun ittifakının oluşumu ve faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir. Son olarak, Uldız'dan Attila döneminin sonuna kadar, tabi Germen halklarının Hun egemenliğinde edindiği roller açıklanacaktır. Ve Gepidlerin başını çektiği Germen halklarının bağımsızlıklarını kazanmaları ve Hunların çöküşü incelenecektir. Germenlerin kökeni, erken tarih ve kültürü,¹⁷⁰ Hunlarla münasebetleri dışındaki eylemleri, bu bölümün kapsamının dışındadır. Hunların temas ettiği Germen kavimlerinin IV.-V. yüzyıldaki memleketleri ve siyasi ve askeri eylemleri hakkında, mümkün mertebe bilgi verilecektir.

4.1. Hun-Ostrogot Savaşı

Altay Bölgesi ve Kuzey Doğu Kazakistan'dan batıya hareket eden Hunlar, Kuzey Batı Kazakistan'daki Turgay Yaylasına ulaşmışlardı. Hunlar, Turgay'ı kat etikten sonra Volga Nehri'ne, dolayısıyla Alanların doğu hududuna dayandılar. Sarmat halklarından olan Alanlar,¹⁷¹ Volga ve Don nehirleri ile Kafkasya arasındaki topraklarda yaşıyorlardı.¹⁷²

¹⁷⁰ Germen adı hakkındaki tartışmalar ve Germenlerin erken tarih ve kültürü üzerine L. Musset, H. Wolfram ve M. Todd'un çalışmalarına başvurulabilir. Bkz., Musset, L. (1975). *The Germanic Invasions: The Making of Europe, AD 400-600*. University Park: Pennsylvania State University Press; Wolfram, H. (1997). *The Roman Empire and its Germanic Peoples*. (Trans. T. J. Dunlop). Berkeley: University of California Press; Todd, M. (2004). *The Early Germans*. Malden: Blackwell Publishing.

¹⁷¹ Alanlar dışında Yazıglar, Roksolanlar, Ugorlar ve Siraklar, Sarmat halkları arasında yer almaktadırlar. Sarmat toplulukları hakkında detaylı bilgi için bkz., Durmuş, İ. (2012). *Sarmatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 77-96.

¹⁷² Ammianus, Alanların batı sınırının Don Nehri olduğunu belirtmektedir, ancak doğu sınırı hususunda kesin bir bilgi vermemektedir. Bkz., Ammianus, *Res Gestae*, XXXI.II.13-16. Alanların doğu hududunu Volga Nehri'nin teşkil ettiği ve nüfusun önemli bir kısmının Kafkaslarda bulunduğu düşünülmektedir. Bkz., Bóna, I. (1991). *Das Hunnenreich*. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag, 11.

Ammianus'a göre, Alanların siyasî yapısı kabileler birliğinden oluşuyordu. Kabile liderleri, savaşlarda kendilerini kanıtlamış cesur insanlardı. Alanlar, göçebe hayatı sürdürüyorlardı. Arabalarda yaşarlar, hayvancılık ve yağmayla geçinirler; evlerde ikamet etmez ve tarımla meşgul olmazlardı. Özellikle at yetiştirmekte mahirdiler. Temel yiyeceklerini et ve süt ürünleri oluşturuyordu. Alan savaşçıları, klasik hafif süvarilerdi. Çocukluk çağlarından itibaren at sırtında yaşayan Alanlar, disiplinli ve yetenekli savaşçıları. Tehlikelere karşı gözü pek olan Alanlar, kölelik nedir bilmeyen asil bir halktı.¹⁷³

Hunlar, Alanlara karşı ısrarlı ve oldukça kanlı saldırılarda bulundular. Karşı koyan Alan kabilelerinin malları yağmalandı; insanları öldürüldü. Sağ kalanların önemli bir kısmı, Hunlarla müttefiklik anlaşması yapmaya razı oldular.¹⁷⁴ Anlaşılan o ki, Hunların Alan memleketini zaptı, tek bir mutlak zaferin neticesi değildi. Alan kabileleri, bağımsızlıklarını korumak adına Hunlara karşı çarpışmışlardı. Ancak, Hunlar kan dökmekten çekinmemişler; böylece Alanların mukavemetini kırmayı başarmışlardı. Hun-Alan savaşı,¹⁷⁵ 360'ların sonunda başlamış ve Hunların Alanları tahakküm altına almaları birkaç yılı bulmuş olmalıdır. Neticeten Alanlar, 370'lerin başında Hunların müttefikleri haline geldiler.

Hunların Alanlarla yaptığı müttefiklik anlaşmasının esasları belli değildir. Muhtemelen Hunlar, Alanlara kendi liderlerinin emri altında yaşama ve yağmalardan hisse vadetmişlerdi. Hun-Alan ittifakı, otuz yıl kadar devam etti. Bu süre zarfında Alanlar, Hunlarla birlikte hareket ettiler.¹⁷⁶ Hun hâkimiyetine girmeyi kabul etmeyen Alan kabileleri de oldu. Bunlar ilk olarak batı komşuları olan Ostrogotlara sığındılar. Daha sonra, Vizigotlara iltica ettiler ve Gotlarla beraber Balkanlara yerleştiler. Burada Hunların müttefiki olan Alanlarla bir araya geldiler. 406'da, neredeyse tüm Alan kabileleri, Vandal ve Süevlerle birlikte Galya'ya girdiler. Ana kütle, Galya'dan İspanya'ya yöneldi ve Portekiz'de kısa süreli bir hâkimiyet tesis etti. Son olarak,

¹⁷³Ammianus, *Res Gestae*, XXX.II.17-25. Maenchen Helfen, Ammianus'un Alanlara dair verdiği bilgilerin önemli bir kısmının Herodotus, Plinius ve Mela'dan yapılan alıntılardan ibaret olduğunu belirtmektedir. Bkz., Maenchen-Helfen, 1973: 19.

¹⁷⁴Ammianus, *Res Gestae*, 31.3.1; Iordanes, *Getica*, 126.

¹⁷⁵Ammianus ve Iordanes'in Hun-Alan savaşı hakkındaki kayıtları, net bir tarihlendirmeyi mümkün kılmamaktadır. Savaşın 370'lerin başında neticelendiği kesin gibidir. Bkz., Bachrach, B. S. (1973). *A History of the Alans in the West*. University of Minnesota Press, 26; Gumilëv, 2019: 208; Sinor, 2014: 249; Bóna, 1991: 11 vd. Çatışmaların başlangıç tarihi tartışmalıdır, ancak 365'ten öncesine götürmek için geçerli bir sebep bulunmamaktadır.

¹⁷⁶Maenchen-Helfen, 1973: 22, 71.

Vandalların peşinden Kuzey Afrika'ya göç ettiler ve Vandal Krallığı'nın ana azası oldular. Galya'da kalan Alanlar, Batı Roma'nın müttefiki haline geldiler. Catalaunum Muharebesinde, Hunlara karşı Batı Roma-Vizigot ittifakı saflarında savaştılar. Batıya hareket eden Alanların aksine, Kafkasya'da kalan kabileler de vardı. Bunlar, Kafkas Dağları'ndaki varlıklarını yüzyıllar boyunca korumayı başardılar.

Alanları mağlubiyetini, Hunların kana susamışlığıyla açıklamak mümkün değildir. Iordanes'e göre, Alanlar, Hunlara denk savaşçılardı.¹⁷⁷ At üzerinde uzun mızrak, kılıç ve kementle savaşıyorlardı. Hareket kabiliyetleri oldukça gelişmişti. Çarpışma esnasında sahte ricat, sıklıkla başvurdıkları bir taktikti. Düşmanlarını korkutmak amacıyla çığlıklar atarlardı. Bu yönleriyle Hunlara benzemekteydiler.¹⁷⁸ Ancak, Hunların aksine yayları gelişmiş değildi ve at sırtında ok atmakta daha az başarılıydılar. İşte bu teknik üstünlük, Hunları Alanlara karşı muzaffer kılan ana etkendi.¹⁷⁹ Öne çıkan bir diğer amil ise, Hunların süreklilik arz eden organize ve bunalıcı saldırılarıdır. Bu strateji, Hunların psikolojik üstünlüğü ele almalarına imkân tanımıştır. Hunlar, aynı stratejiyi, Germen kabilelerine karşı da başarıyla uygulayacaklardır.

Hunların Alan ülkesini ele geçirerek Don Nehri kıyılarına dayandığı tarihte, Karadeniz'in kuzeyindeki topraklar, Gotların¹⁸⁰ hâkimiyeti altında idi. Gotlar, Amal Hanedanı idaresindeki Ostrogotlar (Doğu Gotları) ve Balth Hanedanı yönetimindeki Vizigotlar (Batı Gotları) olmak üzere iki kola ayrılmışlardı.¹⁸¹ Ostrogotlar, Don ve Dinyester nehirleri arasında; Vizigotlar ise, Dinyester'den Tuna'ya kadar uzanan

¹⁷⁷Iordanes, *Getica*, 126.

¹⁷⁸Bachrach, 1973: 23-24.

¹⁷⁹Iordanes, Hunların ok ve yay kullanmadaki becerileriyle düşmanlarına üstünlük sağladıklarını belirtmektedir. Bkz, Iordanes, *Getica*, 128. Ayrıca bkz, Bóna, 1991: 11.

¹⁸⁰Iordanes'in belirttiğine göre, Gotların kökeni, İskandinavya'ya dayanmaktadır. Kral Berig döneminde Gotlar, İskandinavya'dan ayrılarak Baltık sahillerine yerleşmişlerdir. Çok geçmeden güneye hareket ederek Vistula Nehri çevresine ulaşmışlardır. Uzun bir süre burada kaldıktan sonra Kral Filimer idaresinde, Karadeniz'in kuzeyine göç etmişler; Azak Denizi'ne kadar ulaşmışlardır. Bu, Gotların ilk göç hareketidir. Gotların ikinci göç hareketi, Karadeniz'in kuzeyinden Moesia, Dacia ve Trakya'ya olmuştur. Üçüncü ve son göç ise, Moesia, Dacia ve Trakya'dan tekrar Karadeniz'in kuzeyine gerçekleşmiştir. Iordanes, tüm bu göçlerin kralların yönetiminde topyekûn gerçekleştiği hususunda ısrarcıdır. Bkz, Iordanes, *Getica*, 9, 25-28, 38-39.

¹⁸¹Iordanes'in kayıtlarına göre, Ostrogot ve Vizigot ayrımı, en erken III. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmaya başlamış olmalıdır. IV. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, bu ayrım belirginleşmiştir. Bkz, Iordanes, *Getica*, 42, 82, vd. Ammianus, Ostrogot ve Vizigot adlarını kullanmamaktadır. Ostrogotlar, Greuthunglar; Vizigotlar ise, Thervingler olarak anılmaktadır. Bkz, Ammianus, *Res Gestae*, XXXI.III.1, 4, vd.

topraklarda yaşıyorlardı.¹⁸² Gotlar, Germen Gepid, Vandal ve Herullar ile Slav Venethler tarafından çevrelenmiş vaziyette bulunuyorlardı.

Ostrogotların batısında, Vizigotların hemen kuzeyinde, Transilvanya ve Galiçya'da, Gepidler oturuyordu. Gepidler, Gotlarla aynı kökenden geliyordu, ancak aralarında husumet söz konusu idi. III. yüzyılın ikinci çeyreğinde, Gotlar ve Gepidler arasında kanlı çatışmalar yaşanmıştı. Savaş, Ostrogotlar lehine neticelenmiş, Gepidler katliama tabi tutulmuştu. Böylece Gepidler ve Gotlar arasında nesiller boyunca devam edecek bir düşmanlık doğmuştu.¹⁸³

Vandallar, Gotların bir diğer komşusu idi. IV. yüzyılın ilk çeyreğinde, Tisa ve Tuna nehirleri arasında yaşıyorlardı. Batılarında Germen kavimlerinden Marcoman ve Quadlar oturuyordu. Kral Geberic (318-350) döneminde Gotlar, Vandal ülkesini işgale giriştiler. Vandal Kralı Gesimar ordusuyla birlikte katledildi. Vandallar memleketlerini terk ettiler; Roma İmparatoruğu sınırlarındaki Pannonia'ya yerleştiler.¹⁸⁴ Anlaşılan Gotlar, komşuları olan Germen kavimleriyle iyi ilişkilere sahip değildi. Bu durumda, Gepid ve Vandalların Gotların faydasına hareket etmeleri mümkün değildi.

Kral Geberic'ten sonra Ostrogotların başına Aciulf oğlu Ermanaric geçmişti. Ermanaric selefleri gibi saldırgan bir politika izledi. İlk olarak, Azak Denizi çevresinde yaşayan Herulları hedef aldı. III. yüzyılda bu topraklara yerleşen Herullar, Roma İmparatorluğuna karşı Gotlarla birlikte hareket etmişlerdi. Herullar, hareket kabiliyeti yüksek hafif silahlı piyade birlikleriyle meşhur bir halktı. Savaş alanındaki süratleri, düşmanları karşısında üstünlük kurmalarını sağlıyordu. Bu sebeple kendilerini diğer Germen halklarından üstün görüyorlardı, ancak Ermanaric karşısında tutunamadılar ve Ostrogot hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldılar.¹⁸⁵

Ermanaric'in Herullardan sonraki hedefi Venethler oldu. Vistula Nehri çevresine yayılan Venethlerin nüfusu oldukça kalabalıktı. Bu halk, Veneth, Ant ve Sclaven olarak üç kola ayrılmıştı. Savaşçı bir kavim olarak biliniyorlardı, ancak öne çıkan bir askerî vasıfları yoktu; Ostrogot egemenliğine girmekten kurtulamadılar.

¹⁸²Ostrogotların doğu sınırının Don, Vizigotların batı sınırının Tuna olduğu kesindir. Dinyester'in Ostrogotlar ile Vizigotlar arasında sınır teşkil ettiği ise, Ammianus'un kayıtlarından anlaşılmaktadır.

¹⁸³Jordanes, *Getica*, 94-95, 97-100.

¹⁸⁴Jordanes, *Getica*, 113-115.

¹⁸⁵Jordanes, *Getica*, 23, 117.

Baltık bölgesinde oturan Germen halkı Aestler ve Finler de, Ermanaric'in idaresine boyun eğmişlerdi. Finler, komşularına görece uysal bir halktı; Ostrogotlara direnmeleri mümkün olmamıştı. Tüm bu işgal faaliyetleri neticesinde Ermanaric'in krallığı, Azak'tan Baltık'a kadar uzanmakta idi. Zaferler neticesinde elde edilen ganimetler ve tabi halklardan alınan haraç ve vergiler, Ostrogotların refah seviyesini arttırmıştı. Haliyle Ermanaric, kendinden emin bir yönetim sürüyordu.¹⁸⁶

Iordanes'in Gotların Büyük İskenderi olarak adlandırdığı ve destansı bir kahraman olarak ele aldığı,¹⁸⁷ Ammianus'un cengâverliğini takdir ettiği Ermanaric, Hunlara karşı koymaya hazır görünüyordu. Yeni müttefikleri Alanlarla birlikte harekete geçen Hunlar, Ostrogotlar üzerine bir dizi saldırıda bulundular. Hunların ilk saldırıları, Ostrogotların gücünü sınavan akınlardan ibaretti.¹⁸⁸ Sonrakiler, Balamir¹⁸⁹ komutasındaki Hun orduları tarafından gerçekleştirilen organize harekâtlardı. Ostrogotlar, Hunlar karşısında birkaç yıl direndiler. Ancak, Ermanaric'in cesaretini yitirerek intihar etmesi ordusunun direncini kırdı; Hunlar, Ostrogot ülkesini hızla işgal ettiler.¹⁹⁰

Iordanes, Ermanaric'in Hunlara mağlup olarak intihar etmesini bazı gerekçelere bağlamaya gayret etmektedir: Ostrogotlar tarafından hâkimiyet altına alınamayan Alanların Hun esaretine girmeleri, Gotlar üzerinde korku ve baskı yaratmıştı. Ayrıca Hunlar, dehşet verici görünüşleriyle düşmanlarının cesaretlerini kırıyorlardı. Bunun ötesinde, Ermanaric'in idam ettirdiği Rosoman halkından Sunilda'nın kardeşleri Sarus ve Ammius, kız kardeşlerinin intikamını almak amacıyla krala suikast düzenlemişlerdi. Ermanaric ölmemişti, ancak ilerleyen yaşının etkisiyle fiziksel gücünü geri kazanamamıştı. Balamir, fırsattan istifade

¹⁸⁶Iordanes, *Getica*, 23, 35, 116, 119-120.

¹⁸⁷Iordanes'in Ermanaric'in kuzeydeki fetihlerine dair kayıtlarının gerçekliği tartışmalıdır. Ermanaric'in Aestleri zapt ederek Baltık kıyılarına ulaşması, akla yakın değildir. Muhtemelen Ermanaric, Aestlerden haraç almış ve ticari ilişkiler tesis etmiştir. Bkz, Maenchen-Helfen, 1973: 24-25. Iordanes, Ostrogot hakimiyetini Baltık'a ulaştırarak Ermanaric'e tarihi bir misyon yüklemiştir. Çünkü Baltık toprakları, Gotların İskandinavya'dan ayrıldıktan sonra ilk ayak bastıkları yerdir. Baltık'tan harekete geçen Gotlar, Azak'a kadar ilerlemişlerdir. Ermanaric bu yolu tersten izlemiş ve egemenliğini Azak'tan Baltık'a kadar taşımıştır.

¹⁸⁸Sozomenus, *Historia Ecclesiastica*, VI.37.

¹⁸⁹Iordanes dışındaki müverrihler, Balamir'e dair herhangi bir bilgi vermemektedirler.

¹⁹⁰Ammianus, *Res Gestae*, XXXI.III.1-2.

ederek Ostrogotları mağlup etmişti. Bu durum karşısında Ermanaric'in intihar etmekten başka çaresi kalmamıştı.¹⁹¹

Rosomonlar hakkında Iordanes dışındaki müverrihler, herhangi bir bilgi vermemektedirler. Bu halk, Ermanaric'in başarısızlığına kılıf uydurmak adına Iordanes tarafından icat edilmiş olmalıdır. Bununla birlikte Rosomonları tarihselleştirme teşebbüslerini göz ardı etmemek gerekmektedir. Maenchen Helfen, Rosomonların Alanlar olabileceğini belirtmektedir, ancak bu düşüncesinde ısrarcı olmamaktadır.¹⁹² Gumilëv'e göre, Rosomonlar, Rusların atalarından başkası değildir.¹⁹³ Bu görüş, tarihçinin Rus etniğini, IV. yüzyıla götürme teşebbüsünden ibarettir. Bununla yetinmeyen Gumilëv, herhangi bir veriye ihtiyaç duymaksızın Veneth ve Antları, Hunların müttefiki ve zaferin ortağı ilan etmektedir.¹⁹⁴ Esasen, IV.-V. asırda gelişen olaylarda, Veneth ve Antların kayda değer bir rolü bulunmamaktadır. Veneth, Ant ve Sclavenler, VI. yüzyıldan itibaren yükselişe geçecek ve Doğu Avrupa tarihinde rol edineceklerdir.

Ostrogot Krallığı, olgun bir devlet değildi; Geberich ve Ermanaric'in başarılarıyla hızla yükselen, ancak teşkilatlanmasını tam olarak tamamlayamayan genç bir siyasi organizasyondur. Devletin var olan gücü, Ostrogotların savaşçı bir halk olmasından kaynaklanıyordu. Ostrogot Krallığı'na bağlı Herul, Veneth ve Finler, Ermanaric tarafından yakın bir tarihte zapt edilmişlerdi. Veneth ve Finlerin Gotlarla bir soy ya da kültür birliği söz konusu değildi. Gotlar gibi Germen kökenli olan Herullar ise, Ermanaric'in hâkimiyetini gönüllü olarak tanımamışlardı. Dolayısıyla bu halkların Ostrogotlara sadakati, Ermanaric'in kılıcının keskin olmasına bağlıydı. Ermanaric'in Hunlar karşısında zafiyet göstermesi, tabi halkların Ostrogotlardan kopmasına sebebiyet vermiş olmalıydı. Ancak, bu halkların Ostrogotlara karşı Hunların yanında savaştığına dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Bu bağlamda, Ermanaric'in intiharı,¹⁹⁵ düşman karşısında halkı ve krallığını

¹⁹¹Iordanes, *Getica*, 129-130.

¹⁹²Maenchen-Helfen, 1973: 21-22.

¹⁹³Gumilëv, 2019: 211-212

¹⁹⁴Gumilëv, 2019: 215-217.

¹⁹⁵Ermanaric'in intiharı, Iordanes dâhil Hristiyan Gotlar tarafından kabul edilemez bir davranıştır. Bkz., Burns, T. S. (1984). *A History of the Ostrogoths*. Bloomington: Indiana University Press, 37. Ancak, Pagan Gotlar için bu onurlu bir eylemdir. Eski Germen geleneklerine göre, liderin öncelikli görevi, halkını tehlikelere karşı korumaktır.

koruyamayan bir Germen kralının geleneksel tepkisinden ibaretti. Yenilgiden ziyade zaferlere aşına olan yaşlı kral, onurunu korumak adına intihar etmişti.

Ostrogotları yenilgiye sürükleyen esas etken, Hunların askeri ve teknik üstünlükleridir. Her şeyden önce, Hun süvarileri karşısında Ostrogotların ağırlıklı olarak piyadelerden oluşan ordusu çaresiz kalmıştı. Hunlardan önce, Herul, Veneth ve Finleri zapt eden Ermanaric, Alanlara dış geçirememişti. Dolayısıyla Got piyadeleri, süvarilere karşı başarı sağlayamıyorlardı. Ostrogotların da süvarileri bulunuyordu,¹⁹⁶ ancak Hun süvarilerinin sahip olduğu binicilik ve at üzerinde ok atma becerisinden mahrumdular.¹⁹⁷ Hunlara zaferi getiren bir diğer amil ise, yay ve oklarının teknik üstünlüğüdür. Gotlar, yay ve ok kullanmada başarılıydılar; hatta bu vasıflarıyla Roma lejyonlarını zor durumda bırakıyorlardı.¹⁹⁸ Ancak, Hun yaylarının menzili, Got yaylarından fazlaydı. Neticeten güçlü yaylara sahip, binicilikte mahir Hun süvarileri, Ostrogot kuvvetlerine üstün gelmişlerdi.

Hunların Ostrogotları mağlup etmesi ve Ermanaric'in ölümü, bir dizi muharebenin sonucudur. Hunlar, 370'lerin başında,¹⁹⁹ Don'u geçerek Ostrogot topraklarına saldırdılar. Muhtemelen Herullar, Ostrogotların yanında Hunlara karşı çarpıştılar. Çünkü Hunların ilk hedefi, Herulların memleketi olan Azak kıyıları olmuştu. Ermanaric'in kuvvetleri, Hunlara birkaç yıl mukavemet gösterdi. Bu süre zarfında Hunlar, Ostrogotları birden fazla kez mağlup etmiş ve Got yerleşimlerini yağmalamışlardı. 375'te,²⁰⁰ Ermanaric'in çıkar yol bulamayıp intihar etmesiyle Ostrogotların direnci tamamen kırıldı ve Hunların zaferi kesinleşti.

Ostrogotlar, Ermanaric'in ölümü üzerine Hun hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldılar. Hunlar, Ermanaric'in yerine Ostrogotların başına Ammianus'a göre, Vithimer'i; Iordanes'e göre ise, Vinitharius'u²⁰¹ geçirdiler. Vithimer ve Vinitharius aynı kişi olmalıdır; bunun aksini düşünmemiz için geçerli bir sebep

¹⁹⁶Flavius Renatus, Hun ve Alanlar gibi Gotların da süvari birliklerinin olduğunu belirtmektedir. Bkz, Flavius Renatus, *De Re Militari*, I.20.

¹⁹⁷Hunların binicilik ve yay kullanmadaki üstünlüklerine dair bkz, Flavius Renatus, *De Re Militari*, 3.26; Iordanes, *Getica*, 128.

¹⁹⁸Flavius Renatus, *De Re Militari*, I.20.

¹⁹⁹Hunların Alanların teslim olmasından sonra, muhtemelen 371-372'de, Ostrogotları hedef aldıkları düşünülebilir. Ancak, kaynak bilgisinin yetersizliğinden dolayı kesin bir tarih vermek mümkün değildir.

²⁰⁰Burns, 1984: 37.

²⁰¹Vinitharius adı, Veneth fatihi-galibi anlamına gelmektedir. Bkz, Burns, 1984: 38; Bóna, 1991: 12. Bu isim Vithimer'e, Ermanaric döneminde Venethlere karşı kazanılan bir zafer anısına verilmiş olmalıdır.

bulunmamaktadır.²⁰² Bu kralın akıbetine dair Ammianus ve Iordanes'deki kayıtlar, birbirleriyle uyumludur. Ammianus'un aksine Iordanes, kralın faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır.

Ermanaric'in kardeşi Vultuuf'un torunu olan Vinitharius,²⁰³ Ostrogot baskısından kurtulmayı deneyen Antları mağlup ettikten sonra Hun egemenliği aleyhinde harekete geçti. Kralın bu teşebbüsü, Amal soyluları tarafından sahiplenilmedi. Ermanaric'in oğlu Hunimund,²⁰⁴ Balamir'e sadık kalmayı tercih etti. Ostrogotların büyük kısmı Hunimund'un, dolayısıyla Hunların safında yer aldılar. Balamir, Vinitharius'a karşı Hunimund ile ittifak oluşturdu. Hunimund ve oğlu Gesimund, Balamir'in hizmetinde Vinitharius'a karşı harekete geçtiler.²⁰⁵ Buna karşılık Vinitharius, Hunlardan bir kütleyi, ücretli asker olarak hizmetine aldı.²⁰⁶ Vinitharius'un yanında yer alan bu Hunların Balamir idaresiyle ters düşmüş kabilelerden meydana geldiği düşünülebilir. Bazı Hun kütlelerinin bu vakıadan sonra da ücretli asker olarak hizmet verdiklerine şahit olmaktadır.

Vinitharius, Hunlara karşı ilk iki çarpışmada üstünlük elde etmeyi başardı. Üçüncü karşılaşma, 376'da, Dinyeper ve Dinyester nehirleri arasında bulunan Erac Nehri'nde²⁰⁷ gerçekleşti ve mücadelenin kaderi tayin edildi. Balamir, Vinitharius'u alnına sapladığı bir okla öldürdü. Böylece, Vinitharius'un bir yıl kadar süren idaresi son buldu. Balamir, Hunimund'u kral olarak atayarak Ostrogotların sadakatini garanti altına aldı.²⁰⁸

Iordanes'in belirttiğine göre, Hunlara bağılılıkla hizmet eden Hunimund, Süevlere karşı savaştı. Hunimund'un ölümü üzerine yerine oğlu Thorismund geçti. Thorismund, Gepidlere karşı zafer kazandı, ancak bir çarpışma esnasında atından düşerek öldü. Thorismund'tan sonra Ostrogotların başına kırk yıl boyunca bir kral geçmedi. Bu durumu Iordanes, Ostrogotların Thorismund'a duydukları saygıyla

²⁰²Burns, 1984: 38; Bóna, 1991: 12.

²⁰³Iordanes, *Getica*, 79.

²⁰⁴Hunimund adı, Hun hâkimiyetini kabul eden veya Hunlar tarafından korunan anlamına gelmektedir. Bkz, Váczy, P. (1982). Hunlar Avrupa'da. Gy. Németh (Edt.). (Çev. Ş. Baştav). *Attila ve Hunlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 58; Bóna, 1991: 12; Sinor, 2014: 249.

²⁰⁵Iordanes, *Getica*, 246-248.

²⁰⁶Ammianus, *Res Gesteae*, XXXI.III.3.

²⁰⁷Iordanes'in Erac olarak adlandırdığı nehrin Güney Ukrayna'da, Dinyeper ve Dinyester nehirleri arasında yer aldığı düşünülmektedir. Bkz, Thompson, 2012: 40; Bóna, 1991: 12.

²⁰⁸Iordanes, *Getica*, 249.

açıklamaya çalışmaktadır. Ostrogotların iki nesil süren yasları, Thorismund'un kuzeni Vandalarius'un oğlu Vidimer'in tahta oturmasıyla son bulacaktır.²⁰⁹

Hunimund'un Pannonia'nın kuzeyinde oturan Süevlerle; Thorismund'un ise, Karpat havzasındaki Gepidlerle savaşı, Ostrogotların Hun hizmetindeki rollerini açıklamak açısından önemlidir. Hunimund döneminden itibaren Ostrogotlar, Hunların piyade birlikleri olarak hizmet etmişlerdir. Özellikle Attila döneminde, Vidimer liderliğindeki Ostrogotlar, Hun imparatorluk ordusunda, birden çok muharebede vazife almışlardır. Ostrogotlar gibi Gepidler de Hun imparatorluk kuvvetlerinin piyade kolunda hizmet vermişlerdir. Kralları Ardaric, Attila'nın en önde gelen yardımcılarında olacaktır. Thorismund'un ölümü üzerine Ostrogot tahtının bir süre boş kalması, Hunların tasarrufu olmalıdır. Iordanes'in anlatısı, bu durumun üzerini örtme çabasıdır. Vidimer'in tahta çıkışı, Amal Hanedanı iktidarının devam ettiğini göstermektedir. Hunlar, Amal Hanedanını ortadan kaldırma yoluna gitmemişler, sadece bir müddet Ostrogot tahtını boş bırakmışlardır.

Ammianus'un kaydına göre, Vithimer'in ölümü üzerine oğlu Videric, Hun hâkimiyetini kabul etmeyen Ostrogotların başına geçti. Videric'in yaşının küçük olmasından dolayı askerî idareyi Alatheus ve Saphrax üstlendiler. Alatheus ve Saphrax, cesaretleri sınanmış tecrübeli komutanlardı. Videric'e bağlı Ostrogotlar, Hunlara karşı mücadeleyi sürdürmek yerine batı istikametinde çekilmeyi tercih ettiler. Dinyester Nehri'ne ulaşarak Vizigotlara sığındılar.²¹⁰ Alan kökenli olduğu düşünülen Saphrax,²¹¹ Ostrogotlarla kader birliği yapan Alan kabilelerinin lideri olmalıdır. Vinitharius'a ücretli asker olarak hizmet veren Hunlar, Videric'in hizmetine girmiş olabilir, ancak bunu kanıtlayacak bir veri bulunmamaktadır. Belki de Saphrax, Alan ve Hun süvarilerinin komutanlığını üstlenmiştir.

Sonuç olarak, Hunlar, 370'lerin başında, Volga ve Don Nehirleri arasındaki Alan yurdunu ele geçirmişlerdir. Alan kabilelerinin ekseriyeti Hun hâkimiyetini kabul etmiştir. Tahakkümü reddeden Alanlar, Ostrogotlara sığınmışlardır. Ostrogot Kralı Ermanaric, Herul ve Venethler karşısında kazandığı zaferlerin etkisiyle Hunlara karşı koyabileceğini düşünmüştür. Ermanaric'in Ostrogotları, Balamir liderliğindeki Hunlara karşı bir müddet direnmişlerdir. 375'te, Ermanaric'in intihar

²⁰⁹Iordanes, *Getica*, 250-251.

²¹⁰Ammianus, *Res Gestae*, 31.3.3.

²¹¹Bachrach, 1973: 26; Maenchen-Helfen, 1973: 22

etmesiyle Ostrogotlar, Hun egemenliğine girmişlerdir. Hunlar, Ostrogot tahtına Vithimer'i, diğer adıyla Vinitharius'u geçirmişlerdir.

Antlara karşı kazandığı başarıyla özgüven tazeleyen Vithimer, Hun tahakkümünden kurtulmayı denemiştir. Kralın bu teşebbüsü, Amal soyluları nazarında karşılık görmemiş; Ermanaric'in oğlu Hunimund, Hunlara sadık kalmıştır. Çaresiz kalan Vithimer, ordusunu güçlendirmek adına Hun kabilelerinden ücretli asker temin etmiştir. 376'da, Erac Nehri Muharebesinde, Balamir, Vithimer'i ortadan kaldırmıştır. Hunlarla uzlaşamayacağını düşünen Ostrogot ve Alan kuvvetleri, Vithimer'in oğlu Videric liderliğinde Vizigotlara sığınmışlardır. Hunimund idaresindeki Ostrogotlar, Hunların mutlak hâkimiyetini kabul etmişlerdir. Hunlar, Hunimund'tan sonra Ostrogot tahtına Thorismund'u oturtmuşlardır. Hunimund ve Thorismund döneminde Ostrogotlar, Süev ve Gepidlere karşı Hun hizmetinde savaşmışlardır. Thorismund'un ölümü üzerine Hunlar, Ostrogot tahtına bir müddet herhangi bir Amal soylusunu atamamışlardır. Ostrogot ülkesinin zaptıyla Hunlar, Volga'dan Dinyester'e kadar uzanan sahanın yegâne hâkimi olmuşlardır.

4.2. Hun-Vizigot Savaşı

Vizigot Kralı Athanaric, Doğu Roma'ya karşı kanlı bir savaş yürütmüş ve 369'da, İmparator Valens'i (364-378) antlaşma yapmaya mecbur bırakmıştı. 370'lerin başında, Fritigern'in krallığı ele geçirme teşebbüsünü bastırmıştı. Ancak, Valens'in Fritigern'i desteklemesi, Athanaric'i zor duruma sokmuş ve Vizigotların kargaşaya sürüklenmesine sebebiyet vermişti. Vizigotlar, sadece siyaseten değil, inanç temelli olarak da iki cepheye ayrılmışlardı. Athanaric Pagan Vizigotların; Fritigern ise Arian Vizigotların desteğini alıyordu.²¹² Bu olumsuz şartlar altında hüküm süren Athanaric, Hun saldırıları karşısında Ostrogotları kaderlerine terk etmişti. Ne Ermanaric, ne de Vithimer, Athanaric'ten herhangi bir yardım görmemişti. Bu sebeple Athanaric'in Videric'e bağlı Ostrogotları ülkesine kabulü, olası bir Hun saldırısı karşısında ordusunu güçlendirme amacına hizmet ediyordu. Saphrax'ın varlığı göz önünde bulundurulduğunda, Vizigotlara sığınan Ostrogotlar

²¹²Bóna, 1991: 9; Kelly, C. (2016). *Attila: Hunlar ve Roma İmparatorluğunun Çöküşü*. (Çev. T. Kaçar). İstanbul: Alfa Yayınları, 20-21.

arasında Alanların da yer aldığı anlaşılmaktadır. Böylece Athanaric'in Vizigotları, Ostrogot ve Alan kuvvetleriyle desteklenmiş oluyordu.

Videric'i takip eden Hunlar, Vizigot sınırına dayanmışlardı. Athanaric'in zamanı kısıtlıydı, ancak teslim olmayı düşünmüyordu; maksadı Romalılara karşı olduğu gibi Hunlara karşı da başarıyla savaşıyordu. Athanaric, merkezî kuvvetlerini hızla topladı ve Vizigot kabilelerini Hunlara karşı savaşa çağırdı. Vakit kaybetmek istemeyen Athanaric, mevcut güçleriyle Dinyester Nehrine doğru harekete geçti. Nehrin batı yakasında bulunan stratejik bir mevkiye ordugâhını kurdu ve savunma pozisyonu aldı. Munderich ve Lagarimanus komutasındaki öncü birlikleri, Dinyester'in doğusuna gönderdi. Öncü kuvvetler, nehrin otuz kilometre ötesine ilerleyecek ve Hun ordusu tespit edildiğinde ordugâha haber verecekti, ancak Athanaric'in planı sekteye uğradı. Hunlar, öncü birlikleri atlatmayı başardılar; gece ay ışığından faydalanarak nehrin sığ bir noktasından karşı kıyıya geçtiler ve hızla Vizigot kuvvetlerine saldırdılar. Beklenmeyen bu Hun taarruzu karşısında Vizigotlar, savunma pozisyonunu koruyamadılar; Athanaric çareyi dağlık bir alana çekilmekte buldu.²¹³

Dinyester Muharebesi, Hunların mutlak zaferiyle neticelenmiştir. Bu zafer, Hun süvarilerinin Dinyester'i aşp Ermanaric'in ordugâhını ok yağmuruna tutmalarıyla kazanılmıştı. Atların nehri yüzerek aşmaları, Vizigotlar için beklenmeyen bir eylemdi. Bu vakıadan beş yüzyıl sonra Macarlar, aynı yöntemi Lombard ve Franklara karşı uygulamışlardır. 24 Eylül 899'da, Macar süvarileri, İtalya'daki Brenta Nehri'ni akıntıya karşı geçerek Lombard Kralı I. Berengar'ı bozguna uğratmışlardır. Macar süvarileri, 4-5 Temmuz 907 gecesi, Hun süvarileri gibi ay ışığı altında, Tuna Nehri'ni aşarak Pressburg Muharebesinde, Luitpold kumandasındaki Frank ordusunu imha etmişlerdir. Bu zaferlerden takriben iki buçuk asır sonra, 11 Nisan 1241'de, Moğol süvarileri, Sajó Nehri'ni geçerek Macar Kralı IV. Béla'nın ordusuna ani bir saldırı düzenlemişlerdir. Athanaric gibi savaş alanını terk eden IV. Béla, ormanlık bir alana kaçarak canını kurtarmıştır.²¹⁴ Görüldüğü üzere, nehrin süvariler tarafından aşılması, düşmanı hazırlıksız yakalayan bir teşebbüstür ve bu sebeple kolay bir zafere yol açmaktadır. Geçmişte bu stratejisi uygulayan bir kavmin kralı olan IV. Béla, Moğol süvarilerinin nehri aşarak

²¹³Ammianus, *Res Gestae*, XXXI.III.4-7.

²¹⁴Bóna, 1991: 10-11.

ordugâhına baskın verebileceklerini akıl edememiştir. Dolayısıyla Athanaric'in böyle bir saldırıyı beklememesi gayet tabidir.

Athanaric, Dinyester Muharebesinden sonra güneye çekildi ve 376'da, Prut ve Tuna nehirleri arasındaki bölgede, Germen Taifal kavminin topraklarının kenarından geçen bir savunma hattı inşa ettirmeye başladı. Hazırlıklar tamamlanmadan Hun saldırısı gerçekleşti ve Vizigot ordusu bir kez daha dağıldı. Athanaric canını kurtarmak amacıyla ordusunu terk ederek kaçtı. Ganimetin cazibesine kapılan Hunlar, Athanaric ve Vizigot kuvvetlerini takip etmediler. Böylece Vizigot ordusu imha edilmekten kurtulmuş oldu. Bu iki mağlubiyet, Vizigot kabileleri arasında hızla yayıldı; Athanaric'in saygınlığını yok oldu. Athanaric'in eski rakibi Fritigern, Vizigotların liderliğini üstlendi. Fritiger'i izleyen Vizigotlar, Hunlara karşı savaşı sürdürmek yerine canlarını kurtarmanın derdine düşerek Doğu Roma hududuna, yani Tuna Nehri'ne doğru harekete geçtiler. Taifallar da Fritigern'in Vizigotlarını takip ettiler.²¹⁵

Hunlara üst üste mağlup olarak itibarını kaybeden Athanaric, kendisini takip etmekten vazgeçmeyen Vizigotlarla birlikte Caucaland'a, yani Banat veya Transilvanya'nın²¹⁶ dağlık kesimine çekildi.²¹⁷ Burada takriben dört-beş yıl kaçak hayatı yaşayan Athanaric, Doğu Roma İmparatoru I. Theodosius (379-392) döneminde tekrar ortaya çıktı. I. Theodosius, Athanaric ile ittifak kurdu; İstanbul'a gelmesi için davette bulundu. 381'de, Athanaric, İstanbul'a ulaştı ve burada birkaç ay geçirdikten sonra öldü. I. Theodosius, Athanaric'e krallara yaraşır bir cenaze merasimi tertip etti. Bunun karşılığı olarak Athanaric'e bağlı Vizigot kuvvetleri, I. Theodosius'un hizmetine girdiler.²¹⁸

Ammianus ve Iordanes dışındaki müverrihlerin Hun-Got savaşlarına dair kayıtları, oldukça cılız bilgiler sunmaktadır. Eunapius'a göre, Hunlar, Gotları mağlup etmiş ve kuvvetlerini imha etmişlerdir. Hunların eline geçen Gotlar, kadın ve çocuklar dâhil katledilmişlerdir. Gotların bu vahşet karşısında kaçmaktan başka çareleri kalmamıştır.²¹⁹ Sozomenus, Hunların Gotlara karşı ilk saldırılarının az

²¹⁵Ammianus, *Res Gesteae*, XXXI.III.7.

²¹⁶Caucaland'ın coğrafi karşılığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu bölge, Maenchen-Helfen'e göre, Banat; Bóna'ya göre ise, Transilvanya'dır. Bkz, Maenchen-Helfen, 1973: 26; Bóna, 1991: 11.

²¹⁷Ammianus, *Res Gesteae*, XXXI.IV.13.

²¹⁸Iordanes, *Getica*, 142-145.

²¹⁹Eunapius, *Fragman* 42.

sayıdaki birlikler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu akınlardan sonra güçlü bir orduyla harekete geçen Hunlar, Gotları mağlup ederek ülkelerini ele geçirmiş ve insanları yurtlarından etmişlerdir.²²⁰ Hieronymus, Orosius, Philostorgius ve Sokrates'in kayıtları ise, aynı bilginin tekrarıdır: Hunlar, Gotları mağlup ederek ülkelerinden sürdüler.²²¹

Sozomenus'un belirttiği iki aşamalı Hun saldırısı, Ostrogotlara karşı gerçekleştirilmiş olmalıdır, ancak buradaki hedefin Vizigotlar olduğu da düşünülebilir.²²² Eunapius'un Hunların Got ordularını imha ettiği ve insanları katlettiğine dair kaydı, açıklanmaya muhtaçtır. Kayıttaki Gotlar ile Ostrogot ve Vizigotlar kastediliyor olmalıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Hunların Ermanaric'in ordusunu büyük ölçüde yok ettikleri kabul edilebilir. Ancak, Vizigot kuvvetlerinin imha edilmediği kesin olarak bilinmektedir. Şayet Eunapius'un dediği gibi, Gotlar kadın ve çocuk ayırt edilmeksizin katledilmiş olsaydı Ostrogotlar, Hun hâkimiyetine karşı topyekûn harekete geçerlerdi, ancak bunun aksi gerçekleşti. Vinitharius'un başkaldırısında, Hunimund'a bağlı Ostrogotlar, Hunları destekledi. Hunimund ve Thorismund idaresinde Ostrogotlar, Hunlara sadakatle hizmet ettiler. Muhtemelen Thorismund'un Gepidlerle mücadelesi, Hunların faydasına bir eylemdi. Eunapius'un Hunların önünden kaçtıklarını belirttiği Gotlar, Fritiger'i takip eden Vizigotlar ve belki de Videric'e bağlı Ostrogotlardı. Bu Gotlar, geleceklerini Doğu Roma'da aramaya karar vermişlerdi. Eunapius'un kaydından anlamamız gereken Hunların Gotların dirayetini kırmak amacıyla şiddet gösterilerine başvurma yoluna gittikleri olmalıdır. Hunlar, Alanların mukavemetini kırmak için de aynı yolu kullanmışlardı. Ve bu yöntem, Hunlar dışındaki halklar tarafından da uygulanmaktaydı.

Sonuç olarak, Vizigotların kargaşa yıllarında Hunlar, Ostrogotları hedef almışlardır. Athanaric, Hun saldırıları karşısında Ermanaric ve Vithimer'e herhangi bir destek vermemiştir. 376'da, Videric'e bağlı Ostrogotlar, Hunların elinden kurtularak Vizigotlara sığınmışlardır. Athanaric, Hun tehdidi karşısında saflarını güçlendirmek adına Videric'i ülkesine kabul etmiştir. Savaşın kaçınılmaz olduğunu

²²⁰Sozomenus, *Historia Ecclesiastica*, VI.37.

²²¹Hieronymus, *Chronica*, 248h; Orosius, *Historiae Adversus Paganos*, VII.XXXIII.10; Philostorgius, *Historia Ecclesiastica*, IX.17; Sokrates, *Historia Ecclesiastica*, IV.34.

²²²Bóna, Sozomenus'un kaydındaki Gotların Vizigotlar olduğunu düşünmektedir. Bkz, Bóna, 1991: 11.

düşünen Athanaric, Dinyester'in hemen batısında savunma pozisyonu almış ve nehrin doğusuna öncü birliği göndermiştir. Öncü kuvvetlerini atlatan Hun süvarileri, Dinyester'i aşarak Athanaric'in ordugâhını hedef almışlardır. Vizigot kuvvetleri, beklenmeyen bu saldırı karşısında savunma pozisyonunu koruyamayarak dağılmışlardır. Böylece Dinyester Muharebesi, Hunların zaferiyle sonuçlanmış, ancak Vizigot ordusu güneye çekilerek yok olmaktan kurtulmuştur.

Dirayetini koruyan Athanaric, Prut ve Tuna nehirleri arasında bir savunma hattı oluşturmaya başlamış, ancak Hunlara ikinci kez mağlup olmaktan kurtulamamıştır. Hun ordusunun yağmayla meşgul olması, Athanaric ve Vizigot ordusunun kaçmasına imkân tanımıştır. Vizigot kabilelerinin ekseriyeti, Fritigern liderliğinde Doğu Roma hududuna göç etmişlerdir. Taifallar da Fritigern'e bağlı Vizigotlarla birlikte hareket etmişlerdir. Athanaric'e bağlı Vizigotlar ise, Banat-Transilvanya bölgesinin dağlık kesimlerine çekilmişlerdir. Athanaric dört-beş yıl kaçak hayatı yaşadıktan sonra 381'de, I. Theodosius ile anlaşma yaparak İstanbul'a gitmiştir. Böylece Vizigot ülkesini zapt eden Hunlar, Volga Nehri'nden Tuna Nehri'ne kadar uzanan sahanın hâkimi olmuşlardır. Vizigotlar, Alan ve Ostrogotların aksine Hunların hizmetine girmemişler, talihlerini Roma İmparatorluğunda denemeyi tercih etmişlerdir.

4.3. Gotların Göçü

Fritigern liderliğindeki Vizigotların Doğu Roma'ya sığınma talepleri İmparator Valens'e (364-378) iletildi. İmparatorluk konseyi talebi kabul etti. Böylece, Doğu Roma'ya, 200 bini aşkın Got göç etti.²²³ Gotlar, Doğu Romalı idarecilerden hiçbir şekilde hoşgörü görmediler. Kısa süre içerisinde açlık baş gösterdi ve sefalet sıradan bir hal aldı. İnsanları kırılan, çocukları köle haline getirilen Vizigotlar, Fritigern'in liderliğinde ayaklandılar. Ostrogot Videric'in de desteğini alan Vizigotlar, 377'de, Trakya'daki Doğu Roma topraklarını yağmaladılar.²²⁴ 9 Ağustos 378'de, Ostragotlar tarafından desteklenen Vizigotlar, Edirne (Hadrianopolis) civarında yapılan muharebede, Doğu Roma ordusunu

²²³Thompson, 2012: 41; Ahmetbeyoğlu, 2002: 32

²²⁴Gregory, T. E. (2011). *Bizans Tarihi*. (Çev. E. Ermert). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 91; Ahmetbeyoğlu, 2002: 33.

bozguna uğrattılar; İmparator Valens savaş alanında öldü.²²⁵ Got zaferinde, Hun birliklerinin kilit rol oynadığına dair görüş, kaynak bilgisiyle desteklenememekte; bu sebeple varsayım olmaktan ileri gitmemektedir.

Doğu Roma için felaketin sonuçları ölçsüz derecede büyüktü: Ordunun önemli bir kısmı imha edilmiş ve Balkan toprakları yağmalanmıştır. Doğu Roma, ortaya çıkan Germen sorunuyla yüzyıla yakın bir süre boğuşmak zorunda kalacaktır. Gotları askeri güçle ortadan kaldırmak mümkün olmayınca İmparator I. Theodosius (379-395), 382’de, düşmanla anlaşmak zorunda kaldı. Ostrogotlar, Pannonia’ya; Vizigotlar ise, Trakya’nın kuzey kesimine yerleştirildiler. Gotlar tam bir muhtariyete, vergi muafiyetine ve savaşçılık ücretlerine sahip olacaklar; buna karşılık Doğu Roma’ya müttefik sıfatıyla askerî yardımda bulunacaklardı.²²⁶ I. Theodosius döneminde sessiz kalan Got liderleri, Doğu Roma ordusunda önemli mevkilere yükseldiler. Ancak, Theodosius’un halefi Arcadius döneminde (395-408) Vizigotlar, Alaric ve Gainas liderliğinde tekrar harekete geçeceklerdir.²²⁷

Sonuç olarak, 376’da, Hunlara mağlup olan Vizigotlar, Fritigern ve Athanaric liderliğinde iki kısma ayrılmışlardır. Athanaric’e bağlı Vizigotlar, Banat-Transilvanya bölgesinin dağlık alanlarına sığınmışlardır. Fritigern liderliğindeki Vizigotlar ise, Hunlara karşı savaşı sürdürmeyi göze alamayarak Doğu Roma hududuna yönelmiş ve Valens’ten sığınma talebinde bulunmuşlardır. İmparatorun onayıyla Vizigotlar, Tuna’yı geçerek Doğu Roma topraklarına yerleşmişlerdir. Doğu Roma’ya göç eden Got nüfusu, Vizigotlarla sınırlı kalmamış; Videric’e bağlı Ostrogotlar da aynı yolu izlemişlerdir. Mültecilerin iase ihtiyaçları, Doğu Roma tarafından karşılanamamış ve Romalı idareciler, Gotların düşkün durumlarından faydalanmışlardır Açlığa terk edilen ve aşağılanan Vizigotlar, Fritigern liderliğinde harekete geçmişlerdir. Videric’e bağlı Ostrogotlar da, Vizigotları izlemişler; 377’de, Trakya, Gotlar tarafından yağmalanmıştır. 378’de, Hadrianopolis Muharebesinde, Got kuvvetleri, Doğu Roma ordusunu bozguna uğratmış ve Valens öldürülmüştür. İmparatorun ölümü, ordunun kırılması ve Gotların Balkan topraklarını yağmalaması, Doğu Roma’da siyasi ve askeri bunalım oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren Doğu Roma’da, Germen sorunu baş göstermiştir. I. Theodosius, Gotlarla savaşmak yerine

²²⁵Ahmetbeyoğlu, 2002: 33; Gömeç, 2012: 304.

²²⁶Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 48; Gregory, 2011: 92.

²²⁷Ostrogorsky, 2011: 50; Gregory, 2011: 105.

uzlaşmayı tercih etmiştir. Anlaşmaya göre, Ostrogotlar, Pannonia'ya; Vizigotlar ise, Trakya'nın kuzey kesimine yerleştirilmişlerdir.

4.4. Uldız'ın Gainas ile Savaşı

376'daki vakıaların ardından Hunlar, yirmi yıla yakın bir süre sessiz kaldılar; belki de devletin teşkilatlanmasıyla meşgul olarak komşularını rahat bıraktılar. Hunlar, 395'te yeniden harekete geçtiler. Saldırı iki cepheli idi: Hunların bir kısmı Tuna'yı geçerek Balkanlar'dan Trakya'ya; diğer bölümü ise, Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya yöneldi. Basık ve Kursık idaresindeki Anadolu akını, merkezi Don civarında olduğu düşünülen doğu kanadı tarafından tertip edildi. Trakya'ya kadar olan toprakları tahrip eden, Romalılar'dan ziyade Gotlar üzerinde büyük bir korku uyandıran Balkan akını ise, merkezi Tuna'da olan batı kanadı tarafından organize edildi.²²⁸

Fritigern'in ölümünden sonra Vizigotların liderliğini üstlenen Alaric, halkını isyana teşvik etti. Vizigotlar, 398'de, Yunanistan'a saldırarak tahkimatı zayıf olan şehirleri ele geçirdiler. Alaric'ten bağımsız olarak, Doğu Roma ordusundaki Got ücretli askerlerinin lideri olan Gainas, 400 yılının yaz ayında İstanbul'u işgal etti. Gainas'ın şehirdeki hâkimiyeti uzun sürmedi. Halk ayaklanarak Gainas ve askerlerini şehirden kovdu. Tuna'nın kuzey kıyılarına çekilen Gainas, Hunların batı kanadı idarecisi Uldız tarafından ortadan kaldırdı. Uldız, Gainas'ın kesik başını 3 Ocak 401'de, yeni yıl armağanı olarak İmparator Arcadius'a gönderdi. Gainas'ın akıbeti Alaric'i harekete geçirdi; 401'de, Batı Roma'ya bağlı İtalya, Vizigot işgaline sahne oldu. Pannonia bölgesindeki Hun-Alan birliklerinin desteğini alan Batı Roma Başkomutanı Stilicho, 402'de, Alarik'i püskürmeyi başardı.²²⁹

Sonuç olarak, Hunlar, Vizigotları mağlup etmelerinden yirmi yıl sonra, 395'te, tekrar harekete geçmişlerdir. Tuna'yı aşan Hunlar, Doğu Roma'nın Balkanlardaki topraklarını tahrip etmişler; bu askeri harekât, bölgede oturan Gotlar üzerinde korku yaratmıştır. Hunların bu faaliyetinden kısa süre sonra 398'de, Alaric, Yunanistan'daki korumasız şehirleri yağmalamıştır. 400'de, Gainas, İstanbul'u işgal etmiş, ancak halkın özverisiyle şehirden kovulmuştur. Gainas ve sağ kalan

²²⁸Thompson, 2012: 43-45; Ahmetbeyoğlu, 2002: 42-45; Gömeç, 2012: 307-309.

²²⁹Ostrogosky, 2011: 50; Gregory, 2011: 105; Ahmetbeyoğlu, 2002: 46.

askerleri, Tuna'nın kuzeyine çekilmek zorunda kalmışlardır. Böylece Hunların etki alanına girmişlerdir. Hun lideri Uldız, bu duruma seyirci kalmamış; Gainas ve ordusu imha edilmiştir. Gainas'ın kesilen başı, 3 Ocak 401'de, Arcadius'a gönderilmiştir.

4.5. Vandal, Süev ve Alanların Göçü ve Batı Roma-Hun İttifakının Radagais ile Savaşı

Gainas'ın Uldız tarafından ortadan kaldırılmasının akabinde, Karpatlar'da genel bir panik durumu ortaya çıktı. Hun hâkimiyetindeki Ostrogotlar, Vandal, Süev ve Gepidlere saldırdılar. Ostrogotları harekete geçiren Hunlar idi. Neticede, Gotların göçünden sonra, Avrupa'daki ikinci büyük kavimler hareketi gerçekleşti; Batı Roma toprakları Germen ve Sarmat halklarının saldırısına uğradı. Tuna bölgesindeki Sarmat toplulukları, Batı Roma topraklarına kaçmak zorunda kaldılar. 401-405 yılları arasında, Vandal, Süev ve Alanlar, Ren Nehrine kadar ilerlediler. Bu göç hareketi, Ren çevresinde oturan Burgund ve Frankları da etkilemişti.²³⁰

Tuna'nın batı kesiminde kalan Got ve Sarmatların liderliğine yükselen Radagais, İtalya'da müthiş bir tahribat yarattı. Radagais'in ordularını durduramayan Stilicho, Uldız'dan yardım istedi. Hunlar, para ve savaş ganimetinden pay karşılığı Batı Roma ile anlaştılar. Ağustos 406'da, Stilicho, Radagais'in ordusunu Floransa yakınlarında mağlup etti. Radagais idam edildi; askerleri köle oldu.²³¹

Batı Roma ordularının Radagais ile meşgul olmasını fırsat bilen Vandal, Süev ve Alanlar, Aralık 406'da, Ren'i geçerek Galya'yı işgal ettiler. Nehri aşmadan önce Franklarla yüzleşen Vandallar, 20 bine yakın kayıp vermişlerdi. Ancak, müttefik Vandal, Süev ve Alan kuvvetleri, Frankları püskürtmeyi başarmışlardı. 409'da, Vandal, Süev ve Alanlar, İspanya'yı zapt ederek bağımsız krallıklar teşkil ettiler. İspanya'nın kuzey batısında Süev Krallığı; Portekiz'de Alan Krallığı; İspanya'nın kalan kısmında ise, Vandal Krallığı ortaya çıktı. Vandallar kısa süre içerisinde Kuzey Afrika'nın da sahibi oldular.²³²

Radagais'in İtalya'ya saldırısı ve Galya'nın Vandal, Süev ve Alanlar tarafından istilasısı, Hun baskısı neticesinde gerçekleşmiştir. İspanya'nın işgali ise,

²³⁰Thompson, 2012: 45; Ahmetbeyoğlu, 2002: 47; Gömeç, 2012: 310.

²³¹Thompson, 2012: 45; Ahmetbeyoğlu, 2002: 47; Gömeç, 2012: 311.

²³²Ahmetbeyoğlu, 2002: 48; Gömeç, 2012: 313.

Batı Roma ordularının Galya'ya kaydırılmasıyla alakalı görülmektedir.²³³ Uldız'ın Attila'nın iktidarının son yıllarına kadar takip edilecek olan Hun dış politikasının esaslarını tayin ettiği varsayılmaktadır. Buna göre, Hunlar, Doğu Roma'yı baskı altında tutacak, Batı Roma ile ise, olumlu ilişkiler geliştireceklerdir. Buradaki maksat, Doğu Roma'nın sindirilmesi; Batı Roma'nın ise, Germen kavimlerine karşı müttefik kılınması idi.²³⁴

Germen yardımcı kuvvetlerinden Scirlerle birlikte 408'de, Tuna'yı geçen Uldız, nehrin güneyinde bazı köprübaşlarını tutmak suretiyle Doğu Roma'ya Hun tehdidinin eksilmediğini gösterdi. Hatta barış görüşmeleri için gönderilen Doğu Roma'nın Trakya Genel Valisini geniş çaplı bir işgal faaliyetiyle tehdit etti.²³⁵ Ancak Uldız'ın başarısı detayları bilinmeyen bir mağlubiyetle gölgelendi; bu vakıya dair kesin olan bilgi, Scirlerin Doğu Roma tarafından esir edilmesidir. Uldız'ın akıbeti ise, bilinmemektedir.²³⁶

Vizigot Kralı Alaric, 408, 409 ve 410'da, Roma şehrine üç saldırı düzenledi. İlk iki teşebbüsü anlaşmayla neticelendi, ancak sonuncusunda uzlaşma yolu bulunamadı. Alaric, Roma'yı çevreleyen surları yıktı; kendini şehrin efendisi ilan etti. Alaric'in Roma'yı işgalinde Stilicho'nun ölümü etkili olmuştu. Ayrıca Alaric, 408'de elde ettiği ganimetin büyük kısmını Hunlara vererek arkasını sağlama almıştı.²³⁷ Alaric'in Roma üzerindeki hâkimiyeti uzun sürmedi. Kuzey Afrika'yı işgal etme amacıyla olan Alaric, Güney İtalya'daki bataklıklarda yakalandığı bir hastalık sonucunda öldü. Yerine kayınbiraderi Athaulf geçti. Athaulf, Batı Roma ile anlaşarak kuzeybatıya yöneldi. 412'de, Galya'yı işgal etti; akabinde Kuzey İspanya'nın büyük kısmını Vandalların elinden alarak Vizigot Krallığı'na dâhil etti.²³⁸ Vizigotlar, Güney Galya'yı ele geçirirken, Burgund ve Franklar Ren'i geçmeye başlamışlardı. Burgund ve Franklar, Kuzey Galya'yı işgale koyuldular. Nüfusları 80 bin kişiden oluşan Burgundlar, Worms merkezli yeni bir krallık tesis ettiler.²³⁹

²³³Ahmetbeyoğlu, 2002: 48.

²³⁴Kafesoğlu, İ. (2010). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 73-74.

²³⁵Kafesoğlu, 2010: 74; Ahmetbeyoğlu, 2002: 49.

²³⁶Váczy, 1982: 76; Thompson, 2012: 46, 247.

²³⁷Ahmetbeyoğlu, 2002: 50-51.

²³⁸Ahmetbeyoğlu, 2002: 52.

²³⁹Thompson, 2012: 88

Sonuç olarak, Uldız liderliğindeki Hunlar, 401’de, Got lideri Gainas’ı mağlup ederek öldürmüşlerdir. Akabinde Hunlar, egemenlikleri altında bulunan Ostrogotları, Vandal, Süev ve Gepidlere karşı harekete geçirmişlerdir. Hun ve Ostrogot saldırıları karşısında tutunamayan Vandal ve Süevler, Alanların da katılımıyla 401-405’te, Ren’e kadar ilerlemişlerdir. Böylece, Gotlardan sonra, ikinci büyük Germen göçü gerçekleşmiştir. Bu göç hareketi, Batı Roma topraklarındaki düzeni sarsmış ve Ren dolaylarındaki Frank ve Burgundların huzurunu kaçırmıştır. Gepidler, göç etmeyerek Hun hâkimiyetinde kalmışlardır. Bu sırada, Got ve Sarmatlardan oluşan kuvvetlerin başına geçen Radagais, İtalya’yı hedef almıştır. Batı Roma, Radagais’e karşı Uldız ile ittifak tesis etmek zorunda kalmıştır. Hun birlikleriyle desteklenen Batı Roma ordusu, Ağustos 406’da, Radagais’i ortadan kaldırmıştır. Batı Roma ordularının Radagais ile meşgul olmaları, Galya’nın açık hedef haline gelmesine sebebiyet vermiştir. Bu fırsatı değerlendiren Vandal, Süev ve Alanlar, Aralık 406’da, Galya’yı işgal etmişlerdir. Vandallar, Ren’i geçerken Frankların saldırısına uğrayarak ağır zayıatlar vermişlerdir. Vandal, Süev ve Alanlar, Galya’da üç yıl kaldıktan sonra İspanya’ya yönelmişlerdir. 409’da, İspanya işgal edilmiş ve bölgede Vandal, Süev ve Alan krallıkları kurulmuştur. Batı Roma topraklarında bu yıkım yaşanırken Uldız, Scirlerin de katılımıyla Doğu Roma’ya saldırmıştır. Uldız’ın zaferle başlayan harekâtı yenilgiyle neticelenmiş; Scir kuvvetlerinin ekseriyeti, Doğu Roma tarafından esir edilmiştir. Alaric, bir dizi kuşatmanın akabinde 410’da, Roma’yı işgal etmiş, ancak İtalya’nın güneyinde ansızın ölerek yerini Athaulf’a bırakmıştır. Batı Roma ile anlaşılan Athaulf, İtalya’yı terk etmiş ve 412’de, Vizigotları Güney Galya’ya götürmüştür. Bu esnada, Burgund ve Franklar, Ren’i geçerek Kuzey Galya’yı işgale koyulmuşlardır.

4.6. Batı Roma-Hun İttifakının Burgund ve Vizigotlar ile Savaşı

422 yılına gelindiğinde Hun tahtında Rua bulunuyordu. Rua’nın Oktar, Aybars ve Muncuk adlı kardeşleri de Hun İmparatorluğu idaresinde rol üstleniyorlardı. Bleda ve Attila’nın babası olan Muncuk, erken yaşta vefat etmişti. Aybars, doğu kanadı komutanı; Oktar ise, batı kanadı idi.²⁴⁰ Flavius Aetius’un Rua ile kurduğu dostluk, Batı Roma’yı Germen saldırılarına karşı koruyordu. Hun

²⁴⁰Kafesoğlu, 2010: 75; Ahmetbeyoğlu, 2002: 53.

birlikleri, Galya'nın Germenlere karşı müdafaasında rol oynadılar. 425'te, Areles'e saldıran Vizigotlar geri püskürtüldü. 428'de, Galya'nın kuzeyini yağmalayan Ripuar Frankları, Ren'in karşı kıyılarına sürüldü. 429-430'da, Oktar, Ren'in sol kıyısında yaşayan Burgundlara saldırdı. Savaş Hunların aleyhinde neticelendi ve Oktar öldü. 433'te, Vizigotlara karşı giriştiği savaşta Aetius, bir kez daha Hunları yardıma çağırdı.²⁴¹

Dış siyasette Uldız'ın belirlediği politikayı tatbik eden Rua, Doğu Roma'yı baskı altında tutmuş, Batı Roma ile ise, olumlu ilişkileri devam ettirmiştir. Rua, Balkan Seferi (422) ile Doğu Roma'yı yıllık vergiye bağlamıştı. Yapılan antlaşmaya göre, Doğu Roma, Hunlara 350 libre altın ödeyecektir.²⁴² Doğu Roma ile yapılan barış görüşmeleri esnasında 434'te, Rua öldü; Hun idaresini Bleda ve Attila üstlendiler. 445'e kadar, hukukî olarak Bleda'nın imparatorluk tahtında oturduğu varsayılmaktadır, ancak kesin olan şey, üstün vasıflarından dolayı fiili idarenin Attila'nın elinde olduğudur. Doğu Roma ile yürütülen barış görüşmeleri, Attila tarafından neticelendirildi ve 435'te, Margus Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre, Doğu Roma'nın Hunlara ödediği yıllık vergi, 700 libre altına yükseltilmiştir.²⁴³

Bleda ve Attila'nın Rua'dan devraldığı imparatorluk, Kafkaslardan Ren Nehri'ne kadar uzanıyordu.²⁴⁴ İdarî merkez, Orta Tuna bölgesinde idi. Tuna'nın batısındaki Ostrogotlar ve nehrin doğusundaki Gepidler, nüfus gücü olarak Hunları gölgede bırakıyorlardı. Ostrogotlar ve Gepidler, Hun hâkimiyetinde bulunmalarına rağmen, kendi krallarını seçebiliyorlardı. Bu iki Germen kavmi, iç işlerinde serbest, dış işlerinde ise, Hunlara bağlıydılar. Belirli bir vergi ödüyor ve Hun ordusuna asker gönderiyorlardı. Ren civarındaki Alaman, Burgund ve Ripuar Frankları, Hun baskısını derinden hissediyorlardı, ancak bu Germen kavimlerinin imparatorluğa karşı sorumlulukları, tam olarak bilinmemektedir.²⁴⁵

437'de, Hunlar, Aetius'un teşvikinin de etkisiyle Burgundlara saldırdılar. Necker Nehri kıyılarında gerçekleşen muharebede, Kral Gundahar da dâhil olmak üzere 20 bin Burgund öldürüldü; Worms merkezli Burgund Krallığı ortadan

²⁴¹Ahmetbeyoğlu, 2002: 57.

²⁴²Kafesoğlu, 2010: 75; Ahmetbeyoğlu, 2002: 59.

²⁴³Ahmetbeyoğlu, 2002: 60-62.

²⁴⁴Vásary, I. (2007). *Eski İç Asya'nın Tarihi*. (Çev. İsmail Doğan). İstanbul: Ötüken Neşriyat. 87; Kafesoğlu, 2010: 77.

²⁴⁵Ahmetbeyoğlu, 2002: 63.

kaldırıldı. Sağ kalan Burgundlar, Aetius'un insafına kalmışlardı. Burgund ordusunun neredeyse imha edildiği bu muharebe, Nibelungen destanına konu teşkil etmiştir.²⁴⁶

Hunlar, Batı Roma'nın Galya'daki ikinci askerî komutanı Literius'un Vizigotlara karşı giriştiği mücadeleye de yardımcı kuvvet gönderdiler. Hun birliklerinin desteğiyle Literius, 437'de, Vizigot Kralı I. Theodoric'in kuşatma çemberini yardı ve Narbonne şehrini kurtardı. Vizigotlar, 438'de, başkentleri Toulouse'a kadar geri sürüldüler. 439'da, Hun kuvvetlerinin geri çekilmesiyle Theodoric, Batı Roma'ya karşı bağımsızlığını muhafaza edebildi. Aynı yıl, Kral Gaiseric liderliğindeki Vandallar, Kartaca'yı ele geçirdiler ve kısa süre içerisinde Kuzey Afrika'ya hâkim olarak hem Batı Roma, hem de Doğu Roma dış politikasının ana gündemlerinden biri haline geldiler.²⁴⁷

Sonuç olarak, Rua döneminde Hunlar, Germen kavimlerine karşı Batı Roma'ya askeri yardımda bulunmuşlardır. Rua ile yakın ilişkileri bulunan Aetius, 425'te, Vizigotları; 428'de, Ripuar Franklarını mağlup etmiştir. 429-430'da, Hunlar, Burgundlara saldırmış, ancak bir müspet bir sonuç alınamamış ve Rua'nın kardeşi Oktar, bir çarpışma esnasında öldürülmüştür. 422'de, Doğu Roma'yı vergiye bağlayan Rua, 434'te ölmüş; yerine yeğenleri Bleda ve Attila geçmiştir. 435'te, Bleda ve Attila, Doğu Roma ile yeni bir antlaşma imzalamış ve Rua döneminde elde edilen kazanımları genişletmişlerdir. Bu dönemde, Hunların merkezi Orta Tuna bölgesindedir; imparatorluk sınırları Kafkaslardan Ren'e kadar uzanmaktadır. Tuna bölgesinde oturan Ostrogot ve Gepidler, Hun egemenliğinde yaşıyor ve imparatorluğa karşı askeri ve ekonomik yükümlülüklerini yerine getiriyorlardı. 437'de, Hunlar, Burgundlara saldırmışlardır. 430'daki mağlubiyetin intikamı alınmış; Kral Gundahar ve ordusu imha edilmiştir. Hunlar, 437-438'de, Batı Roma'nın yanında Vizigotlara karşı savaşmışlardır. I. Theodoric, başkent Toulouse'a çekilerek burada tutunmuştur. Bu esnada, 438'de, Gaiseric, Kartaca'yı işgal etmiş; akabinde tüm Kuzey Afrika'ya egemen olmuştur. 445'te, Bleda'nın ölümüyle Attila, Hunların yegâne hâkimi haline gelmiştir.

²⁴⁶Thompson, 2012: 88-91; Sinor, 2014: 260-261; Ahmetbeyoğlu, 2002: 64; Gömeç, 2012: 321.

²⁴⁷Ahmetbeyoğlu, 2002: 65; Gömeç, 2012: 321.

4.7. Galya Seferi ve Catalaunum Muharebesi

440'tan itibaren Hunlar, Doğu Roma'ya karşı baskıyı arttırmış ve 441-442'de, I. Balkan Seferi tertip edilmişti. 447'de, II. Balkan Seferi gerçekleşti ve Anadolius Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre, Doğu Roma'nın Hunlara ödediği yıllık vergi, 2100 libre altına çıkartılmıştır.²⁴⁸ Bunun üzerine Doğu Roma, bir suikastla Attila'yı öldürmeyi dener; bu teşebbüs, Scirlerin idarecisi Edecon'un uyarısıyla ortaya çıkartıldı. Bu gelişme üzerine Attila'nın Doğu Roma üzerine yürümesi beklenebilirdi, ancak böyle olmadı. Attila, Doğu Roma yerine Batı Roma üzerine yöneldi ve 451'de, Galya Seferini tertip etti. Seferin ana sebebi olarak Ripuar Frankları ve Vizigotlarla alakalı siyasi meseleler ön plana çıkmaktadır. Anlaşılan Attila, Ren bölgesi başta olmak üzere Galya üzerinde Hun denetimini tesis etmeyi arzuluyordu. İmparator III. Valentinianus'un ablası Honoria'nın Attila'ya yüzük göndermesi, Hun hükümdarı tarafından Batı Roma üzerinde baskı olarak kullanıldı. Ayrıca, Gaiseric, Attila'yı Vizigotlara karşı kışkırtmakta ve dostluğunu temin etmeye çalışmaktaydı.

Esasını Hunların teşkil ettiği Attila'nın ordusunda, Germen piyadeleri niceliksel olarak ağırlığa sahiptiler. Valamir yönetimindeki Ostrogotlar ve Ardaric idaresindeki Gepidler, Germen kuvvetlerinin yekûnunu oluşturuyorlardı. Bu iki kavim dışında, Rugi, Scir, Süev ve Herullar da Attila'nın ordusunda yer alan Germenler idi. Hun harekâtı karşısında, Attila'nın tüm çabalarına rağmen Batı Roma ve Vizigotlar, ittifak oluşturdular. Aetius ve I. Theoderic kumandasındaki Batı Roma-Vizigot ordusu, Frank ve Burgund kuvvetleriyle takviye edildi. Daha sonra Galya'daki Alanlar da, bu ittifaka dâhil oldular. Attila, Galya'nın kuzeyindeki şehirleri ele geçirdikten sonra Catalaunum'da, Doğu Roma-Vizigot ittifak kuvvetleriyle karşılaştı. 20 Haziran 451'de, kanlı bir muharebe gerçekleşti. I. Theoderic savaş meydanında can verdi; Vizigotlar ortaya çıkan taht boşluğundan dolayı merkezlerine dönmek zorunda kaldılar. Attila da, savaşa devam etmeyerek geri çekildi.²⁴⁹ Catalaunum Muharebesinin kesin sonucu, I. Theoderic'in ölümü üzerine Vizigot tahtında bir iktidar mücadelesinin ortaya çıkması, Attila'nın Galya'daki ilerlemesinin durdurulması ve ağır zaiyatlardan dolayı Batı Roma ordusunda zafiyet oluşmasıdır.

²⁴⁸Kafesoğlu, 2010: 78-79; Ahmetbeyoğlu, 2002: 69-72.

²⁴⁹Kafesoğlu, 2010: 80-82; Ahmetbeyoğlu, 2002: 85-102; Gömeç, 2012: 331-340.

Catalaunum Muharebesinin hemen akabinde 452'de, Attila, İtalya Seferini tertip etti. Ordusu tükenme noktasına gelen Batı Roma, mukavemet gösteremedi, ancak bir antlaşmayla Attila'nın geri çekilmesine muvaffak olabildi. Attila'nın geri çekilmesinin olası iki sebebi bulunmaktadır: Papa I. Leo'nun Attila'yı yüklü bir ödemeyle ikna etmiş olması ve Hun ordusunda görünen salgın hastalık ve iase sıkıntısı. İtalya Seferinden hemen sonra 453'te, Attila, Germen asıllı İldico ile evliliği esnasında ansızın öldü. Attila'nın vefatı olası bir suikastı akla getirmektedir, ancak kesin bir kanıt ortaya konulamamaktadır.²⁵⁰

Sonuç olarak, 447'de, Anatolius Antlaşmasını imzalamak zorunda kalan Doğu Roma, bir suikastla Attila'yı öldürmek istemiştir. Tertip bir netice vermemiştir. Bu şartlar altında Attila'nın Doğu Roma üzerine yürümesi olası görülmüştür. Ancak beklenen olmamış ve Attila, Doğu Roma yerine Batı Roma üzerine yönelmiştir. Attila'nın amacı, Galya bölgesinin denetimini eline almaktır. 451'de gerçekleşen Galya Seferinde, tabi Germen kabilelerinden Ostrogot ve Gepidler başta olmak üzere Rugi, Scir, Süev ve Herullar, Attila'nın ordusunda yer almışlardır. Böylece, Hun süvarileri ve Germen piyadelerinden müteşekkil, farklı askeri geleneklerden gelen karma bir imparatorluk ordusu ortaya çıkmıştır. Attila'nın harekâtı, Batı Roma-Vizigot ittifakının doğmasına sebebiyet vermiştir. Frank, Burgund ve Alan kuvvetleriyle takviye edilen Batı Roma-Vizigot ordusu, Attila'nın Galya'daki ilerleyişini durdurma iradesindeydi. İki taraf, Catalaunum'da, 20 Haziran 451'de karşılaşmıştır. Muharebe oldukça kanlı geçmiş; taraflar ağır kayıplar vermiştir. I. Theoderic'in ölümü üzerine Vizigot kuvvetleri, merkezlerine çekilmek zorunda kalmışlardır. Vizigotların muharebe alanından ayrılması, Batı Roma kuvvetlerini yalnız bırakmış, ancak Hunlar da savaşı sürdürememişlerdir. Böylece Aetius, Attila'nın Galya'daki ilerleyişini durdurmuştur. Bunun bedeli ise, Batı Roma ordusunun tükenme noktasına gelmesi olmuştur. Attila, zaman kaybetmeyerek 452'de, İtalya Seferi düzenlemiştir. Kuzey İtalya, Attila'ya teslim olmuş; Batı Roma ordusu, Hun kuvvetlerinin karşısına çıkamamıştır. Ancak, yüklü bir ödeme veya Hun ordusundaki iç sıkıntılar sebebiyle Attila yürüyüşüne devam edememiş ve Batı Roma ile anlaşarak geri çekilmiştir. 453'te, Germen asıllı İldico ile evlenen Attila, düğün gecesinde ölmüştür.

²⁵⁰Kafesoğlu, 2010: 82; Ahmetbeyoğlu, 2002: 102-104

4.8. Nedao Muharebesi ve Hunların Çöküşü

Attila'nın ölümünden sonra oğulları İlek, Dengizik ve İrnek yönetimi üstlendiler. Hukuki olarak en büyük oğul İlek, Hun tahtına oturdu; kardeşler tabi halklarının idaresini kendi aralarında paylaşma yoluna gittiler. Muhtemelen bu esnada, bir çekişme ortaya çıktı. Durumdan istifade eden Gepid Kralı Ardaric, bağımsızlık yolunda harekete geçti. Oysaki Ardaric, Attila'nın en sadık tebaası olarak bilinmekteydi, ancak efendisinin oğullarının idaresini kabullenmek istemedi. Muhtemelen Ardaric'i, Tisa Vadisi'ndeki Ostrogot Kralı Valamir takip etti. Böylece, Attila'nın oğulları, Germen kavimlerinin isyanıyla yüzleşmek zorunda kaldılar. 454'te, Pannonia'daki Nedao Nehri'nde, bir muharebe cereyan etti. Muharebenin tarafları net değildir; Hunlar ve Gepidler dışında, Ostrogot, Rugi, Herul, Süev ve Alanların savaşta rol aldıkları bilinmektedir. Genel temayül, Alanların Hunların; Ostrogot, Rugi, Herul, Süevlerin ise, Gepidlerin yanında çarpıştıkları yönündedir. Muharebenin neticesi Hunlar için yıkıcı oldu: Valamir idaresindeki Germenler kesin zafer kazandılar; İlek muharebe alanında öldü. Dengizik ve İrnek, Valamir'e karşı tutunamadılar. Gepidler, Hunların doğuya çekilmesiyle boşalan imparatorluk merkezini işgal ettiler.²⁵¹

Gepidlerin müttefiki olan Germen kavimleri, hâlihazırda oturdukları toprakların hâkimiyetini sağlama mücadelesine giriştiler. Olt Nehrinden itibaren Tuna ve Sava nehirleri boyunca uzanan ve imparatorluğun kalbini teşkil eden topraklar, Germenlerin eline geçti. Ayrıca, durumdan istifade eden Germen kavmi Longobardlar, Çekya ve Slovakya'yı işgal ettiler. Bu duruma seyirci kalmak istemeyen Dengizik ve İrnek, imparatorluğun birliğini yeniden tesis etmek için harekete geçtiler, ancak niceliksel güçlüklerden dolayı bir netice elde edemediler. Hunlar, 459'da, Ostrogotlara yenildiler. 469'da, Doğu Roma'ya meydan okuyan Dengizik, İrnek'in kendisini terk etmesinin de etkisiyle mağlup olarak öldü. Doğu ve Orta Avrupa'da tutunmanın imkânsızlığını fark etmiş olan İrnek, Karadeniz'in kuzeyine çekildi. Öyle görünüyor ki, İrnek'e bağlı Hunlar, bölgeye yeni göç eden Ogurlarla karışarak Bulgarların teşekkülünde rol oynadılar.²⁵²

²⁵¹Ahmetbeyoğlu, 2002: 114-118; Gömeç, 2012: 346-348.

²⁵²Kafesoğlu, 2010: 83; Ahmetbeyoğlu, 2002: 118-127; Gömeç, 2012: 348-351.

Sonuç olarak, 451'deki Catalaunum Muharebesi, Doğu Roma kuvvetleri gibi, Hun süvarilerinin de önemli bir kısmının kırılmasına sebebiyet vermiştir. Attila, 452'deki İtalya Seferi'nde zafer kazanmış, ancak Batı Roma'nın merkezine ilerlemeyerek anlaşma yoluna gitmiştir. 453'te, Attila'nın ölümü üzerine İlek tahta oturmuş; kardeşleri Dengizik ve İrnek, gelenek olduğu üzere yönetimde mevki talep etmişlerdir. Hunlara bağlı halkların idaresinin paylaşımı, kardeşler arasında çatışmaya sebebiyet vermiştir. Gepid Kralı Ardaric, bu durumdan istifade ederek halkının bağımsızlığı için harekete geçmiştir. Nedao Nehri Muharebesinde, Hunlar; Gepid, Ostrogot, Rugi, Herul, Süev ittifakıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Muharebeyi Hunlar kaybetmiş, İlek ölmüş ve Gepidler, imparatorluğun merkezini zapt etmişlerdir. Gepidlerin müttefiki olan Germen kavimleri ise, oturdukları toprakların egemenliğini ellerine almak adına mücadeleye girişmişlerdir. Dengizik ve İrnek, Hun İmparatorluğunun çöküşünü durdurmaya çalışmışlar, ancak müsbet bir netice alamamışlardır. 459'da, Ostrogotlar, Hunları mağlup etmişlerdir. Dengizik, 469'da, Doğu Roma'ya karşı giriştiği mücadelede ölmüştür. İrnek, Dengizik'i takip etmek yerine, Karadeniz'in kuzeyine çekilmeyi tercih etmiştir. Muhtemelen İrnek'e bağlı Hunlar, bölgeye az önce göç eden Ogurlarla bütünleşmişlerdir.

5. SONUÇ

Bu bölümde, tez çalışmasında ele alınan meseleler ve açıklanan vakıalar; ortaya konulan görüş ve yaklaşımlar gözden geçirilecektir. Bu bağlamda, ilk olarak Hunların kökeni ve göçleri hususunda, Roma, Soğd, Hint ve Çin kaynaklarındaki bilgiler ve araştırmacıların görüşleri hatırlatılacaktır. Akabinde, Hunların Germen kavimleriyle olan siyasi ve askeri ilişkileri; bu münasebetlerin Hunlar, Germenler ve Roma İmparatorluğu üzerindeki etkileri özetlenecektir.

Xiongnu-Hun özdeşliği teorisi, De Guignes tarafından XVIII. yüzyılın ortalarında ileri sürülmüştür. XX. asrın başlarındaki tetkikleriyle Hirth, De Guignes'in görüşünü desteklemiştir. Hirth, Xiongnu-Hun özdeşliği lehine Weishu (102.2270) ve Chronica Hungarorum temelli iki kanıt sunmuştur. Bu delillerden ilki, araştırmacıların nazarında itibar görmüş ve özdeşlik teorisinin kesin kanıtı olarak kabul edilmiştir. Ancak, Maenchen-Helfen, XX. yüzyılın ortasındaki çalışmalarıyla Weishu (102.2270)'daki kaydın Hunların Avrupa'ya göçüyle alakalı olmadığını kanıtlamış ve Xiongnu-Hun özdeşliği teorisine bir takım eleştiriler getirmiştir. Maenchen-Helfen'in itirazları içerisinde, Hunların Uzak Doğu'dan Avrupa'ya geldiklerine dair kaynak bilginin olmadığı görüşü, incelemeye değer olandır.

Romalı müverrihlerin kayıtları, Hunların Don'un doğusundan, Alan ülkesinin ötesindeki Uzak Doğu'dan geldiklerini, bölgenin yerli halkı olmadıklarını ve 360ların sonunda Volga'yı aştıklarını göstermektedir. Roma kaynaklarındaki Hunların köken anlatısının çoban-öküz motifli ilk versiyonunun Io mitinden; avcı-geyik motifli ikinci versiyonun ise, Hunların kendi köken efsanelerinden esinlenerek kurgulandığı anlaşılmaktadır. Hunların Don'u geçmelerinden yaklaşık atmış sene önce, 313'te kaleme alınan II. Soğd Mektubu, Soğdların Xwn olarak zikrettiği kavmin Xiongnular olduğunu kanıtlamakta ve Xwn ile Xiongnu arasında özdeşlik kurmaktadır. Hun veya Hūn veya Xun veya Xūn olarak okunan Xwn adı, Sanskritçe Hūṇa, Sakaca Huna, Harezme Hūn, Grekçe Ounnoi, Latince Hunni, Ermenice Honk' isimlerinden farksızdır. Bu adlar, Hūṇa'dan türemiştir. Hūṇa ise, Xiongnu'nun (Eski Çince'de *Xoṇa veya *Xoṇai) transkripsiyonudur. Kavim, insan anlamına gelen Hun, V. yüzyıldan önce etnik ve siyasi olarak müstakil bir kavmi niteleyen özel bir isimdir, ancak Kavimler Göçü'nden sonra muhtelif halklar için kullanılan

genel bir isim halini almıştır. Hint Buda metinlerinden Tathāgataḡuhyā Sūtra ve Lalitavistara da, bu kanaati desteklemektedir. II. Soğd Mektubu'ndan hemen önce, Tathāgataḡuhyā Sūtra'yı 280'de, Lalitavistara'yı 308'de, Çince'ye tercüme eden Zhu Fahu, Hūḡa adını, Xiongnu olarak çevirmiştir. Zhu Fahu, Hūḡa ile Xiongnu'yu özdeş görmüş ve Xiongnu'yu özel bir isim olarak kullanmıştır.

Çin kaynaklarının bildirdiğine göre, 48'de, Xiongnular, Kuzey Xiongnuları ve Güney Xiongnuları olarak iki kısma ayrılmışlardır. Kuzey Xiongnuları, Xiongnu İmparatorluğunun temsilcileri olarak Moğolistan ve Tarım Havzasına hükmetmişlerdir. Ancak, Han, 74'te, Tarım'ı tamamen işgal etmiştir. Han, Güney Xiongnu ve Xianbei ittifakı karşısında tutunamayan Kuzey Xiongnuları, 91'de, Moğolistan'ı terk ederek batıya göç etmişlerdir. Weishu (102.2268)'ya göre, Kuzey Xiongnuları, Kuça'ya ulaşmışlardır. İleride Yüebanlar olarak tanınacak olan zayıf Kuzey Xiongnu boyları, Kuça'da kalmışlardır. Göçe devam eden güçlü Kuzey Xiongnu boyları, Tanrı Dağları'nın kuzeyine ilerlemişlerdir. Bu Kuzey Xiongnuları, 153'e kadar Tarım'daki siyasi gelişmelere dâhil olmuşlar, ancak bu tarihten sonra eylemlerine dair bilgiler zayıflamıştır. Tanrı Dağlarının kuzeyine göç eden Kuzey Xiongnuları hakkında Weilue ve Weishu'da bazı kayıtlar bulunmaktadır. Weilue (Sanguozhi 30.863-864)'ye göre, Kuzey Xiongnuları, Altay Bölgesi'nde yaşamışlardır. Weishu (103.2290) ise, V. yüzyılın başında, Altay'da Kuzey Xiongnuların torunlarının bakiyelerinden bahsetmektedir. Bu kayıtlar, Kuzey Xiongnularının Altay çevresinde, etnik ve siyasi varlıklarını sürdürdüğünü göstermektedir. Altay'daki Kuzey Xiongnularının göçü hakkında da, Weishu veriler sunmaktadır. Weishu (102.2270)'ya göre, Xiongnular, 457'den üç nesil önce, 367 gibi, Soğdiana'yı ele geçirmişlerdir. Bu bilgi, Ammianus ve Buzand'ın Chionitlerin Soğdiana ve Baktria'daki işgal faaliyetleri ve Sasani-Chionit savaşları hakkındaki kayıtlarıyla örtüşmektedir. Weishu (102.2278-9), Eftalitlerin Altay Dağları'ndan Hotan'ın batısı, Amu Derya'nın güneyine, yani Baktria'ya göç ettiklerini belirtmektedir. Bu göç, Tongdian (193)'a göre, Wencheng (452-466)'in hâkimiyetinden 80-90 sene önce, 360-370 yılları civarında olmuştur. Procopius, Eftalitleri Ak Hun olarak zikretmekte ve Hun kütlelerinden olduklarını söylemektedir. Sasaniler ise, Eftalitleri Hyon etnik adıyla anmışlardır. Hyon, Latince'ye Chionit olarak geçmiştir. Anlaşılan Xiongnular, 350-370 yılları arasında, Altay dolaylarından Güney Orta Asya'ya göç etmişler; Hyon ve Chionit etnik

adlarıyla anılmışlardır. Muhtemelen Hyon ve Chionit isimleri, Hun adıyla bağlantılıdır. Altay Dağlarının kuzeyi ve Doğu Kazakistan'daki kazanlar, Macaristan'daki kazanlarla birebir uyumludur. Kazan temelli arkeolojik veriler, Avrupa'ya göç eden Hunların Altay'daki Xiongnulara dayandığını göstermektedir. Böylece, Altay'daki Kuzey Xiongnuların Güney Orta Asya ve Doğu Avrupa'ya göç ettikleri; dolayısıyla Xiongnular ile Hunların özdeş oldukları anlaşılmaktadır.

Xiongnuların Altay'dan göçlerinin sebebi iklim değişikliği olmalıdır. Polen arşivleri ve buzul arşivleri, IV. yüzyılın ortalarında, Altay'da, hava sıcaklığında keskin bir düşüş gerçekleştiğini; buzulların vadileri, kar örtüsünün yaylaları işgal ettiğini belirtmektedir. Ağaç halkası verilerine göre ise, IV. asırda, Altay-Sayan'da, kuraklık vardır. Görüldüğü üzere, her iki olasılıkta da, Altay'da radikal bir iklim değişikliği söz konusudur. Şüphesiz olumsuz hava koşulları, Xiongnuların siyasi ve ekonomik sistemini yıpratarak göç hareketlerine yol açmıştır. Altay'dan harekete geçen Xiongnular, Kazakistan'da ikiye ayrılmışlardır. İlk kol, 350-360'lardan itibaren güneye yönelerek Soğdiana ve Baktria'yı işgal etmiştir. Bunlar, Chionit (Hyon), Kidarit ve Eftalit (Ak Hun) olarak adlandırılmışlardır. İkinci kolu oluşturan Hunlar, batı istikametinde ilerleyerek Volga'ya varmış; 370 dolaylarında, Alanları zapt etmişlerdir. Bu iki kol haricinde, göç etmeyerek Altay ve Kazakistan'da oturmaya devam eden Xiongnu boyları da vardır. Hunları, Altay'dan Volga'ya ulaştıracak en olası güzergâh şu şekildedir: Hunlar, Kuzey Doğu Kazakistan'dan Kuzey Batı Kazakistan'daki Turgay'a ilerlemişler, daha sonra Volga'ya yol almışlar ve nehri geçerek Alan ülkesine varmışlardır.

Hunlar, 370'lerin başında, Volga'dan Don'a kadar uzanan Alan ülkesini zapt etmişlerdir. Alanların ekseriyeti Hun hâkimiyetini kabul etmiş; tahakkümü reddedenler Ostrogotlara sığınmışlardır. Hunların Alanlardan sonraki hedefi, Don ve Dinyester nehirleri arasında yaşayan Ostrogotlar olmuştur. Kral Ermanaric, Hunlara karşı koyabileceğini düşünmüş, ancak 375'te direncini kaybederek intihar etmiştir. Ermanaric'in ölümü, Ostrogotların Hun egemenliğine girmelerini sağlamıştır. Hunlar, Ermanaric'ten sonra Ostrogot tahtına Vithimer'i (Vinitharius) geçirmişlerdir. Vithimer, Antlara karşı kazandığı zaferden sonra, Hun hâkimiyetinden kurtulmak adına harekete geçmiş, ancak bu teşebbüs Amal soyluları tarafından desteklenmemiştir. Ermanaric'in oğlu Hunimund, Vithimer'e karşı Hun hükümdarı

Balamir'in yanında yer almıştır. Hun kabilelerinden sağladığı ücretli askerlerle ayakta kalmaya gayret eden Vithimer, 376'da, Erac Muharebesinde, Balamir tarafından ortadan kaldırılmıştır. Hunlarla uzlaşamayacaklarını düşünen Ostrogot ve Alanlar, Vithimer'in oğlu Videric'i kral olarak tanımışlar ve Vizigotlara sığınmışlardır. Balamir, Hun tahakkümünü kabul eden Ostrogotların başına Hunimund'u geçirmiştir. Hunimund'tan sonra Ostrogot tahtına Thorismund oturtulmuştur. Bu iki kral döneminde Ostrogotlar, Hun hizmetinde Süev ve Gepidlere karşı savaşmışlardır. Thorismund'un ölümü üzerine Hunlar, Ostrogotların başına bir müddet kral tayin etmemişlerdir.

Ostrogot ülkesinin zaptıyla Hun egemenliği, Vizigotların batı sınırını teşkil eden Dinyester'e ulaşmıştır. Vizigot Kralı Athanaric, ülkesinin içinde bulunduğu siyasi buhrandan dolayı Ermanaric ve Vithimer'e, Hunlara karşı mücadelelerinde herhangi bir destek verememiştir. Athanaric'in Videric'i ülkesine kabulü, Hunlarla savaşı kaçınılmaz görmesinden dolayı ordusunu güçlendirme amacına hizmet etmektedir. Yakın geçmişte Doğu Roma'ya karşı başarılı bir mücadele veren Athanaric, Hun saldırısına karşı kaymak maksadıyla Dinyester'in batısında savunma pozisyonu almış ve nehrin doğusuna öncü birliklerini sevk etmiştir. Öncü kuvvetlerini atlatmayı başaran Hun süvarileri, 376'da, Dinyester'i aşarak Vizigot ordugâhını hedef almışlardır. Beklenmeyen Hun saldırısı karşısında Vizigot ordusu bozguna uğrayarak güneye çekilmek zorunda kalmıştır. Dinyester Muharebesini kaybeden Athanaric, Prut ve Tuna nehirleri arasında bir savunma hattı oluşturmaya çalışmış, ancak Hunlar karşısında ikinci defa mağlup olmaktan kurtulamamıştır. Hunların yağmayla meşgul olmaları, Athanaric ve Vizigot kuvvetlerinin kaçmalarına imkân tanımıştır. Vizigotların ekseriyeti, Athanaric'ten ümidi keserek Fritigern'in liderliğini kabul etmişlerdir. Fritigern, Hunlarla savaşmak yerine Vizigot-Doğu Roma sınırını oluşturan Tuna'ya doğru harekete geçmiştir. Athanaric ise, Banat-Transilvanya'nın dağlık kesimlerine saklanmak zorunda kalmıştır. Burada dört-beş yıl kaçak hayatı yaşayan Athanaric, 381'de, I. Theodosius ile anlaşarak İstanbul'a gitmiştir. Vizigotlar, Alan ve Ostrogotların aksine Hun egemenliğine girmeyi kabul etmeyerek Doğu Roma'ya göç etmeyi tercih etmişlerdir. Hunlar, Vizigot ülkesini işgal ederek Volga'dan Tuna'ya kadar uzanan toprakların hâkimi olmuşlardır.

Fritigern liderliğindeki Vizigotlar, Hunların önünden Tuna'ya kaçmışlar ve Valens'ten sığınma talebinde bulunmuşlardır. İmparatorun onayı üzerine Vizigotlar ve beraberlerindeki Taifallar, Doğu Roma'ya sığınmışlardır. Vizigot ve Taifalları Videric'e bağlı Ostrogot ve Alanlar, takip etmişlerdir. Doğu Roma, Gotların temel ihtiyaçlarını karşılayamamıştır. Açlıktan kıran ve Romalı idareciler tarafından istismar edilen Vizigotlar, Fritigern liderliğinde ayaklanmışlardır. Videric'in Fritigern'e destek vermesiyle bir araya gelen Gotlar, 377'de, Trakya'yı yağmalamışlar; 378'de, Hadrianopolis Muharebesinde, Doğu Roma ordusunu bozguna uğratarak Valens'i ortadan kaldırmışlardır. İmparatorun ölümü, ordunun dağılması ve Balkan topraklarının Gotlar tarafından yağmalanması, Doğu Roma'da siyasi ve askeri bir buhran oluşturmuştur. Bu tarihten itibaren ortaya çıkan Germen sorunu, Doğu Roma'nın ana gündemlerinden biri haline gelmiştir. İmparator I. Theodosius, çözümü savaşta değil, barışta aramış ve Gotlarla uzlaşma yoluna gitmiştir. Yapılan antlaşmaya göre, Vizigotlar, Trakya'nın kuzeyine; Ostrogotlar ise, Pannonia'ya yerleştirilmişlerdir.

Vizigotları mağlup ettikten sonra bir süre sessiz kalan Hunlar, 395'te, Tuna'yı aşarak Doğu Roma'nın Balkanlardaki topraklarına saldırmışlardır. Hun harekâtı, bölgedeki Gotlar üzerinde korku yaratmıştır. Bu tarihten sonra, Doğu Roma aleyhine bir dizi vakıa gerçekleşmiştir. 398'de, Vizigot lideri Alaric, Yunanistan'daki mukavemeti zayıf şehirleri talan etmiştir. Got liderlerinden Gainas ise, 400'de, İstanbul'u işgal etmiştir. Şehir ahalisinin ayaklanmasıyla Gainas ve ordusu, İstanbul'dan kovulmuştur. Kuvvetlerinin bir kısmı kıran Gainas, Tuna'nın kuzeyine kaçmak zorunda kalmıştır. Hun lideri Uldız, Gainas'ın bölgede faaliyet göstermesine izin vermemiştir. Gainas'ın kesilen başı, 3 Ocak 401'de, İmparator Arcadius'a gönderilmiştir.

Gainas'ın ortadan kaldırılmasının akabinde Hunlar, Ostrogotları Vandal, Süev ve Gepidlere karşı harekete geçirmişlerdir. Hun ve Ostrogot orduları karşısında çaresiz kalan Vandal ve Süevler, Alanların da katılımıyla 401-405'te, Ren'e kadar ilerlemişlerdir. Böylece Gotlardan sonra, ikinci kütleli Germen göçü meydana gelmiştir. Bu göç hareketi, Ren çevresinde yaşayan Frank ve Burgundları da etkilemiştir. Got ve Sarmatlardan oluşan kuvvetlerin başına geçen Radagais, İtalya'ya ilerlemiştir. Batı Roma, Radagais'e karşı Hunlarla ittifak tesis etmiş ve

Ağustos 406'da, Radagais öldürülmüştür. Radagais ile savaş, Batı Roma'nın savunmasını zayıflatmıştır. Bu durumu fırsat bilen Vandal, Süev ve Alanlar, 406'da, Galya'yı işgal etmişler; 409'da, İspanya'ya ilerleyerek bölgede müstakil krallıklar tesis etmişlerdir. Batı Roma topraklarındaki yıkım, bununla sınırlı kalmamıştır. Vizigot Kralı Alaric, 410'da, Roma'yı zapt etmeye muvaffak olmuştur. Ancak, Alaric'in ölümü üzerine başa geçen Athaulf, Batı Roma ile anlaşarak İtalya'yı terk etmiş ve 412'de, Vizigotları Güney Galya'ya götürmüştür. Bu sırada, Frank ve Burgundlar, Ren'i geçerek Kuzey Galya'yı işgale girişmişlerdir. Batıda bu vakıalar gerçekleşirken Uldız, 408'de, Scir yardımcı kuvvetleriyle birlikte Doğu Roma topraklarına saldırmıştır. Uldız'ın harekâtı, ilk etapta başarılı olmuş, ancak daha sonra Doğu Roma orduları üstünlük sağlamış ve Scir kuvvetleri esir edilmiştir.

Rua'nın hükümdar olmasıyla Hunlar, Doğu Roma'ya karşı yeniden harekete geçmişlerdir. 422'de, Doğu Roma, Hunlara yıllık vergi ödemeyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Hunlar, Rua döneminde, Germenlere karşı Batı Roma'ya destek vermişlerdir. Rua ile kurduğu dostluğun imkânlarından istifade eden Aetius, 425'te, Vizigotları; 428'de, Ripuar Franklarını mağlup etmiştir. 429-430'da, Hunlar, Oktar'ın komutasında Burgundlara saldırmışlardır. Burgundlar, başarılı bir müdafaa sergilemişler ve Oktar, bir çarpışma esnasında öldürülmüştür. 434'te ise, Rua ölmüş; yerine yeğenleri Bleda ve Attila geçmiştir. 435'te, Bleda ve Attila, Doğu Roma ile antlaşma yaparak selefleri döneminde elde edilen kazanımları genişletmişlerdir. Hunlar, 437'de, bir kez daha Burgundlar üzerine yürümüşlerdir. Muharebe, Hunların zaferiyle neticelenmiş; Burgund ordusu imha edilmiş ve Kral Gundahar öldürülmüştür. 437-438'de, Hunlar, Vizigotlara karşı Batı Roma ordusunun yanında savaşmışlar; Vizigot Kralı I. Theoderic, başkenti Toulouse'a çekilmek zorunda kalmıştır. Galya'da bu olaylar cereyan ederken Vandal Kralı Gaiseric, 438'de, Kartaca'yı zapt etmiş ve akabinde tüm Kuzey Afrika'yı işgal etmiştir. Rua'nın Bleda ve Attila'ya devrettiği topraklar, Volga'dan Ren'e kadar uzanmaktadır. Orta Tuna, Hunların merkezini teşkil etmektedir. Bu dönemde, Germen kavimlerinden Ostrogotlar, Gepidler, Herullar, Scirlerler, Süevler ve Rugiler, Hunlara bağlıdır. Germenlerin Hunlara karşı, askeri ve ekonomik yükümlülükleri bulunmaktadır. Hunların Rua döneminin sonlarında, imparatorluk haline geldikleri anlaşılmaktadır.

Bleda'nın 445'deki ölümüyle Attila, Hunların yegâne hâkimi olmuştur. 447'de, Anatolius Antlaşmasını kabul etmek zorunda kalan Doğu Roma, bir suikastla Attila'yı öldürmeyi denemiş, ancak tertip beklenen neticeyi vermemiştir. Bu gelişme üzerine Attila'nın Doğu Roma üzerine yürümesi olası görülmüştür. Ancak, Galya'nın denetimini eline almak isteyen Attila, Doğu Roma'ya değil, Batı Roma'ya karşı harekete geçmiştir. Galya Seferinde, tabi Germen halklarından Ostrogot ve Gepidler başı çekmek üzere Rugi, Scir, Süev ve Herullar, Attila'nın ordusunda piyade birlikleri olarak vazife almışlardır. Attila'nın yarattığı tehdide karşı, Batı Roma ve Vizigotlar ittifak tesis etmişlerdir. Frank, Burgund ve Alanlar, Batı Roma-Vizigot ittifakının saflarında yer almışlardır. Galya'nın kuzeyindeki şehirlerin bir kısmını ele geçiren Attila, Catalaunum'da, Aetius ve I. Theoderic'in kuvvetleriyle karşılaşmıştır. 20 Haziran 451'de gerçekleşen Catalaunum Muharebesi, iki taraf açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. I. Theoderic savaş alanında ölmüş ve Vizigot tahtında iktidar mücadelesi baş göstermiştir. Batı Roma ordusu, tükenme noktasına gelmiş; dolayısıyla imparatorluğun savunmasında zafiyet oluşmuştur. Attila'nın Galya'daki ilerleyişi durdurulmuş ve Hun süvarilerinin niceliksel yeterlilikleri sona ermiştir. Galya Seferinden bir yıl sonra Attila, İtalya Seferini tertip etmiştir. Batı Roma orduları, Hunların karşısına çıkamamıştır. Ancak, Attila, Batı Roma'nın merkezine ilerlemek yerine, Papa I. Leo tarafından sunulan anlaşmayı kabul ederek seferi sona erdirmiştir. 453'te, Germen kökenli İldico ile evlenen Attila, düğün gecesi ölmüştür.

Attila'dan sonra büyük oğlu İlek, Hun tahtına oturmuştur. İlek'in kardeşleri Dengizik ve İrnek, imparatorluğun yönetiminde rol üstlenmişlerdir. Tabi Germen kavimlerinin idaresinin paylaşımı hususunda, kardeşler arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Gepid Kralı Ardaric, bu durumdan istifade ederek Hun tahakkümünden kurtulmak adına harekete geçmiştir. Ardaric'in teşebbüsü, Ostrogot, Rugi, Süev ve Herullar tarafından desteklenmiştir. Nedao Muharebesinde, Hunlar, Gepidlerin başını çektiği Germen kavimlerine mağlup olmuşlar; dahası İlek savaş alanında öldürülmüştür. Muzaffer Gepidler, Hunların merkezini işgal etmişlerdir. Gepidlerin müttefiki olan Germen halkları ise, oturdukları toprakların hâkimiyetini sağlamak için harekete geçmişlerdir. Dengizik ve İrnek, Hun mülkünün Germenlerin eline geçmesine mani olmak istemişler, ancak başarılı olamamışlardır. 459'da, Ostrogotların Hunları mağlup etmelerinden sonra, iki kardeşin yolları ayrılmıştır.

Dengizik, 469’da, Doğu Roma’ya karşı giriştiği m¼cadelede öld¼r¼lm¼řt¼r. İrnekkise, idaresindeki Hunları, Karadeniz’in kuzeyine götürm¼řt¼r. Burada, İrnekk Hunları, bölgeye yakın tarihte göç eden Ogurlarla kaynaşmışlardır.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Agathias. (1975). *The Histories*. (Trans. J. D. Frendo). Berlin and New York: Walter de Gruyter.

Ahmetbeyoğlu, A. (1995). *Grek Seyyahı Priskos (V. Asır)'a Göre Avrupa Hunları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.

Ammianus Marcellinus. (2019). *Roma Tarihi (Res Gestae)*. (Çev. S. Özgüler). İstanbul: Historia.

Blockley, R. C. (1983). *Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire, Vol. II: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*. Liverpool: Francis Cairns Publications.

Çelenk, F. (2015). *Bizanslı Tarihçiler Olympiodorus ve Malchus Tarihleri: Metnin Tercümesi ve Değerlendirme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Flavius Renatus, Roma Savaş Sanatı. (Çev. S. Özgüler, K. A. Çetinalp). İstanbul: 2019.

Gregorius. (1916). *History of the Franks*. (Trans. E. Brehaut). New York: Columbia University Press.

Hydatius. (1993). *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana*. (Trans. R. W. Burgess). Oxford: Clarendon Press.

Iordanes. (1908). *The Origins and Deeds of the Goths*. (Trans. C. C. Mierow). Princeton: Princeton University Press.

Jerome. (1996). *A Translation of Jerome's Chronicon with Historical Commentary*. (Trans. M. D. Donalson). Lewiston: Mellen University Press.

Kazdal, A. (2015). *Bizans Kaynaklarından Zosimus ve Malalas'ın Eserlerinde Türkler (Tercüme, Tahlil)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Malalas. (1986). *The Chronicle of John Malalas*. (Trans. E. Jeffreys, M. Jeffreys and R. Scott). Melbourne: Australian Association for Byzantine Studies.
- Murray, A. (2008). *From Roman to Merovingian Gaul: A Reader*. Ontario: University of Toronto Press.
- Orosius. (2010). *Seven Books of History against the Pagans*. (Trans. A. T. Fear). Liverpool: Liverpool University Press.
- P'awstos Buzand. (1985). *P'awstos Buzand's History of the Armenians*. (Trans. R. Bedrosian). New York: Sources of the Armenian Tradition.
- Philostorgius. (2007). *Church History*. (Trans. P. R. Amidon). Atalanta: Society of Biblical Literature.
- Priscus. (2020). *Fragmenta et Excerpta: Attila ve Bizans Tarihi*. (Çev. T. Kaçar). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Procopius. (1914). *History Of The Wars, Vol. I: Books I-II*. (Trans. H. B. Dewing). Loeb Classical Library. London: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons.
- Procopius. (1928). *History Of The Wars, Vol. V: Books VII-VIII*. (Trans. H. B. Dewing). Loeb Classical Library. London: William Heinemann; New York: G. P. Putnam's Sons.
- Schaff, P. and Wace, H. (1890). *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church, Second Series, Vol. II, Socrates, Sozomenus: Church Histories*. New York: The Christian Literature Company; Oxford and London: Parker Company.
- Tacitus. (2006). *Germania Halklarının Kökeni ve Yerleşim Yeri (De Origine Et Situ Germanorum)*. (Çev. M. Hatapkapulu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Üstün, A. (2007). *Türk Tarihinin Bir Kaynağı: De origine actibusque Getarum*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Zosimus. (1982). *New History*. (Trans. R. T. Ridley). Canberra: Australian Association for Byzantine Studies.

Araştırmalar

Ahmetbeyoğlu, A. (1995). “Sihirli Geyik Efsanesi”. *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Ahmetbeyoğlu, A. (2001). *Avrupa Hun İmparatorluğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akkaya, Ş. (1944). Eski Alman Destanlarında Attila’nın Akisleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2 (4).

Artagan Kırmızıyaprak, G. (2021). *Eskiçağ’da Doğu Avrupa’da Türkler ve Germanler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Atwood, C. P. (2012). “Huns and Xiōngnú: New Thoughts on an Old Problem”. B. J. Boeck, R. E. Martin and D. Rowland (Ed.). *Dubitando: Studies in History and Culture in Honor of Donald Ostrowski*. Bloomington: Slavica Publishers.

Bachrach, B. S. (1973). *A History of the Alans in the West*. University of Minnesota Press.

Baştav, Ş. (1998). *Büyük Hun Kağanı Attila*. Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bóna, I. (1991). *Das Hunnenreich*. Stuttgart: Konrad Theiss Verlag.

Burns, T. S. (1984). *A History of the Ostrogoths*. Bloomington: Indiana University Press.

Çirkin, S. (2019). *Güney Sibiryâ Arkeolojisi ve Şamanizm*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

De Guignes, J. (2018). *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Batı Tatarlarının Tarih-i Umumisi*, I. E. Kılıç (Edt.). (Çev. H. C. Yalçın). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

De la Vaissière, É. (2005). *Sogdian Traders: A History*. Leiden and Boston: Brill.

De la Vaissière, É. (2015). “The Steppe World and the Rise of the Huns”. M. Maas (Ed.). *The Cambridge Companion to the Age of Attila*. New York: Cambridge University Press.

- De la Vaissière, É. (2016). “Hunlar ve Xiongnu”. (Çev. Ö. Yılmaz). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 16 (1).
- Dingil Ilgın, F. A. (2018). *Türk Tarihinin Bizans Kaynakları ve Byzantınoturcica Işığında Avrupa Hunları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Durmuş, İ. (2012). *Sarmatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eckhardt, S. (1982). “Efsanede Attila”. G. Németh (Edt.). (Çev. Ş. Baştav). *Attila ve Hunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Enoki, K. (1955). “Sogdiana and the Hsiung-nu”. *Central Asiatic Journal*, 1 (1).
- Enoki, K. (1959). “On the Nationality of the Ephthalites”. *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, 18.
- Ercilasun, K. (2019). *Türk Tarihinde Asya Hunları: Birinci Hâkimiyet Dönemi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Érdy, M. (2008). “Archaeological Continuity between the Xiongnu and the Huns: Eight Connections Supported by Written Sources”. *The DSCA Journal*.
- Esmen, C. T. (2016). *Tek Parti Dönemi Tarihçiliğinde Avrupa Hunları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gibbon, E. (1987). *Roma İmparatorluğu’nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, II*. (Çev. A. Baltacıgil). İstanbul: Bilgi Felsefe Sanat Yayınları.
- Gömeç, S. (2012). *Türk-Hun Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gregory, T. E. (2011). *Bizans Tarihi*. (Çev. E. Ermert). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gumilëv, L. N. (2019). “Asya ve Avrupa’daki Hunlar”. (Çev. D. A. Batur). *Avrasyadan Makaleler I*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Hatapkapulu, M. (2007). *Tacitus’un German Kavimlerine Bakışı*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haussig, H. W. (2005). “Hun ve Avar Adlarının Anlamı Hakkında”. (Çev. E. Ayan). *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, (13).

Hayashi, T. (2014). “Huns were Xiongnu or not? From the Viewpoint of Archaeological Material”. H. W. Choi, İ. Şahin, B. I. Kim, B. İsakov and C. Buyar (Eds.). *Altay Communities: Migrations and Emergence of Nations*. İstanbul: İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği.

Heather, P. (2010). *Empires and Barbarians: The Fall of Rome and the Birth of Europe*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Henning, W. B. (1948). “The Date of the Sogdian Ancient Letters”. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 12 (3-4).

Hirth, F. (1899). “Ueber Wolga-Hunnen und Hiung-nu”. *SBAW*, 2 (2).

Hirth, F. (1900). “Sinologische Beiträge zur Geschichte der Türk-Völker. I. Die Ahnentafel Attila's nach Johannes von Thuróczt”. *Bulletin de l'Acad'emie Imp'eriale des Sciences*, 13 (2).

Hirth, F. (1901). “Hunnenforschungen”. *Keleti Szemle*, 2.

Hirth, F. (1909). “Mr. Kingsmill and the Hiung-nu”. *Journal of the American Oriental Society*, 30 (1).

Kaçar, T. (2003). Eskiçağ Tarih Yazıcılığında Barbarların Görünüşü: Ammianus Marcellinus'ta Hunlar. *XIV. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kaçar, T. (2017). Priscus'u Nasıl Okumalıyız?. *Toplumsal Tarih*, (286).

Kaçar, T. (2018). Iordanes'i Nasıl Okumalıyız?. *XVII. Türk Tarih Kongresi, I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kafesoğlu, İ. (2010). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kapusuzoğlu, G. (2017). *Taiping Derlemesinde Türkler*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Kelly, C. (2016). *Attila: Hunlar ve Roma İmparatorluğunun Çöküşü*. (Çev. T. Kaçar). İstanbul: Alfa Yayınları.

Kim, H. J. (2013). *The Huns, Rome and the Birth of Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kim, H. J. (2020). *Hunlar*. (Çev. H. Herdem). Ankara: Gumbel Yayınevi.

- Kozan, M. (2014). *Ostrogotlar ve Büyük Theodericus Dönemi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kubatin, A. (2014). “Soğdça Belgelerde Görülen Eski Türkçe Terimler (Muğ Dağı Belgeleri Örneğinde)”. *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Ligeti, L. (1982). “Attila Hunlarının Menşei”. G. Németh (Edt.). (Çev. Ş. Baştav). *Attila ve Hunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Livšic, V. A. (2009). “Sogdian “Ancient Letters” (II, IV, V)”. A. Orlov (Ed.). *Symbola Caelestis*. Piscataway: Gorgias Press, 344-346.
- Maas, M. (2015). *The Cambridge Companion to the Age of Attila*. New York: Cambridge University Press.
- Maenchen-Helfen, O. J. (1944-45a). “Huns and Hsiung-Nu”. *Byzantion*, 17.
- Maenchen-Helfen, O. J. (1944-45b). “The Legend of the Origin of the Huns”. *Byzantion*, 17.
- Maenchen-Helfen, O. J. (1955). “Pseudo-Huns”. *Central Asiatic Journal*, 1 (2).
- Maenchen-Helfen, O. J. (1973). *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*. M. Knight (Ed.). Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Musset, L. (1975). *The Germanic Invasions: The Making of Europe, AD 400-600*. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Németh, Gy. (1982). “Hunların Dili”. Gy. Németh (Edt.). (Çev. Ş. Baştav). *Attila ve Hunları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Neparácski, E., Maróti, Z. vd. (2019). Y-chromosome Haplogroups from Hun, Avar and Conquering Hungarian Period Nomadic People of the Carpathian Basin. *Scientific Reports*, 9 (16569).
- Orkun, H. N. (2013). *Attila ve Oğulları*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*. (Çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi, I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Pritsak, O. (1982). "The Hunnic Language of Attila Clan". *Harvard Ukrainian Studies*, 5 (6).
- Pulleyblank, E. G. (1962). "The Consonantal System of Old Chinese: Part II. The Hsiung-nu Language". *Asia Major*, 9 (54).
- Samolin, W. (1957). "Hiung-nu, Hun, Türk". *Central Asiatic Journal*, 3 (2).
- Sinor, D. (2014). "Hun Dönemi". D. Sinor (Edt.). (Çev. M. Tunçay). *Erken İç Asya Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, T. (1993). *Hunların Dili*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Thompson, E. A. (2012). *Hunlar*. P. Heather (Edt.). (Çev. M. S. Dinçel). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Todd, M. (2004). *The Early Germans*. Malden: Blackwell Publishing.
- Üstün, A. (2013). "Tarihsel Veri ve Tarihsel Bilgi: Geç Roma Müverrihlerinin Hunların Ortaya Çıkışlarına Dair Anlatıları". *Türk Tarihçiliğine Katkılar Mustafa Kafalı Armağanı*. Ü. Bulduk ve A. Üstün (Edt.). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Üstün, A. (2013). *Geç Roma Tarih Yazımında Hunlar: Batı Avrasya'da Erken Türk Varlığı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Váczy, P. (1982). Hunlar Avrupa'da. Gy. Németh (Edt.). (Çev. Ş. Baştav). *Attila ve Hunlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Vásary, I. (2007). *Eski İç Asya'nın Tarihi*. (Çev. İsmail Doğan). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Vasiliev, A. A. (1936). *The Goths in the Crimea*. Cambridge: The Mediaeval Academy of America.
- Vovin, A. (2000). "Did the Xiong-nu Speak a Yeniseian Language?". *Central Asiatic Journal* 44 (1).
- Vovin, A. (2002). "Did the Xiongnu Speak a Yeniseian Language? Part 2: Vocabulary". A. Sárközi and A. Rákos (Eds.). *Altaica Budapestinensia MMII. Proceedings of the 45th Permanent International Altaistic Conference*. Budapest:

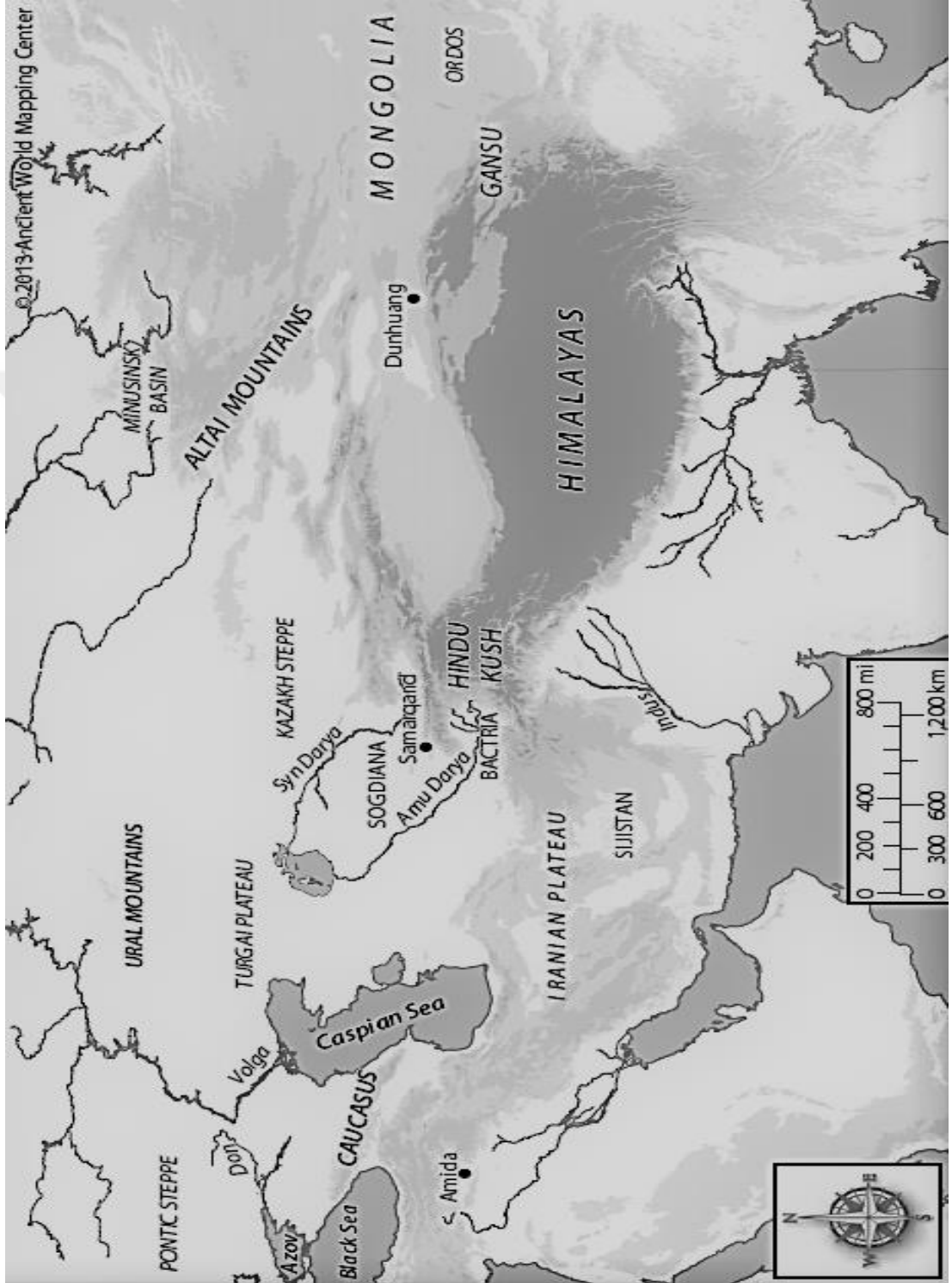
Hungarian Academy of Sciences, Department of Inner Asian Studies, Eötvös Loránd University.

Wolfram, H. (1997). *The Roman Empire and its Germanic Peoples*. (Trans. T. J. Dunlop). Berkeley: University of California Press.

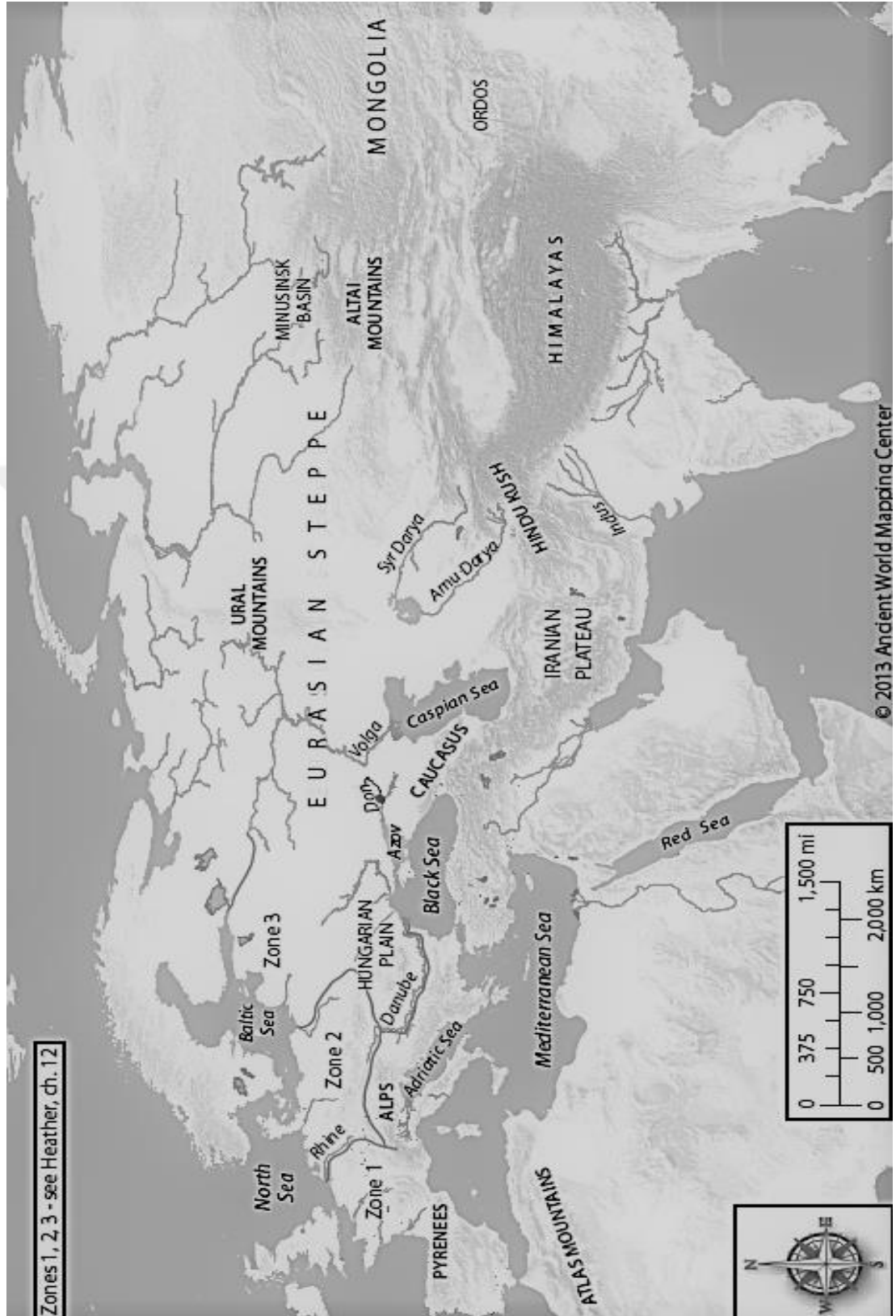
Yü, Y. S. (2014). Hsiung-nu (Şyungŋ-nu). D. Sinor (Edt.). (Çev. S. Esenbel). *Erken İç Asya Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

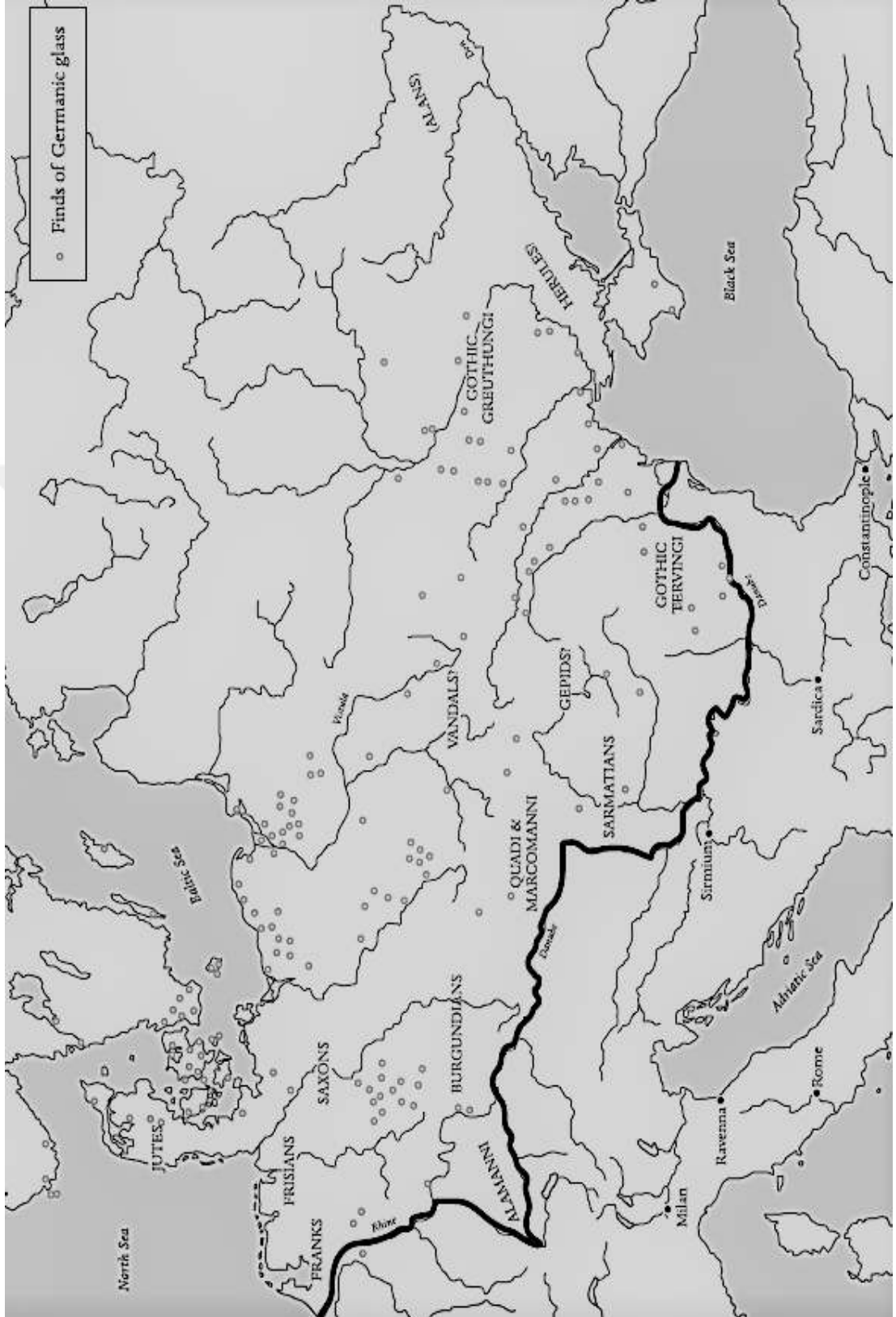
EKLER

Harita 1: Orta Asya. Maas, 2015: Haritalar

Harita 2: Avrasya. Maas, 2015: Haritalar.

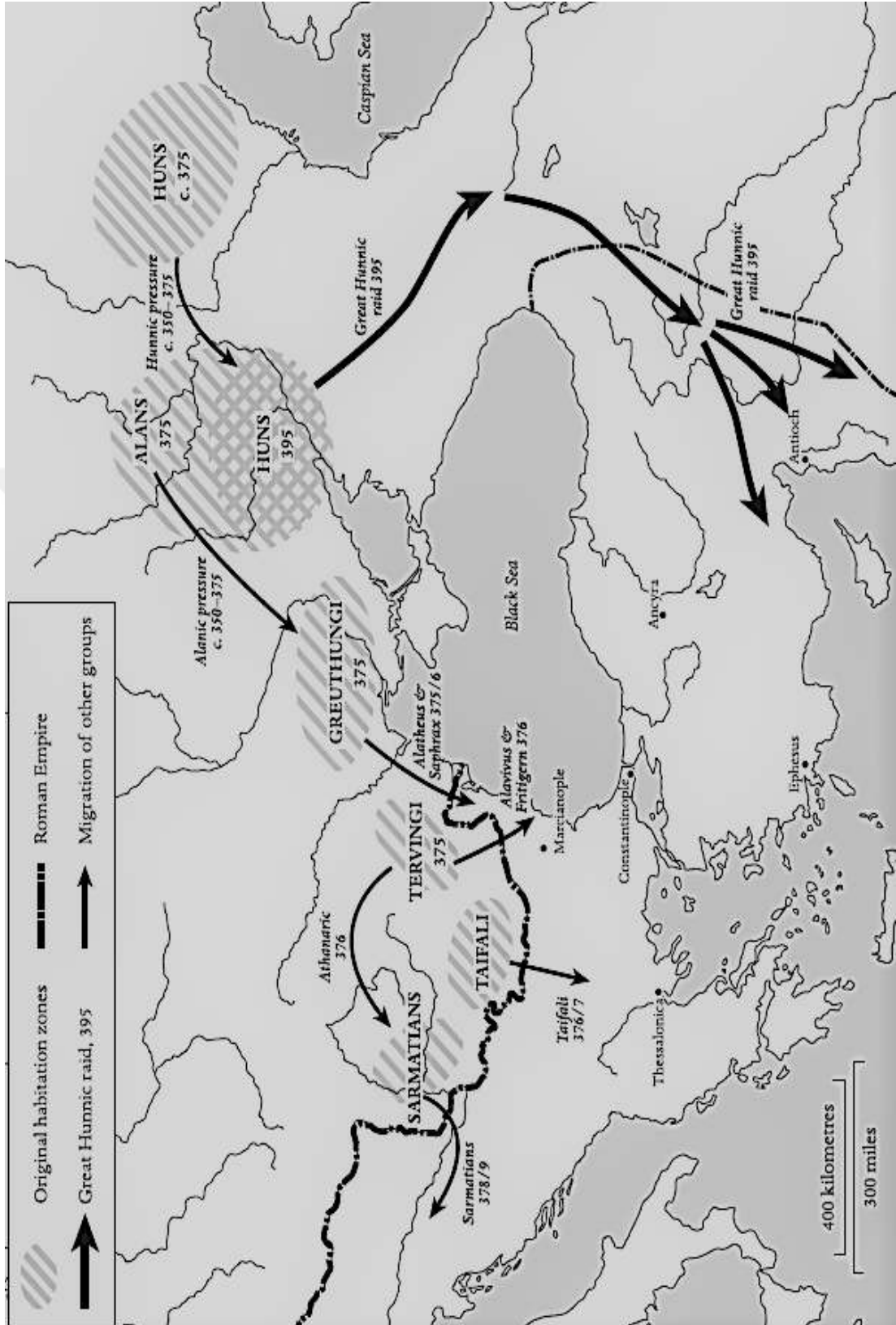
Harita 3: IV. Yüzyılın Ortalarında Germen Kavimleri. Heather, 2010: 624.

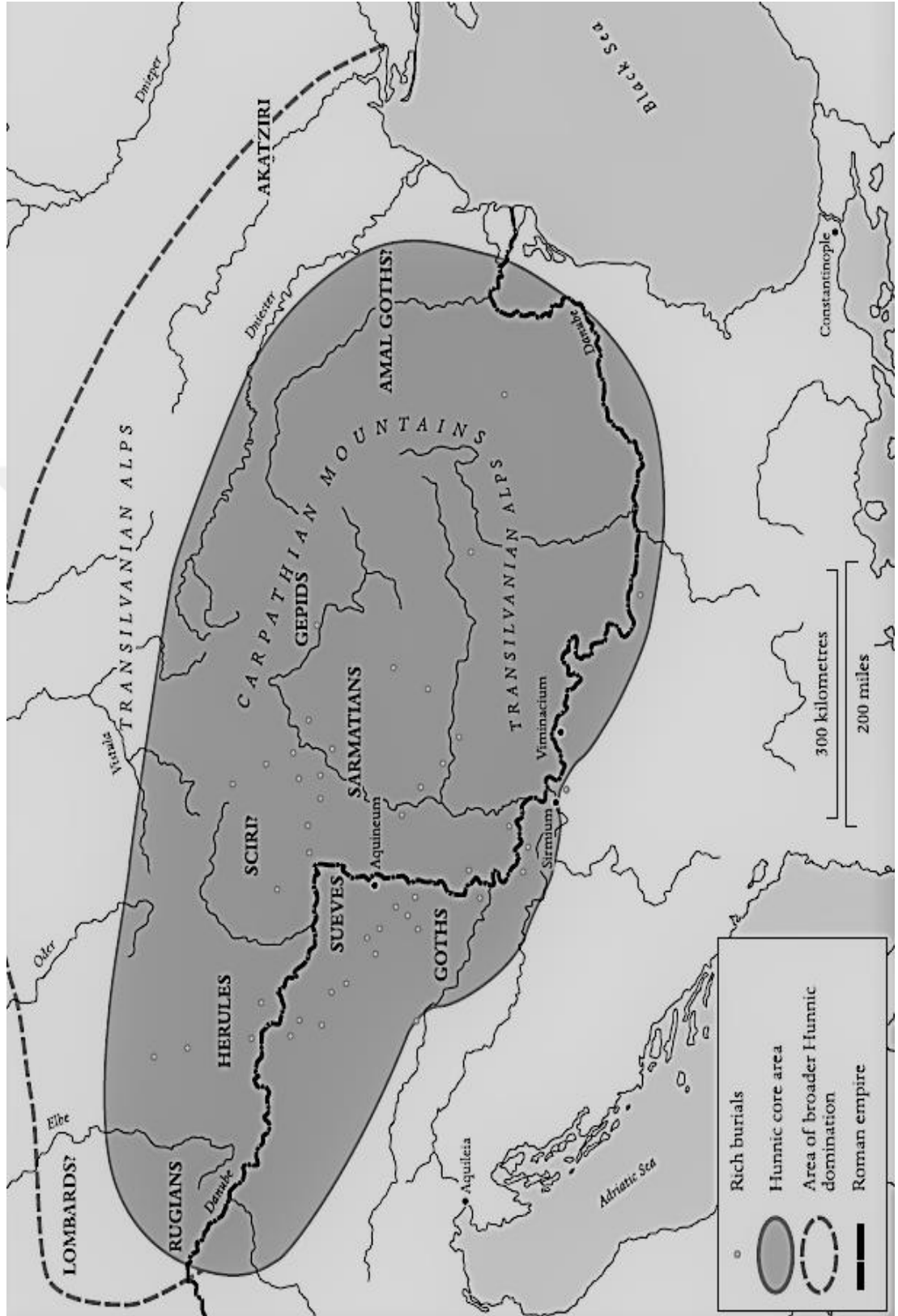
Harita 4: Doğu Roma İmparatorluğu. Maas, 2015: Haritalar.

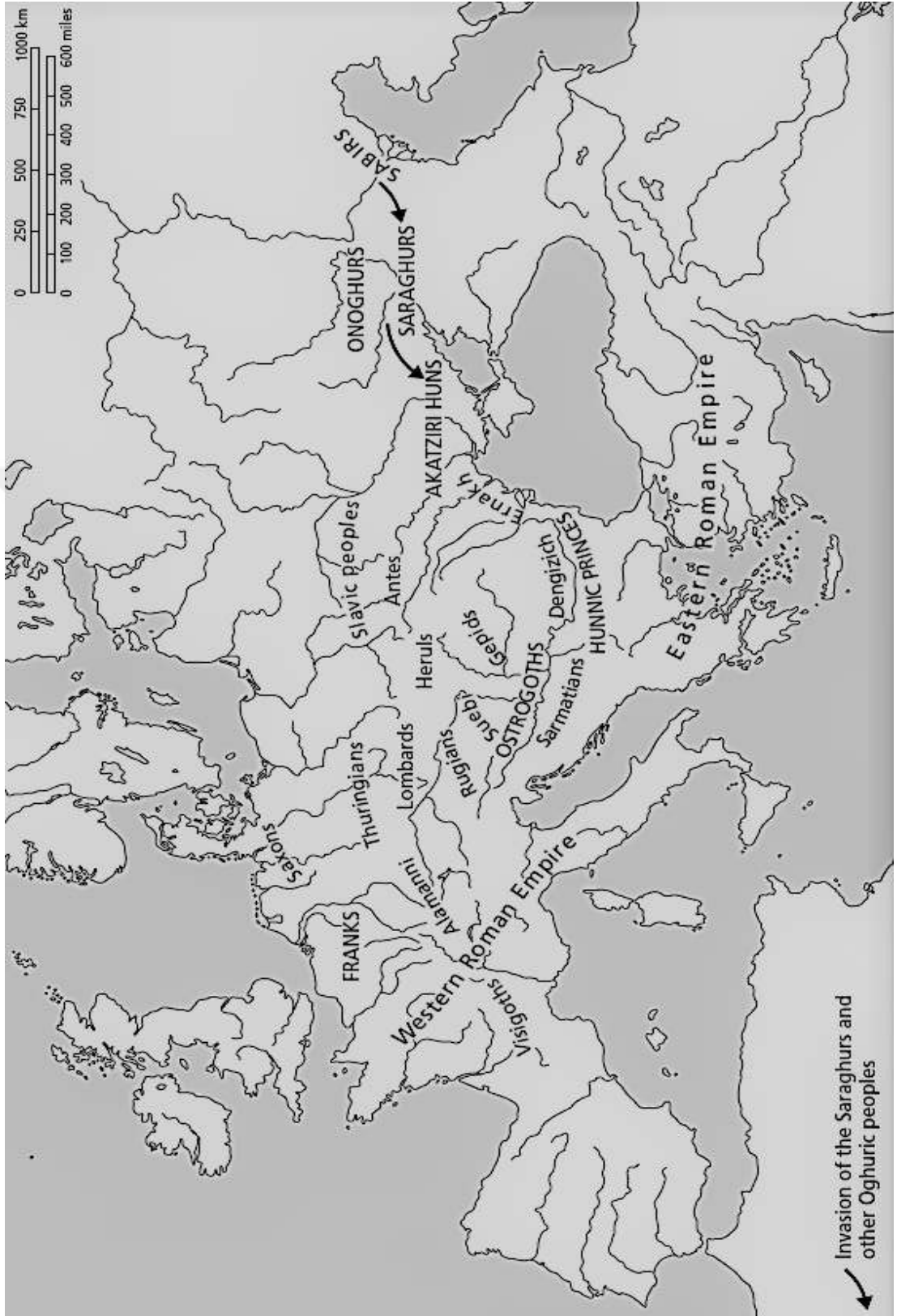
Harita 5: Batı Roma İmparatorluğu. Maas, 2015: Haritalar.

Harita 6: Ostrogot ve Vizigotların Göçü. Heather, 2010: 628.

Harita 8: Attila Döneminde Hun İmparatorluğu Hâkimiyetindeki Germen Kavimleri. Heather, 2010: 631.

Harita 9: Hun İmparatorluğunun Çöküşü Esnasında German Kavimleri. Kim, 2013: 90.

Harita 10: Hun İmparatorluğu'nun Çöküşünden Sonra Germen Kavimleri. Maas, 2010: Haritalar.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı :GAZEL, Mustafa

Uyruğu :

Doğum tarihi ve yeri :

Medeni hali :

E-mail :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Genel Türk Tarihi Bilim Dalı	-----
Pedagojik	Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi	2015
Formasyon	Tarih Bölümü	
Lisans	Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	2014

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2018	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Bilim Dalı	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

Gazel, M. (2018). “Ebulfez Elçibey Hakkında Kafalı Hocalarla Söyleşi”. *Azerbaycan Türk Cumhuriyeti’nin Kuruluşunun 100. Yılında Er Kişi Ebulfez Elçibey’e Armağan*. S. Y. Gömeç, T. Yürekli, M. M. Çelikleş, V. G. Manga (Edt). Ankara: Berikan Yayınevi.

Gazel, M. (2021). “Köken Birliği Açısından Asya ve Avrupa Hunları”. *Kökler: Yay Çeken Kavimlerin Şafağı. Dil, Arkeoloji, Tarih, Antropoloji ve Etnografya Işığında Altay Halklarının Kökeni, C. II: Arkeoloji ve Tarih*. S. Çirkin (Edt). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

